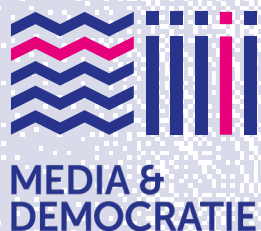

Factcheck Connect

Inhoudsopgave

Rapport factchecking in het Nederlandse medialandschap	3
Factchecking Deep Dives	30
Rapport Factchecking in een veranderend platformlandschap:	79

De diversiteit en complexiteit van **factchecking** in het Nederlandse medialandschap: een verkenning

Samenvatting	3
Introductie	5
Financieringsmodellen en Maatschappelijke Impact	6
Onderzoeksdoelstellingen en Vragen	6
Opzet van het onderzoek	7
1: Het Nederlandse Medialandschap: een schets van de nieuwsmarkt	9
1.1. Publieke Omroep en Persbureaus	9
1.2. Onafhankelijke Factcheckers en Onderzoekscollectieven	10
2: Factchecken en verificatie uitgelicht	11
2.1. Van Factchecking naar Debunking en Prebunking	11
2.2. Specialisaties: OSINT, Data- en Onderzoeksjournalistiek	12
2.3. Diverse Definities	12
3: Activiteiten op redacties rondom verificatie en factchecken	13
3.1. Het onderzoeken en controleren van misleidende informatie	13
3.2. Feitencontrole voor publicatie	14
3.3. Informatie-uitwisseling tussen redacties	15
3.4. Gespecialiseerde verificatie	15
4: Financieringsmodellen, behoeften en (beoogde) investeringen	16
4.1. Diversiteit in financieringsmodellen	16
4.2. Specialistische Kennis en Samenwerking	17
4.3. Uitdagingen en Kansen in de Praktijk	17
5: Het bereik en de impact van factchecks en betrouwbare informatie	19
5.1. Relatief hoog vertrouwen in de journalistiek	19
5.2. Ongemak over afhankelijkheid techbedrijven	20
5.3. Gebrek aan inzicht in algoritmes	20
Conclusie en aanbevelingen	22
Literatuurlijst	25

Dit onderzoek werd uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, in samenwerking met BENEDMO, in het kader van het onderzoeksproject 'Factcheck Connect' en is tot stand gekomen dankzij een subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

Onderzoeker & auteur:
Laura Postma
Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid

Reviewer:
Marina Tulin
Universiteit van Amsterdam

Samenvatting

Factchecking wordt breed erkend als een cruciaal middel om de negatieve impact van desinformatie tegen te gaan, maar er is een diversiteit aan opvattingen over wat precies wordt verstaan onder factchecking. Het gegeven dat factcheckers zich in verschillende institutionele contexten zoals nieuwsmedia, universiteiten en onafhankelijke organisaties bevinden, en het werk vanuit diverse perspectieven benaderen (journalistiek, wetenschap), maken het consequent handhaven van een heldere definitie lastig. Het feit dat het Nederlandse factchecklandschap zo divers is, maakt het uitdagend om de publicatiekanalen en financieringsstructuren helder in kaart te brengen.

Ook het meten van het bereik van factchecking is ingewikkeld, voornamelijk door de diversiteit van partijen die aan factchecking doen, waarbij de uitvoering en presentatie verschillen, namelijk van expliciete factchecks door gespecialiseerde organisaties, tot ingebedde verificatie in traditionele media.

Dit onderzoek had als doel de factchecking activiteiten in het brede, Nederlandse medialandschap in kaart te brengen. Het volgde een systematische aanpak, beginnend met een literatuurstudie om termen en verificatietechnieken zoals factchecking, debunking, prebunking en OSINT te onderscheiden en de relatie met journalistiek te analyseren. Deze theoretische basis werd gevolgd door een initiële inventarisatie van Nederlandse nieuwsmedia- en factcheckorganisaties. Vervolgens zijn kwalitatieve interviews afgenomen met twaalf organisaties, waarbij vragen gesteld werden over gebruikte verificatietechnieken, verantwoordelijkheden, implementatie, communicatie naar het publiek, en investeringen/financiering. De interviews werden geanalyseerd om inzicht te krijgen in de complexe dynamiek van factchecking in Nederland.

Het Nederlandse factchecklandschap is dus diverser dan op het eerste gezicht lijkt. Hoewel specifieke factcheckrubrieken, waarin een specifieke claim of visueel statement uitvoerig op waarheid wordt gecontroleerd en alle bewijsvoering in de publicatie wordt opgevoerd, in landelijke dagbladen zijn verdwenen, betekent dit niet het einde van factchecking bij nieuwsmedia. Redacties doen immers nog steeds aan factchecking, maar presenteren het onderzoek niet altijd expliciet

als zodanig, zoals specialistische factchecking organisaties dat in de regel wel doen. Oftewel, dagbladen doen aan factchecken, maar publiceren geen factchecks. Traditionele nieuwsmedia focussen op verificatie van informatie vóór publicatie, terwijl specialistische factchecking organisaties zich richten op het actief ontkrachten of bevestigen van circulerende informatie, veelal op sociale media.

Factchecking is voor beide type factcheckers, zij die op een nieuwsredactie werken en zij die voor een factcheckingorganisatie of universiteit werken, vaak verweven met bredere verificatie- of onderzoeksprocessen zoals datajournalistiek, waar ook Open Source Intelligence (OSINT) onder valt, en onderzoeksjournalistiek. Een helder onderscheid hiertussen en een bredere definitie van factchecking zijn daarom essentieel om het landschap en de impact ervan goed te kunnen identificeren.

Het Nederlandse medialandschap kenmerkt zich door een sterk geconcentreerd eigendom van nieuwsmedia, naast een belangrijke publieke omroep en persbureaus. De meeste nieuwsredacties zien factchecking als een integraal onderdeel van hun dagelijkse journalistieke proces: het grondig controleren van feiten vóór publicatie. Ze investeren in specialistische kennis zoals OSINT en data-analyse, vaak door intern trainingen aan te bieden of door de aanstelling van specialisten. Onafhankelijke factcheckplatforms en factcheckers, zoals het platform Nieuwscheckers, beschikken over vergelijkbare specialistische kennis en technieken, maar onderscheiden zich door het onderzoeksproces expliciet te integreren in de publicatie van hun factchecks. Deze platforms richten zich voornamelijk op het vinden van duurzame en structurele financiering om de continuïteit van hun werk te waarborgen.

Wetenschappelijk onderzoek bevestigt de positieve invloed van factchecking op het tegengaan van desinformatie en het beschermen van de publieke opinie. Deze effectiviteit wordt versterkt doordat het Nederlandse publiek, ondanks een licht dalend vertrouwen, relatief positief blijft over de journalistiek. Dit aanhoudende vertrouwen vormt een vruchtbare bodem die ervoor zorgt dat factchecks een grotere kans hebben om het publiek te bereiken, waardoor hun maatschappelijke impact

op het informeren van de publieke opinie wordt vergroot. Uit de interviews die voor dit onderzoek gedaan werden, bleek dat media- en factcheckingorganisaties vooral kijken naar het bereik van hun publicaties via traditionele of online kanalen, ook omdat die goed te meten zijn.

Een belangrijke zorg in het huidige medialandschap is de toenemende afhankelijkheid van grote techplatforms voor nieuwsdistributie. Deze afhankelijkheid heeft meerdere negatieve gevolgen. Ten eerste belemmert het inzicht in het werkelijke bereik van nieuws, omdat cruciale platform data ontoegankelijk blijft voor nieuwsmedia. Ten tweede vormt het gebrek aan transparantie over de werking van algoritmes een grote uitdaging: nieuwsmedia hebben weinig controle over hoe hun content wordt getoond, wat het lastig maakt om in te spelen op de voorkeuren van het publiek. Tot slot, met de opkomst van AI-technologieën in zoekmachines die niet langer puur op clicks sturen, en soms zelfs bronverwijzing achterwege laten, worden de advertentie-inkomsten van nieuwsmedia negatief beïnvloed.

Sommige organisaties, zoals het Duitse persbureau dpa, worden betaald door Meta om content op hun platform te factchecken. Meta gebruikt deze factchecks vervolgens om bij onjuiste informatie door te verwijzen naar betrouwbare informatie. Voor de factcheckers is dit fijn, aangezien hun artikelen hierdoor zichtbaar worden en hun impact vergroot wordt. Zij benadrukken de noodzaak om op deze manier te blijven opereren om desinformatie, daar waar het zich verspreidt, te bestrijden.

Nieuwsmedia streven er vooral naar dat betrouwbare informatie die zij publiceren een meer zichtbare plek krijgt binnen de algoritmes, om zo tegenwicht te bieden aan misleidende informatie, maar ook om inkomsten te genereren. Het gebrek aan inzicht in algoritmes en de afhankelijkheid van grote techplatforms vormen echter een grote uitdaging voor de zichtbaarheid van betrouwbare informatie.

Ondanks hun gezamenlijke doel, werken onafhankelijke factcheckers en journalisten bij nieuwsorganisaties nog te weinig structureel samen. Dit komt mede door de perceptie

dat hun werk tot verschillende disciplines behoort. Incidentele projecten tonen echter aan dat er veel onbenut potentieel is. Factcheckers kunnen journalisten ondersteunen met hun onderzoek en specialistische tools, terwijl landelijke nieuwsmedia de zichtbaarheid en impact van factchecks aanzienlijk kunnen vergroten.

Op basis van deze bevindingen doen wij de volgende aanbevelingen:

1. Structurele samenwerking tussen onafhankelijke factcheckers en landelijke nieuwsmedia bevorderen via duurzame financiering;

2. Investeren in kennisvergroting van verificatietechnieken op redacties van traditionele media;

3. Gebruik maken van wet- en regelgeving, zowel bestaande als toekomstige, om toegang tot platform data af te dwingen, om het bereik en de zichtbaarheid van zowel factchecks als betrouwbare informatie te vergroten

4. Een omgeving initiëren waarin met zowel de technologiesector, beleidsmakers, als de journalistiek nagedacht kan worden over mogelijkheden om de afhankelijkheid van big tech platforms te verminderen.

Introductie

Factchecking wordt breed erkend als een cruciaal instrument in de strijd tegen desinformatie. Maar wat houdt factchecken precies in? Het antwoord op die vraag is niet eenduidig. De precieze aard en reikwijdte van factchecking zijn namelijk op verschillende manieren te definiëren. Er zijn wel officiële en erkende factchecking organisaties die een eigen interpretatie handhaven. Het International Fact-Checking Network (IFCN) ziet factchecken als het systematisch controleren van feiten, vooral beweringen van belangrijke personen, grote organisaties of veel voorkomende claims die belangrijk zijn voor de samenleving. Dit moet dan gebeuren met strenge en transparante methoden.¹ De European Fact-Checking Standards Network (EFCSN) ziet factchecken als het beoordelen van de juistheid van publieke beweringen met een methode die gebaseerd is op bewijs. Dit doen ze volgens de Europese Gedragscode voor Onafhankelijke Factcheckorganisaties.²

Factcheckers hebben daarnaast diverse perspectieven en aanvliegroutes, wat een duidelijke afbakening van hun werk lastig maakt. Dit komt doordat factchecken zowel vanuit een wetenschappelijke invalshoek als vanuit de journalistiek wordt benaderd. Bovendien opereren factcheckers binnen uiteenlopende institutionele contexten: ze zijn te vinden bij nieuwsmedia, bij universiteiten, en bij onafhankelijke organisaties. Al deze variaties in aanpak en omgeving dragen bij aan de complexiteit van een uniforme definitie. Dit zorgt ervoor dat er uitdagingen liggen in het helder in kaart brengen van de operationele kanalen en financieringsstructuren van factcheckers. Door deze heterogeniteit in kaart te brengen en de publicatiekanalen en financieringsstructuur te onderzoeken, kunnen we een beter inzicht krijgen in het bereik en de impact van factchecking.

Tot nu toe ontbrak er een systematisch overzicht van factchecking-activiteiten in het brede Nederlandse medialandschap. Bovendien lijkt de zichtbaarheid van factchecking binnen de

Nederlandse mainstream media afgenomen, omdat specifieke factchecking-rubrieken in landelijke dagbladen als *De Volkskrant* en *NRC* zijn verdwenen. Dit wil echter niet zeggen dat dit duidt op een complete stopzetting van factchecking-activiteiten. Zoals dit rapport aantoont, doen redacties nog steeds aan factchecking, al presenteren ze dit niet altijd expliciet als zodanig. In hun journalistieke processen maken ze gebruik van gespecialiseerde, veelal digitale verificatieprocessen, zoals Open Source Intelligence (OSINT), en andere methoden uit de data- en onderzoeksjournalistiek. Het is essentieel om onderscheid te maken tussen de verschillende vormen van feiten controleren en om factchecking breder te definiëren en in context te plaatsen. Alleen dan kunnen we een volledig en correct beeld krijgen van wie wat doet op het gebied van factchecking, en de werkelijke impact daarvan meten.

Financieringsmodellen en Maatschappelijke Impact

Om factchecking-activiteiten in kaart te brengen, worden ook de diverse financieringsmodellen geanalyseerd. Dit betekent het onderzoeken hoe subsidies, fondsen, samenwerkingen met grote techplatforms en redactionele investeringen in factchecking worden gebruikt, en hoe deze middelen worden verworven. Tevens wordt gekeken waar de behoeftes liggen binnen de verschillende organisaties in het medialandschap op het gebied van kennisvergroting, financiële mogelijkheden en uitbreiding van het bereik.

Onderzoeksdoelstellingen en Vragen

Dit onderzoek beoogt een diepgaand inzicht te verschaffen in het Nederlandse factchecking-landschap door de volgende hoofdvraag te beantwoorden:

Hoe zijn de factchecking-activiteiten in het Nederlandse medialandschap georganiseerd, en wat zijn de kansen en uitdagingen voor het vergroten van de maatschappelijke impact van factchecking?

Dit wordt nader gespecificeerd door de volgende subvragen:

Welke actoren zijn actief binnen het bredere Nederlandse medialandschap die zich bezighouden met verificatie en factchecking?

Wat is het conceptuele onderscheid tussen verificatie, factchecking en pre- en debunking?

Welke rol spelen OSINT en data- en onderzoeksjournalistiek op redacties, in de context van factchecking?

Wat zijn de financierings- en/of verdienmodellen van factcheckers en media-organisaties in Nederland?

Waar liggen de behoeften en kansen op investeringen op het gebied van verificatie en factchecking?

Via welke kanalen bereikt factchecking/betrouwbare informatie het publiek?

Wat zijn de kansen en uitdagingen voor het vergroten van het bereik van factchecking?

Dit kwalitatieve onderzoek draagt bij aan een beter begrip van de diverse interpretaties van factchecking en hoe het bundelen van deze interpretaties de samenwerking tussen onafhankelijke factcheckers en nieuwsorganisaties kan bevorderen. In vier aanbevelingen die gericht zijn aan zowel beleidsmakers als de brede journalistieke sector, wordt geadviseerd hoe dit kansen biedt voor het versterken van de impact van factchecking-activiteiten in het Nederlandse medialandschap.

Opzet van het onderzoek

In een uitgebreide literatuurstudie zijn factchecking en diverse verificatietechnieken bestudeerd en geanalyseerd. Hierdoor konden de verschillen tussen factchecking, debunking, prebunking en OSINT beter in kaart worden gebracht. Tegelijkertijd werd de relatie tussen factchecking en journalistiek intensief onderzocht, waarbij ook de diverse vormen van bereik en impact van factchecking onder de loep werden genomen.

Om een goed beeld te krijgen van de belangrijkste spelers in het Nederlandse factchecking- en nieuwsmedialandschap, is er een eerste inschatting gemaakt van diverse factchecking-organisaties en landelijke nieuwsmedia. Deze inventarisatie werd gebaseerd op reeds verzamelde informatie en kennis die aanwezig was binnen het kennisbestand en netwerk van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, met een specifieke focus op het netwerk van BENEDMO, waarvan Beeld en Geluid penvoerder is. BENEDMO is de Vlaams-Nederlandse onderzoeks-hub die desinformatie tegengaat, opererend onder het Europese EDMO (European Digital Media Observatory). Het project, bestaande uit een consortium van negen partners waaronder factcheckers, media en academici, heeft als doel de verspreiding van desinformatie in Vlaanderen en Nederland te voorkomen en te bestrijden. Door dit brede netwerk van desinformatie- en factcheckingexperts, vormt BENEDMO een goede basis voor de inventarisatie van het Nederlandse factchecklandschap.

Een overzicht van alle landelijke nieuwsmedia, factchecking-organisaties en nieuws- en actualiteitsomroepen werd gecreëerd en in een lijst vastgelegd. Deze organisaties werden vervolgens benaderd voor deelname aan kwalitatieve interviews. De vragen tijdens deze interviews richtten zich op (indien van toepassing) de grootte van de factchecking-redactie, de verschillende verificatietechnieken die op de redactie werden toegepast, wie er verantwoordelijk was voor factchecking, hoe

dit werd geïmplementeerd en hoe factchecking (of andere vormen van verificatie) naar het publiek werd gecommuniceerd. Daarnaast werd gevraagd of er specifiek werd geïnvesteerd in factchecking en verificatie, bijvoorbeeld door het trainen van redacteurs, het aannemen van factcheckers en/of het aanvragen van subsidies.

De kwalitatieve interviews werden voortgezet totdat saturatie was bereikt. Dit betekende dat het onderzoeksteam de indruk had dat alle relevante spelers in het Nederlandse factcheckinglandschap, die bereid waren deel te nemen, waren benaderd en geïnterviewd. Uiteindelijk werden twaalf interviews afgenomen, zowel fysiek als online:

1. **Nieuwscheckers** (factchecking platform)
2. **Bellingcat** (onderzoekscollectief)
3. **ANP** (persbureau)
4. **dpa** (Duits persbureau en factchecking platform)
5. **KRO/NCRV Pointer** (televisie- en online factchecking programma)
6. **NOS** (publieke omroep, radio, televisie en online nieuws)
7. **RTL Nieuws** (commerciële zender, televisie en online nieuws)
8. **BNR Nieuwsradio** (commerciële radio nieuwszender)
9. **De Volkskrant** (landelijk dagblad)
10. **Trouw** (landelijk dagblad)
11. **De Telegraaf** (landelijk dagblad)
12. **Algemeen Dagblad** (landelijk dagblad)

Alle interviews werden getranscribeerd met behulp van de transcriptie-tool GoodTape, waarna de transcripties handmatig werden gecontroleerd en geredigeerd. Vervolgens werden

de transcripten eerst handmatig gecodeerd en vervolgens geanalyseerd.

Aan de hand van deze analyses kon een antwoord worden geformuleerd op de hoofdvraag: 'Hoe zijn de factchecking-activiteiten in het Nederlandse medialandschap georganiseerd, en wat zijn de kansen en uitdagingen voor het vergroten van de maatschappelijke impact van factchecking?'

1: Het Nederlandse Medialandschap: een schets van de nieuwsmarkt

Het Nederlandse medialandschap wordt onder andere gekenmerkt door een sterke publieke omroep, commerciële mediaorganisaties en een pluriform aanbod van dagbladen. Het bezit van nieuws en informatie in Nederland is hevig geconcentreerd: vier bedrijven bezitten het grootste deel van de nieuwsmerken:

1. **RTL** - hier valt onder andere RTL Nieuws onder;
2. **Talpa network** - onder andere eigenaar van SBS dat nieuwsprogramma Hart van Nederland maakt;
3. **DPG Media** - hier vallen onder andere De Volkskrant, Trouw, het AD en de regionale merken van het AD, en NU.nl onder;
4. **Mediahuis** - onder andere eigenaar van NRC, De Telegraaf en verschillende regionale dagbladen.³

Wanneer veel mediatitels onder de paraplu van één grote uitgeverij of eigenaar vallen, spreken we van hevige mediaconcentratie. Dit biedt hen de voordelen van efficiëntieverbetering door schaalvoordelen, wat kan resulteren in kostenbesparingen en de capaciteit om gericht te investeren in bepaalde titels. Echter, een significant nadeel is het potentiële verlies van het unieke karakter van individuele media, wat op zijn beurt de diversiteit en pluriformiteit van het totale media-aanbod kan bedreigen.⁴

1.1. Publieke Omroep en Persbureaus

De programmering van de met publiek geld gefinancierde, onafhankelijke Nederlandse televisie- en radiozenders, inclusief bijbehorende websites en apps, wordt verzorgd door het landelijke publieke omroepbestel. Dit bestel bestaat uit de NPO, de taakomroepen en de landelijke publieke omroeporganisaties. Gezamenlijk vervullen zij de publieke mediaopdracht. De inhoudelijke verantwoordelijkheid voor de programma's ligt

bij de individuele omroeporganisaties. De NPO is het centrale orgaan dat het bestuur, de sturing en de coördinatie van de landelijke publieke omroep op zich neemt.⁵

Andere cruciale media-organisaties in het Nederlandse medialandschap die relevant zijn voor dit onderzoek, zijn de persbureaus. Vooral het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) speelt een sleutelrol, aangezien het de primaire nieuwsleverancier is voor vrijwel alle Nederlandse media.⁶ Naast het ANP zijn ook de Deutsche Presse Agentur (DPA) en Agence France-Presse (AFP) noemenswaardig, enerzijds omdat zij de Nederlandse markt bedienen door het leveren van een breed scala aan internationale nieuwscontent aan Nederlandse media, maar ook omdat beide persbureaus Nederlandstalige factchecking activiteiten uitvoeren op sociale media, in samenwerking met Meta (Facebook) en TikTok.

1.2. Onafhankelijke Factcheckers en Onderzoekscollectieven

Nederland heeft momenteel één onafhankelijk factcheckplatform, dat losstaat van de factchecks die door specifieke nieuwsmedia of -programma's worden uitgevoerd: Nieuwscheckers. Dit platform is een initiatief van de opleiding Journalistiek en Nieuwe Media van de Universiteit Leiden.⁷ De factchecks van Nieuwscheckers worden gepubliceerd op een website, verspreid via hun wekelijkse nieuwsbrief en via verschillende socialmedia-kanalen.

Het onderzoekscollectief Bellingcat is eveneens actief in Nederland en specialiseert zich in onderzoek naar brede thema's als conflicten, misdrijven en mensenrechtenszaken.⁸ Hierbij maken ze uitgebreid gebruik van Open Source Intelligence (OSINT), oftewel openbaar beschikbare bronnen. Naast hun eigen onthullingen werkt Bellingcat ook samen met Nederlandse nieuwsmedia aan specifieke onderzoeksprojecten en verzorgen ze trainingen in het gebruik van OSINT.

Binnen dit diverse medialandschap worden uiteenlopende factchecking-activiteiten en verificatietechnieken toegepast. Het doel hiervan is om het publiek te voorzien van feitelijk juiste en betrouwbare informatie, aangeboden in diverse vormen. Het volgende hoofdstuk gaat dieper in op de definities en context van verificatie en factchecking.

⁵ <https://www.cvdm.nl/voor-medi makers/publieke-omroepen/landelijke-omroep/>

⁶ <https://www.anp.nl/over-ons-anp>

⁷ <https://nieuwscheckers.nl/over-ons/>

⁸ <https://www.bellingcat.com/about/who-we-are/>

2: Factchecken en verificatie uitgelicht

Hoewel factchecking en verificatie sterk met elkaar verbonden zijn, is het voor dit onderzoek van belang het onderscheid tussen beiden te markeren. Verificatie, het controleren en verifiëren van verklaringen en bronnen, is een journalistieke basisroutine. Om de nauwkeurigheid en geloofwaardigheid van hun nieuws te garanderen, volgen professionele journalisten strenge verificatieprotocollen en ethische richtlijnen. Bij verificatie hanteren journalisten diverse strategieën, zoals het raadplegen van meerdere bronnen, het zorgvuldig analyseren van documenten en het doen van observaties. Digitale verificatie is het gebruiken van online bronnen en tools zoals open-source intelligence (OSINT - het gebruik van publiek beschikbare bronnen).

2.1. Van Factchecking naar Debunking en Prebunking

Factchecking is een specifieke toepassing binnen het journalistieke verificatieproces.⁹ Factchecking draait in de kern om het verifiëren van claims en uitspraken nadat deze in de media of op sociale mediakanalen zijn verschenen. Menigeen spreekt pas van factchecking als het resultaat de publicatie van een factcheck is: een presentatie van het onderzoek waarbij de gecontroleerde claim wordt bevestigd of ontkracht. In de literatuur wordt de relatie tussen verificatie en factchecking ook wel eens aangemerkt als 'interne factchecking', het verifiëren van verklaringen en bronnen voorafgaande aan publicatie, en 'externe factchecking': het achteraf controleren van verklaringen en claims.¹⁰ Waar verificatie dus vooral draait om het vaststellen van de juistheid van informatie, gaat factchecken een stap verder door de uitkomst te publiceren. Het doel van verificatie is intern: controleren of iets klopt. Bij factchecken is het doel extern: de bevindingen worden openbaar gemaakt om desinformatie te ontkrachten en de juiste context te bieden aan een breder publiek.¹¹

⁹ <https://datajournalism.com/read/handbook/verification-1/additional-materials/verification-and-fact-checking>

¹⁰ <https://nieuwejournalistiek.nl/factchecken/2017/02/01/strijd-om-het-feit-de-opkomst-van-factcheckers-binnen-en-buiten-de-journalistiek/>

¹¹ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/factchecks-zijn-goed-tegengif-tegen-des-informatie-blijkt-uit-internationaal-onderzoek-b1488f524/?referrer=https://www.google.com/&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Debunking is sterk met factchecking verwant. Het draait om het ontmaskeren van onwaarheden en overdrijvingen, met als primair doel het beperken van de schade door mis- en desinformatie.¹² Debunking focust op het achterhalen van de feiten, het verzamelen van bewijs tegen valse claims, het doorprikken van complottheorieën, het identificeren van bronnen van desinformatie, en het voorlichten van het brede publiek.

Hoewel factchecking en debunking sterk op elkaar lijken, met veel overlap in hun werkwijze, is er een klein onderscheid. Factchecken heeft een brede scope en controleert diverse losstaande feiten, zoals uitspraken van politici, tot beweringen over gezondheid of klimaat. Het primaire doel is het vaststellen van de waarheid. Debunking is doorgaans gericht op (valse) narratieven of desinformatie die al langer circuleert of een groot publiek bereikt. Daarbij wordt ook de motivatie of intentie van de bron die de desinformatie verspreidt blootgelegd.¹³

Een ander essentieel element in de strijd tegen desinformatie is prebunking. Dit concept vindt zijn oorsprong in de inoculatietheorie, ontwikkeld door William McGuire in de vroege jaren zestig.¹⁴ De kern van deze theorie is dat wanneer mensen worden blootgesteld aan verzwakte versies van manipulatieve technieken, ze een soortgelijke weerstand opbouwen als bij een medische vaccinatie. Net zoals een vaccin het lichaam voorbereidt op een ziekte, bereidt prebunking de geest voor op toekomstige, overtuigende aanvallen van desinformatie; vandaar de term 'A vaccine for brainwash' (zie figuur). Door mensen te leren omgaan met en te weerleggen van zwakke tegenargumenten, worden ze beter in staat om misleidende informatie te herkennen en worden hierdoor minder ontvankelijk. Prebunking is geschikt voor het aanpakken van misleidende narratieven, dus niet alleen het ontkrachten van individuele feiten, maar ook de bredere verhalen die daaruit voortkomen.¹⁵

2.2. Specialisaties: OSINT, Data- en Onderzoeksjournalistiek

Data- en onderzoeksjournalistiek zijn tevens noemenswaardig als journalistieke specialisaties. Ze zijn onmisbaar voor het grondig onderzoeken en controleren van informatie, en voor het publiceren van feitelijk accurate berichtgeving. Datajournalistiek draait erom dat journalisten data gebruiken, bijvoorbeeld uit onderzoeksrapporten, statistieken of wetenschappelijke studies, om bestaande verhalen te verifiëren of om compleet nieuwe, unieke verhalen te ontwikkelen. Dit vakgebied vraagt om specifieke expertise in het vinden, interpreteren en visualiseren van digitale bronnen. Het verrijkt de traditionele journalistieke routines en biedt tegelijkertijd nieuwe mogelijkheden voor onderscheidende verslaggeving.¹⁷

Open Source Intelligence (OSINT) is een specifieke vorm van data-onderzoek. OSINT omvat een set aan technieken die toegepast kunnen worden in zowel het factchecking- als het bredere verificatieproces. Hierbij wordt gebruikgemaakt van publieke data en openbaar beschikbare bronnen zoals bijvoorbeeld Google Earth om informatie te controleren en waarheden over bijvoorbeeld statistieken of locaties van specifieke gebeurtenissen naar boven te halen. OSINT vergt

vaak vergevorderde digitale vaardigheden, maar de data is in principe voor iedereen toegankelijk.¹⁸ OSINT werd vooral bekend door onthullingen van het collectief Bellingcat, dat zich veelal op OSINT-technieken beroept, maar ook in de mainstream journalistiek wordt er steeds vaker gebruik van gemaakt om informatie te verifiëren.¹⁹

Bij onderzoeksjournalistiek draait het om kritisch, diepgravend onderzoek, dat vaak ook veel tijd kost. De Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) onderscheidt drie soorten onderzoeksjournalistiek:

1. **Opsporende onderzoeksjournalistiek.** Dit is onderzoek gericht op het opsporen van overtredingen van wetten, regels of fatsoensnormen, door overheid, bedrijven, organisaties of individuele personen.
2. **Controlerende onderzoeksjournalistiek.** Dit is onderzoek gericht op de toetsing van beleid of het functioneren van overheid, bedrijven en andere organisaties, inclusief het blootleggen van onbedoelde of ongewenste (neven) effecten.
3. **Signalerende onderzoeksjournalistiek.** Dit is onderzoek gericht op het opsporen van maatschappelijk relevante veranderingen in de samenleving, zoals sociale, economische, politieke en culturele trends.²⁰

2.3. Diverse Definities

Door de diverse definities van factchecking en verificatie in kaart te brengen, inclusief de overlap met de begrippen debunking, OSINT, datajournalistiek en onderzoeksjournalistiek, krijgen we beter inzicht in hoe deze activiteiten worden toegepast op redacties van zowel factcheckplatformen als traditionele media. Dit komt uitgebreid aan bod in het volgende hoofdstuk.

¹² Kvetanová, Z., Predmerská, A. K., & Švecová, M. (2020). Debunking as a method of uncovering disinformation and fake news. In Fake News Is Bad News-Hoaxes, Half-truths and the Nature of Today's Journalism. IntechOpen.

¹³ https://stratcomcoe.org/uploads/pfiles/nato_stratcom_coe_fact-checking_and_debunking_02-02-2021-1.pdf

¹⁴ W. J. McGuire, "Resistance to Persuasion Conferred by Active and Passive Prior Refutation of the Same and Alternative Counterarguments," *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 63, no. 2 (September 1961): 326–32. <https://doi.org/10.1037/h0048344>

¹⁵ Harjani, T., Roozenbeek, J., Biddlestone, M., van der Linden, S., Stuart, A., Iwahara, M., Piri, B., Xu, R., Goldberg, B., & Graham, M. (2022). A Practical Guide to Prebunking Misinformation.

¹⁶ <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/what-is-data-journalism>

¹⁷ <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/why-is-data-journalism-important>

¹⁸ <https://www.bellingcat.com/resources/2021/11/09/>

[first-steps-to-getting-started-in-open-source-research/](https://www.bellingcat.com/resources/2021/11/09/first-steps-to-getting-started-in-open-source-research/)

¹⁹ <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/artikelen/2022/waarom-elke-journalist-een-klein-beetje-osint-moet-kunnen.html>

²⁰ <https://www.vvoj.org/over-vvoj/over-de-vereniging/wat-is-onderzoeksjournalistiek/>

3: Activiteiten op redacties rondom verificatie en factchecken

De gesprekken met factchecking- en nieuwsorganisaties hadden onder andere als doel een beter inzicht te krijgen in hun interpretatie van zowel factchecking als verificatie en om erachter te komen hoe dit vervolgens wordt toegepast in het journalistieke proces.

3.1. Het onderzoeken en controleren van misleidende informatie

Het onderzoeksjournalistieke platform Pointer van de omroep KRO-NCRV richt zich op het controleren en onderzoeken van misleidende informatie die voornamelijk via sociale media wordt verspreid. Zij omschrijven hun werkzaamheden zowel als factchecken als debunken. Pointer richt zich grotendeels op een jong publiek en de factchecks worden gepubliceerd via sociale mediakanalen, YouTube, radio en televisie. Pointer doet daarnaast regelmatig mee aan factchecking-marathons, korte projecten van enkele dagen waarin veel beweringen op waarheid worden getoetst en de resultaten worden gepubliceerd. Dit gebeurt in samenwerking met andere mediaorganisaties rondom specifieke evenementen, zoals Europese of landelijke verkiezingen en de NAVO-top van juni 2025.

“Wat je met factchecken dan specifiek met mis- en desinformatie doet, is dat je eigenlijk actief op zoek gaat naar dingen die niet kloppen. En dat het factchecken dus echt onderdeel wordt van ook je storytelling. Hier laat je natuurlijk heel duidelijk stapsgewijs zien: kijk, dit zijn de feiten en dat hebben we hier en hier vandaan.”

(Pointer)

Nieuwscheckers, een factcheckingplatform, werkt op een vergelijkbare manier als Pointer. De factcheckers hier selecteren misleidende berichten die zowel op sociale media als in andere informatiebronnen circuleren zoals kamerdebatten

en in nieuwsmedia. De resultaten van hun controles worden vervolgens gedeeld via hun wekelijkse nieuwsbrief en diverse sociale mediakanalen. Nieuwscheckers maken gebruik van verschillende technieken om claims te verifiëren, variërend van OSINT tot het raadplegen van data en het spreken met bronnen. Nieuwscheckers heeft daarnaast ook kortstondig samengewerkt met Meta (Facebook) en TikTok. Binnen deze samenwerking controleerden zij specifieke berichten die op deze platforms circuleerden. De resultaten van deze controles werden direct op de betreffende platforms gepubliceerd en verspreid. Zo verscheen er op Facebook bijvoorbeeld een melding direct onder een bericht indien deze niet correct bleek, vergezeld van de bijbehorende factcheck die door Nieuwscheckers was uitgevoerd.

Het Duitse persbureau dpa heeft daarnaast een team van ongeveer tien tot twaalf medewerkers die dagelijks factchecks uitvoeren voor de Benelux, inclusief Nederland. Het dpa werkt hiervoor ook samen met Meta (Facebook) en TikTok, waardoor hun werkwijze vergelijkbaar is met dat wat Nieuwscheckers binnen die samenwerking deden, en hun factchecks zich richten op informatie die via deze platforms wordt verspreid.

“We kijken vooral op social media wat er rond gaat. Wat het meest viraal lijkt, doen we met voorkeur. Maar soms doen we ook dingen die misschien nog niet echt viraal zijn, maar wel het potentieel hebben om dat te worden.”
(dpa)²¹

3.2. Feitencontrole voor publicatie

Als landelijke dagbladen werd gevraagd naar factchecking als het controleren van een bewering en het publiceren van het onderzoek daarnaar en de uitkomst, legden velen in eerste instantie de link met een factcheck rubriek. Tussen grofweg 2012 en 2023 hadden enkele kranten namelijk een

eigen factcheck rubriek. Denk bijvoorbeeld aan next.checkt in het (inmiddels opgeheven) nrc.next, de Groene Claim in Trouw waarbij specifiek claims rondom het klimaat werden onderzocht, en de rubriek ‘Klopt dit wel?’ in De Volkskrant. Tegenwoordig zie je het fenomeen vrijwel niet meer terug op nieuwssites en pagina’s van landelijke dagbladen. Uit navraag bij landelijke dagbladen die afscheid hebben genomen van hun factchecking rubrieken blijkt dat zij het format te beperkend vinden: voor veel claims is het immers niet mogelijk om er enkel het label ‘waar’ of ‘onwaar’ aan te hangen. Tussenvormen zoals ‘deels waar’ leidt volgens hen vooral tot verwarring.

“Het is een impopulaire, ondankbare rubriek (...) Het is heel ingewikkeld hoe je waar of niet waar definieert (...) We hebben een hele dans gemaakt en op een gegeven moment hebben we besloten: ‘die factcheck rubriek, laat maar zitten’.”
(De Volkskrant)²²

Het Algemeen Dagblad (AD) is momenteel de enige landelijke krant die actief claims en citaten controleert, oftewel op deze manier aan factchecking doet. Dit gebeurt niet via een rubriek, maar via de eerder genoemde factchecking-marathons bij speciale gebeurtenissen zoals verkiezingen. Het AD werkt hiervoor samen met partners zoals Pointer en Nieuwscheckers. Bovendien onderzoekt de krant mogelijkheden om een factcheck rubriek in de krant te lanceren. Daarmee onderscheidt het AD zich van de andere dagbladen, die juist afscheid hebben genomen van factcheck rubrieken.

“We moeten een format ontwikkelen zodat mensen zien dat het leuk is. Nu ligt het vooral bij de onderzoeksredactie, maar je wilt het over de hele redactie heen hebben, zodat iemand’s ochtends denkt: ‘Misschien kan dit een factcheck zijn.’ Het liefst wil je dat

het geen ‘factcheck’ meer is, maar gewoon artikelen die vragen: ‘Klopt dit wel?’
(Algemeen Dagblad)²³

BNR Nieuwsradio heeft daarnaast elke dinsdag de rubriek ‘FactGurus’.²⁴ Dit is een korte uitzending van ongeveer tien minuten (ook als podcast beschikbaar) waarin één specifieke claim wordt gecheckt en zowel het proces als de uitkomst worden besproken. Intern wordt deze rubriek echter meer als amusement beschouwd.

“(...) Als we nu zouden moeten stoppen met de rubriek zou ik dat niet erg vinden. Want als we daar onze betrouwbare journalistiek van moeten hebben? Nee, dat is gewoon een hoekje op de zender waarin we wat feiten checken, en dat is amusant om te horen. Het is wel journalistiek aangepakt, maar het is ook amusant.”
(BNR)²⁵

Het verdwijnen van de factcheck rubrieken in de landelijke dagbladen en de twijfels die worden geuit over het format, geeft misschien een beeld dat de meeste landelijke media-organisaties factchecking links laten liggen. Dit is echter een misvatting. Hoewel sommige factcheck-activiteiten mogelijk minder zichtbaar zijn, betekent dit niet dat er helemaal niet meer wordt gefactcheckt. Vrijwel alle nieuwsorganisaties die werden geïnterviewd, benadrukken dat zij factchecken anders interpreteren dan alleen als het achteraf controleren van een claim en het resultaat publiceren, bijvoorbeeld in een speciale rubriek. Zij zien het primair als een grondige controle van feiten vóór publicatie en beschouwen dit als een essentieel onderdeel van hun journalistieke basiswerk. Het is hun taak om op deze manier de betrouwbaarheid van de informatie die zij brengen te kunnen garanderen.

²¹ Eigen interview, dpa (afgenomen door Beeld & Geluid)

²² Eigen interview, De Volkskrant (afgenomen door Beeld & Geluid)

²³ Eigen interview, Algemeen Dagblad (afgenomen door Beeld & Geluid)

²⁴ <https://www.bnr.nl/podcast/factgurus>

²⁵ Eigen interview, BNR (afgenomen door Beeld & Geluid)

“(...) Wat wij de hele dag doen is natuurlijk factchecken. (...) Wij zijn de hele dag bezig met uitzoeken: wat is er gebeurd en wat kunnen we jou vertellen over wat er is gebeurd? Ja, dat lijkt mij factchecken in zijn meest pure vorm.”

(NOS)²⁶

Redacties zetten diverse methoden in om de betrouwbaarheid van informatie te waarborgen. Dit omvat onder meer:

Telefonisch raadplegen van bronnen: direct contact leggen om informatie te verifiëren of aan te vullen.

Hoor en wederhoor toepassen: altijd beide zijden van een verhaal belichten voor een evenwichtig beeld.

Raadplegen van rapporten en statistieken: officiële documenten en cijfers analyseren om informatie op juistheid te kunnen beoordelen.

Fysiek onderzoek ter plaatse: zelf de locatie bezoeken om feiten te controleren en de situatie in te schatten;

Digitale verificatie zoals Open Source Intelligence (OSINT).

3.3. Informatie-uitwisseling tussen redacties

Daarnaast spelen datajournalistiek en onderzoeksjournalistiek een belangrijke rol in het verificatieproces. Veel nieuwsorganisaties, zoals het ANP, Trouw, De Volkskrant en RTL Nieuws, hebben hiervoor aparte redacties. Deze gespecialiseerde teams onderhouden veel onderling contact. Dit zorgt voor een efficiënte uitwisseling, zoektocht naar, en verificatie van informatie, wat essentieel is voor het creëren van een betrouwbaar nieuwsverhaal.

“Op het moment dat de economieredactie een stuk maakt, halen ze vaak gewoon cijfers op bij de data-redactie. Als ze bepaalde onderzoeken nodig hebben, dan sluiten ze het kort met de wetenschapsredactie. Dus er is wel heel veel communicatie tussen de verschillende redacties.”

(De Volkskrant)²⁷

Voor mediaorganisaties die veel met beeld werken, zoals de NOS en RTL Nieuws, is beeldverificatie van groot belang. Vooral bij breaking news, zoals een overstroming of terroristische aanslag, komen er snel veel beelden binnen op de redacties. Het is dan cruciaal om de echtheid van deze beelden te controleren en te verifiëren of de bijbehorende data en locaties kloppen, voordat deze gepubliceerd of uitgezonden worden. Het snel én grondig controleren van beeld vraagt om specifieke vaardigheden. Redacties ervaren het als een uitdaging om honderd procent geverifieerd beeld te kunnen uitzenden en tegelijkertijd snel te zijn.

“We zijn RTL nieuws, we gaan niet drie weken later voor het eerst met beeld komen. We willen gewoon dingen laten zien.”

(RTL Nieuws)²⁸

Voor de controle en verificatie van beeldmateriaal wordt Open Source Intelligence (OSINT) ingezet. Met behulp van openbare bronnen kan zo bijvoorbeeld de correcte locatie van een gefilmde gebeurtenis worden vastgesteld. Daarnaast zijn er gespecialiseerde tools beschikbaar die kunnen detecteren of een beeld authentiek dan wel gemanipuleerd is. Zowel RTL Nieuws als de NOS beschikken over redacteuren die hierin gespecialiseerd zijn. Ook redacties van landelijke dagbladen en factcheckingplatforms maken gebruik van OSINT.

3.4. Gespecialiseerde verificatie

Het onderzoekscollectief Bellingcat heeft zich gespecialiseerd in OSINT-onderzoek en streeft ernaar om altijd op de hoogte te blijven van de nieuwste technologische ontwikkelingen op dit vlak. Bellingcat typeert haar werk echter eerder als onderzoeksjournalistiek dan als factchecking.

“Het is natuurlijk een beetje gekibbel over termen. Als we echt een label moeten geven aan onszelf, dan zijn we gewoon onderzoeksjournalisten.”

(Bellingcat)²⁹

Tot slot is het relevant te vermelden dat online nieuwsmedium NU.nl beschikt over een eigen factcheck-rubriek, genaamd NUcheckt. Daarnaast voert het Franse persbureau AFP ook factchecks uit in Nederland. Aangezien deze twee media-organisaties niet hebben deelgenomen aan de interviews, kunnen we helaas geen gedetailleerde informatie verstrekken over de specifieke aard en omvang van hun factcheck-activiteiten.

²⁶ Eigen interview, NOS (afgenomen door Beeld & Geluid)

²⁷ Eigen interview, De Volkskrant (afgenomen door Beeld & Geluid)
²⁸ Eigen interview, RTL Nieuws (afgenomen door Beeld & Geluid)

²⁹ Eigen interview, Bellingcat (afgenomen door Beeld & Geluid)

4: Financierings- modellen, behoeften en (beoogde) investerings

Inzicht in de interpretatie en methoden van factchecking en verificatie binnen de journalistiek kan helpen om de financiering ervan beter te begrijpen. Dit geeft een beter beeld van de behoeften voor toekomstige financiering of investeringen.

Het Nederlandse medialandschap kenmerkt zich door diverse financieringswijzen voor nieuwsorganisaties. Binnen dit onderzoek zijn de NOS en Pointer voorbeelden van publieke omroepen, die gefinancierd worden met en afhankelijk zijn van overheidsgeld. Deze publieke financiering brengt striktere regels met zich mee dan voor commerciële partijen. Publieke omroepen moeten bijvoorbeeld onafhankelijk zijn van commerciële en politieke invloeden. Daarnaast mag het ontvangen overheidsgeld uitsluitend worden besteed aan de publieke mediaopdracht, waarover zij jaarlijks verantwoording afleggen aan het Commissariaat voor de Media.

4.1. Diversiteit in financieringsmodellen

Commerciële mediaorganisaties zoals RTL Nieuws en BNR Nieuwsradio genereren hun inkomsten voornamelijk uit reclame en andere commerciële activiteiten. Landelijke dagbladen hanteren een hybride model, waarbij zij naast advertentie-inkomsten ook omzet halen uit de verkoop van abonnementen. Persbureaus zoals ANP en dpa hanteren een afwijkend B2B-verdienmodel. Hierbij betalen nieuws- en mediaorganisaties abonnementsgeld om toegang te krijgen tot de nieuwsdienst.

Onderzoekscollectief Bellingcat ontvangt financiering voornamelijk via donaties en giften. Daarnaast verzorgen ze regelmatig betaalde OSINT-trainingen, al mogen deze bij wet niet meer dan een derde van hun totale inkomsten uitmaken, omdat Bellingcat een stichting is. Het factcheckingplatform Nieuwscheckers is ook volledig afhankelijk van externe financiering, vaak in de vorm van giften of subsidies. Een voorbeeld hiervan is hun deelname aan BENEDMO, een Nederlands-Vlaams consortium dat desinformatie bestrijdt en dat gefinancierd

wordt door de Europese Commissie en door het ministerie van OCW. Eerder werkte Nieuwscheckers tijdelijk samen met Meta en voerde een kortlopend, eenmalig project uit met TikTok. Nieuwscheckers werden voor deze werkzaamheden door Meta en TikTok betaald. De samenwerking met Meta werd echter om principiële redenen beëindigd, wat verderop in dit onderzoek nader wordt toegelicht.

Uit de gevoerde interviews blijkt dat de meerderheid van de mediaorganisaties doorgaans beperkt gebruikmaakt van subsidies. Dit heeft direct te maken met de specifieke opzet van hun huidige verdienmodellen die dan wel in de financiële behoeften voorzien, dan wel hun beperkingen hebben, omdat het bijvoorbeeld als een belemmering wordt gezien van de journalistieke onafhankelijkheid. Subsidies die wel worden aangenomen of aangevraagd, worden voornamelijk ingezet voor kortlopende initiatieven, zoals bijvoorbeeld het aanstellen van tijdelijke trainees voor onderzoeksjournalistiek.

4.2. Specialistische Kennis en Samenwerking

Meer nog dan extra algemene financiering, ligt de prioriteit bij de meeste redacties bij het vergroten van specialistische kennis. Denk hierbij aan verificatietechnieken zoals OSINT en data-analyse, met als doel om data snel en correct te kunnen doorgronden en interpreteren.

Uit de interviews zijn drie manieren naar voren gekomen waarop redacties momenteel, of in de toekomst, willen investeren in deze kennisverbreding:

1. **Het vergroten van de kennis bij bestaande redacteuren door middel van trainingen;**
2. **Het aannemen van meer specialisten;**
3. **Het aangaan van samenwerkingen met factcheckers**

Een goed voorbeeld is dagblad Trouw, dat aangeeft dat het via een intern trainingsplatform bij hun uitgever DPG media trainingen en cursussen kan aanvragen via de zogeheten 'DPG campus'.

"Ik denk dat je iedereen moet trainen en ik denk dat het handig is om wat voorlopers te hebben op de redactie. Die hebben we ook wel degelijk aangenomen in de afgelopen tijd"
(Trouw)³⁰

Trouw voerde daarnaast een intensieve samenwerking met Bellingcat uit voor de reconstructie van de Maccabi Tel Aviv-rellen in Amsterdam. Deze samenwerking resulteerde niet alleen in een uitgebreide publicatie in de krant, maar gaf Trouw ook waardevol inzicht in de kennis die op de eigen redactie ontbrak op het gebied van specialistische verificatie.

De Telegraaf biedt tevens OSINT-trainingen aan de redactie en heeft recentelijk de onderzoeksredactie versterkt.

"Dat gaat redelijk goed. Maar dat kan nog wel beter en daar zou ik wel meer willen in investeren. Er moet onder andere een datajournalist bij, want data wordt belangrijk in de journalistiek en je kan er hele mooie verhalen mee maken."
(De Telegraaf)³¹

4.3. Uitdagingen en Kansen in de Praktijk

De NOS en RTL Nieuws beschikken momenteel over een aantal OSINT-specialisten. Desondanks ervaren zij uitdagingen bij het snel controleren van grote hoeveelheden binnenkomend beeldmateriaal tijdens breaking news evenementen. Er is dan ook bij beide redacties een duidelijke wens om het team van OSINT-specialisten te vergroten. De voorkeur gaat hierbij uit naar het opleiden van reeds aanwezige redactieleden.

"Als ik op één ding in mag zetten wat betreft factchecking, is dat beeldverificatie op niveau. Ik word geen Bellingcat, maar bereik een niveau dat ik daar 24-7 een heel gerust gevoel bij kan hebben."
(RTL Nieuws)³²

Zowel Bellingcat als dpa zien kansen in het aanbieden van meer trainingen. Bellingcat focust hierbij op het behouden en uitbreiden van hun expertise-positie, door actief de nieuwste technologische ontwikkelingen te volgen en eigen tools voor openbronnenonderzoek te ontwikkelen.

Persbureau dpa voert in Duitsland al commerciële factchecks uit voor hun mediaklanten. Dit model, waarbij een persbureau tegen betaling factchecks aanbiedt, is een verdienmodel dat in Nederland nog niet gangbaar is. Dpa ziet echter wel vergelijkbare mogelijkheden voor de Nederlandse markt.

"Natuurlijk zijn we niet de grote speler in de Nederlandse markt, maar we hebben Nederlandstalige collega's en we weten ook wat er in Nederland gebeurt. Dus we zouden het kunnen doen."
(dpa)³³

Als onafhankelijk factcheckingplatform hebben de Nieuwscheckers vooral behoefte aan duurzame en structurele financiering. Dit zou hen in staat stellen om op de lange termijn te investeren in socialmediaredacteuren, videomakers of gespecialiseerde tools om hun factchecks te verbeteren. Tijdelijke subsidies bieden de nodige stabiliteit niet, omdat ze het aannemen van personeel met een vast contract uitsluiten. Met langetermijncontracten kunnen redacteuren beter worden opgeleid. Dit zorgt niet alleen voor een hogere kwaliteit van de factchecks, maar verhoogt ook de zichtbaarheid, waardoor de impact vergroot wordt.

³⁰ Eigen interview, Trouw (afgenomen door Beeld & Geluid)
³¹ Eigen interview, De Telegraaf (afgenomen door Beeld & Geluid)

³² Eigen interview, RTL Nieuws (afgenomen door Beeld & Geluid)
³³ Eigen interview, dpa (afgenomen door Beeld & Geluid)

De geïnterviewden worstelen daarnaast met de afhankelijkheid van sociale mediaplatforms van grote techbedrijven. Ze willen de online zichtbaarheid van hun publicaties vergroten, omdat bereik en clicks cruciaal zijn voor het genereren van advertentie-inkomsten. Tegelijkertijd ontbreekt het aan inzicht in de werking van algoritmes. Dit maakt het voor factcheckers en nieuwsmedia moeilijk om hun publiek te bereiken en de gewenste impact te creëren. Dit onderwerp wordt nader toegelicht in het volgende hoofdstuk.

5: Het bereik en de impact van factchecks en betrouwbare informatie

De impact en het bereik van betrouwbare informatie zijn complexe concepten die vanuit verschillende perspectieven worden benaderd. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat factchecking een meetbaar effect kan hebben op de verspreiding van desinformatie en de publieke opinie, maar tegelijkertijd zijn er duidelijke nuances.³⁴ Factchecking kan effectief zijn in het corrigeren van misinformatie, maar dat varieert per doelgroep en context.³⁵ Bovendien is de effectiviteit van factchecks afhankelijk van hoe en waar ze worden gepresenteerd en verspreid.

Het Reuters Digital News Report van 2025 bevat een nieuwe onderzoeksvraag over de methoden die burgers gebruiken om de waarheid van verdachte informatie te verifiëren. De resultaten tonen aan dat het gebruik van factchecks in Nederland opvallend laag is in vergelijking met andere West-Europese landen (slechts 15% van de Nederlanders gebruikt factchecks als bron om informatie te controleren). Een positieve kanttekening is echter dat dit percentage significant hoger ligt onder de jongere demografie (<35 jaar), namelijk 22%.³⁶

5.1. Relatief hoog vertrouwen in de journalistiek

Echter, in Nederland zien we, volgens onderzoek van Motivation (2024)³⁷, dat het vertrouwen in de journalistiek over het algemeen hoog is, vooral in de publieke omroep. Hoewel het meest recente Digital News Report 2025 van het Commissariaat voor de Media³⁸ een lichte daling in dit vertrouwen signaleert, blijft het percentage nog relatief hoog. Dit biedt een gunstige basis voor de effectiviteit van factchecks en betrouwbare informatie in het algemeen, mits ze dus de juiste doelgroepen weten te vinden.

³⁴ BENEDMO. (2022, december) Making fact-checks work: Evidence-based recommendations for practitioners. Opgehaald van <https://benedmo.eu/2022/12/07/1376/>

³⁵ Walter, N., Cohen, J., Holbert, R. L., & Morag, Y. (2019). Fact-Checking: A Meta-Analysis of What Works and for Whom. Political Communication, 37(3), 350–375. <https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1668894>

³⁶ Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Ross Arguedas, A., & Kleis Nielsen, R. (2025). Reuters Institute Digital News Report 2025. Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2025-06/Digital_News_Report_2025.pdf

³⁷ Motivation. (z.d.). Journalistiek vertrouwen Nederlandse burgers 2024 blijft hoog in vergelijking met Amerikanen. Opgehaald van <https://www.motivation.nl/actualiteiten/nieuwsberichten/journalistiek-vertrouwen-nederlandse-burgers-2024-blijft-hoog-in-vergelijking-met-amerikanen>

³⁸ Commissariaat voor de Media. (z.d.). Digital News Report Nederland 2025: Daling van nieuwsgebruik zet journalistiek onder druk. Opgehaald van <https://www.cvdm.nl/nieuws/digital-news-report-nederland-2025-daling-van-nieuwsgebruik-zet-journalistiek-onder-druk/>

Redacties beschouwen het als hun kerntaak om betrouwbare informatie aan een zo groot mogelijk publiek te leveren. Dit is niet alleen een journalistiek ideaal, maar ook van vitaal belang voor hun financiële gezondheid. Een groter bereik leidt direct tot meer clicks en hogere advertentie-inkomsten, wat de continuïteit van hun werk waarborgt.

Uit gesprekken met diverse redacties blijkt dat zij in eerste instantie kijken naar het concrete bereik, bijvoorbeeld het aantal clicks of kijkcijfers. Landelijke kranten hebben ook goed inzicht in hun abonneecijfers, of deze stijgen, dalen of stabiel blijven, en hoe zij door hun lezers beoordeeld worden.

“We doen lezersonderzoek, en daarin is ook betrouwbaarheid opgenomen. Dat gaat over eerlijkheid, het gaat over een autoriteit zijn. (...)”

(De Telegraaf)³⁹

Online vinden lezers de websites van kranten vaak direct, of komen ze er via zoekmachines zoals Google of andere kanalen terecht, zoals De Volkskrant hier illustreert:

“De meeste mensen komen binnen via de site, via Google. Dat zijn toch wel echt de grote snelwegen waarlangs mensen binnenkomen. En via Facebook en Twitter en noem het allemaal op, komen best wel weinig mensen. Het is niet te verwaarlozen, maar wel gewoon een klein aantal. Veel kleiner dan de voordeur, zo moet ik zeggen.”

(De Volkskrant)⁴⁰

5.2. Ongemak over afhankelijkheid techbedrijven

Mediabedrijven ervaren echter ook ongemak en zorgen over hun afhankelijkheid van grote platforms voor de distributie van nieuws en informatie. Deze afhankelijkheid beperkt niet alleen hun inzicht in het precieze bereik, maar brengt ook financiële risico's met zich mee. Zo kunnen redacties bijvoorbeeld kiezen

om te investeren in social media-redacteuren, maar kunnen zij niet zien of die investering zich terugbetaalt in een groter bereik. Bovendien bestaat de zorg dat deze afhankelijkheid ertoe leidt dat grote techbedrijven op een gegeven moment geld gaan vragen voor advertentie-inkomsten die via hun platform worden gegenereerd.

Zo streeft BNR Nieuwsradio ernaar om zoveel mogelijk luisteraars direct naar hun eigen app te leiden, waar ze live radio kunnen beluisteren, podcasts kunnen streamen en nieuws kunnen lezen. De dominantie en populariteit van de grote techplatforms maken het echter een uitdaging om dit doel te bereiken.

“Onze podcast distributie doen wij zelf via onze app, maar dat is super klein, want de consument is nu eenmaal gewend om dat te doen via Spotify. Ik luister zelf ook weleens op Spotify, dat zeg ik heel eerlijk. Maar het is levensgevaarlijk voor ons, want onze lifeline met onze consument is dus, voor wat betreft audio, heel erg afhankelijk van Spotify en de grillen van Spotify.”

(BNR)⁴¹

RTL Nieuws omschrijft als commerciële zender een zelfde soort ervaring:

“Op RTL4 heb ik bijna 100% grip op kijkcijfers. Het is een kavel tussen de miljoen en de anderhalf miljoen en je weet ongeveer wie je bereikt. In de app is het al lastiger, want Google, want Facebook, want Whatsapp. En dan hebben we de werelden van TikTok en in iets mindere mate Insta Stories waarvan je echt denkt: nou we gooien het de wereld in, maar wie het ziet? Dat is aan Mark Zuckerberg en de Chinese overheid. Dat is natuurlijk hartstikke spannend.”

(RTL Nieuws)⁴²

5.3. Gebrek aan inzicht in algoritmes

Uit de interviews blijkt dat de afhankelijkheid van grote techplatforms voor de distributie van hun content een aanzienlijke uitdaging is. Het grootste probleem is het gebrek aan inzicht in de werking van de algoritmes. Dit leidt tot een zekere mate van willekeur in de zichtbaarheid van hun producties.

Hierdoor kunnen redacties minder goed inschatten welke onderwerpen en verhalen resoneren bij het publiek, wat het lastiger maakt om strategisch in te spelen op de interesses van hun lezers of kijkers. Dit beperkt niet alleen de controle op het bereik, maar maakt het ook moeilijker om content te optimaliseren die aansluit bij de behoeften van hun publiek.

Voor partijen die samenwerken (dpa) of samengewerkt hebben (Nieuwscheckers) met grote techbedrijven zoals Meta, is het essentieel dat ze hun werk volledig vrij en zonder beperkingen kunnen uitvoeren. Zowel Nieuwscheckers als dpa erkennen dat de samenwerking met Meta en TikTok de zichtbaarheid van hun factchecks vergroot, omdat deze direct onder misleidende berichten worden geplaatst. Volgens dpa zien zij hun factchecks zelfs wel eens terug in de community notes, waarin andere gebruikers wijzen op een factcheck van dpa.

“Onze naam is daaraan gekoppeld. Dat zie je misschien niet op het eerste gezicht als je op een factcheck stuit op Facebook of Instagram. Je ziet dat je een bepaalde reputatie opbouwt met de tijd. We doen dit nu 5 jaar in Nederland, in België en Luxemburg en 6 jaar in Duitsland. Je ziet dat mensen veel naar dpa verwijzen. Of je ziet het in de zogenoemde community notes op X waar ze eigenlijk niets van factchecks willen weten. Maar in de community notes zijn factchecks van dpa een van de meest gebruikte bronnen om iets te beweren of om aan te tonen dat het niet juist is.”

(dpa)⁴³

³⁹ Eigen interview, De Telegraaf (afgenomen door Beeld & Geluid)
⁴⁰ Eigen interview, De Volkskrant (afgenomen door Beeld & Geluid)

⁴¹ Eigen interview, BNR (afgenomen door Beeld & Geluid)
⁴² Eigen interview, RTL Nieuws (afgenomen door Beeld & Geluid)

⁴³ Eigen interview, dpa (afgenomen door Beeld & Geluid)

Nieuwscheckers ervaarde ook een hoog bereik van hun fact-checks, met name tijdens hun tijdelijke project met TikTok. Echter, de beperkingen die Meta oplegde aan de samenwerking wogen voor Nieuwscheckers niet op tegen de voordelen zoals financiële stabiliteit en het vergrote bereik van de factchecks. Zo mochten uitspraken van politici niet gecontroleerd worden. Maar uiteindelijk zorgden juridische beperkingen ervoor dat Nieuwscheckers besloot de samenwerking niet voort te zetten.

“Bij Facebook had het vooral ook te maken met de juridische aansprakelijkheid. Dus op het moment dat, weet ik veel, iemand jou voor de rechter sleept omdat hij vindt dat je factcheck niet klopt, dan zegt Meta: ‘dat moet je zelf maar uitzoeken met je eigen juristen en dat moet je zelf maar betalen.’ Het risico is voor de universiteit natuurlijk veel te groot.”
(Nieuwscheckers)⁴⁴

Volgens dpa, dat aangeeft deze beperkingen niet te ervaren in hun samenwerking met Meta, is het cruciaal dat factchecks zichtbaar blijven op sociale mediakanalen. Zouden deze verdwijnen, dan zou dat het inzicht in de verspreiding van desinformatie aanzienlijk verslechteren.

Voor landelijke nieuwsorganisaties draait zichtbaarheid om een strategisch doel: zij willen dat hun betrouwbare informatie een prominente positie krijgt in de algoritmes van online platforms. Dit stelt hen aan de ene kant in staat om effectief tegenwicht te bieden aan desinformatie. Bovendien biedt inzicht in algoritmes ook toegang tot cruciale gebruikersdata, wat hen helpt hun publiek beter te begrijpen en te bedienen. Dit inzicht is essentieel voor het optimaliseren van inkomstenstromen, zoals via gerichte advertenties. De mogelijke stappen om dit te bereiken, volgen in de conclusie

⁴⁴ Eigen interview, Nieuwscheckers (afgenomen door Beeld & Geluid)

Conclusie en aanbevelingen

Als we factchecken strikt interpreteren als het controleren van claims, lijkt het Nederlandse landschap beperkt. Dit onderzoek pleit echter voor een bredere definitie. Wanneer het algemene doel, het aanbieden van accurate, betrouwbare informatie en het bestrijden van desinformatie, centraal staat, wordt duidelijk dat het landschap omvangrijker en diverser is dan op het eerste gezicht lijkt.

Mediaredacties leggen de nadruk op het vooraf grondig controleren van feiten en het verspreiden van betrouwbaar nieuws. Factcheckers daarentegen verifiëren informatie die al in omloop is, vaak via sociale mediakanalen en platforms, maar soms ook via traditionele media.

Hoewel zowel onafhankelijke factcheckers als journalisten zich inzetten voor betrouwbare informatie, vinden ze elkaar nog te weinig. Ze opereren vaak afzonderlijk, mede door de perceptie dat hun werk tot verschillende disciplines behoort. Er zijn wel samenwerkingen, maar deze blijven veelal beperkt tot incidentele projecten, zoals de factchecking-marathons rond verkiezingen of de NAVO-top in juni 2025, en de eerder genoemde samenwerking tussen Trouw en Bellingcat bij de reconstructie van de Maccabi-rellen. Deze incidentele samenwerkingen tonen echter aan dat er meer mogelijkheden zijn dan aanvankelijk gedacht.

Factcheckers kunnen journalisten structureel ondersteunen in hun onderzoek en bijdragen aan snellere, nauwkeurige berichtgeving. Tegelijkertijd kan publicatie in grote nieuwsmedia de impact en zichtbaarheid van factchecks aanzienlijk vergroten. Bovendien wordt er veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van factchecking, onderzoek dat ook waardevol kan zijn voor journalisten. Daarnaast wisselen factcheckers onderling regelmatig slimme tools en technieken uit, terwijl veel journalisten hier geen toegang toe hebben of de kennis missen. Deze kloof toont aan dat er nog veel winst te behalen is in de samenwerking tussen beide groepen.

Voor zowel landelijke nieuwsorganisaties als factcheckers is het vergroten van de zichtbaarheid van hun publicaties essentieel. De aanwezigheid op diverse sociale mediakanalen garandeert echter niet dat factchecks of vergelijkbare nieuwsverhalen door algoritmes worden opgepikt en dus gezien worden. Door de willekeur van deze algoritmes kunnen journalisten en factcheckers moeilijk inschatten welke thema's goed aanslaan bij het publiek, hebben ze weinig grip op de zichtbaarheid van hun berichten op sociale mediakanalen en zien ze daarom niet altijd goed waar een investering waard is, of waar er mogelijkheden zijn om inkomsten te genereren.

Op basis van deze bevindingen doen wij daarom de volgende aanbevelingen:

1. Stimuleer een structurele samenwerking tussen individuele factcheckers, factchecking platforms, en redacties van landelijke nieuwsmedia door middel van duurzame financiering

Door een duurzame samenwerking op te bouwen, kunnen factcheckers en nieuwsredacties hun expertise effectiever delen. Dit vergroot bovendien de kans dat de aanname verdwijnt dat hun werk niet op elkaar aansluit. Om deze samenwerking te versterken, is duurzame financiering essentieel. Nu zien we vaak dat samenwerking beperkt is, mede door onvoldoende budgetten en het ontbreken van structurele investeringen in langdurige samenwerking met factcheckers of verificatiespecialisten door veel redacties. Een stabielere financiële basis kan dit veranderen en een langetermijnsamenwerking mogelijk maken. Daarom adviseren we een verkenning naar een neutraal financieringsmodel, bijvoorbeeld in de vorm van een nationaal fonds, dat voor alle mediapartijen toegankelijk is. Binnen dit model kunnen zowel beleidsmakers, het bedrijfsleven als ngo's een (gezamenlijke) financiële rol spelen.

2. Investeer in kennisvergroting van verificatietechnieken op redacties van traditionele media

Dit sluit nauw aan op punt 1. Duurzame financiering kan ertoe leiden dat redacties meer financiële middelen en een betere infrastructuur tot hun beschikking hebben om in deze kennisvergroting te investeren. Dit kan leiden tot de volgende mogelijkheden tot een meer diep verankerde kennisuitwisseling:

Regelmatige workshops en trainingen: factcheckers kunnen gespecialiseerde trainingen aanbieden over de nieuwste verificatietools en -methoden, specifiek afgestemd op de behoeften van verschillende redacties. Dit kan variëren van basiskennis over beeldverificatie tot geavanceerde technieken voor het opsporen van desinformatie. Hoewel organisaties zoals Bellingcat en BENEDMO deze trainingen al verzorgen, is er ruimte om de mogelijkheden uit te breiden en ook expertise van andere factcheckers in te zetten, bijvoorbeeld vanuit de academische wereld.

Detachement en uitwisseling: overweeg om factcheckers tijdelijk te detacheren bij nieuwsredacties, of omgekeerd. Zo kunnen redacteuren de praktijkervaring van factcheckers opdoen, terwijl factcheckers een beter begrip krijgen van de dagelijkse dynamiek van een nieuwsredactie.

Mentorschapsprogramma's: Koppel ervaren factcheckers aan junior redacteuren die zich willen specialiseren in verificatie. Dit biedt een laagdrempelige manier voor kennisoverdracht en persoonlijke ontwikkeling. Dit kan ook interessant zijn voor universiteiten, die in toenemend aantal masterprogramma's voor professionals met praktijkervaring aanbieden.

3. Maak gebruik van wet- en regelgeving, zowel bestaande als toekomstige, om toegang tot platform data af te dwingen, om het bereik en de zichtbaarheid van zowel factchecks als betrouwbare informatie te vergroten

Bestaande en toekomstige wet- en regelgeving kan ingezet worden om toegang te krijgen tot platform data en daarmee de zichtbaarheid van factchecks en betrouwbare informatie te vergroten. Dit sluit naadloos aan bij de bevindingen van het Digital News Report 2025 van het Commissariaat voor de Media⁴⁵, dat oproept tot regulering van grote techbedrijven en meer transparantie in algoritmes. Meer transparantie in algoritmes kan in de eerste plaats inzicht geven in de prominentie van nieuwsberichten en factchecks op de tijdlijnen van sociale mediaplatforms. Een verdere regulering van deze platforms kan de zichtbaarheid van betrouwbare informatie op sociale media aanzienlijk verbeteren. Hierbij is het ook van belang om ervoor te zorgen dat wat er in de Europese Code of Practice on Disinformation, dat onderdeel is van the Digital Services Act (DSA)⁴⁶ wordt gevraagd, ook daadwerkelijk geïmplementeerd wordt.

4. Initieer een omgeving waarin nagedacht kan worden over mogelijkheden om de afhankelijkheid van big tech platforms te verminderen

Om de afhankelijkheid van grote techplatforms te verminderen, is het belangrijk dat beleidsmakers, de journalistiek en de technologiesector de krachten bundelen en gezamenlijk oplossingen verkennen. Deze samenwerking biedt volop kansen voor innovatie, waarbij de journalistiek waardevolle praktijkervaring kan inbrengen voor het bedenken van alternatieven, gesteund door de mogelijkheden van nieuwe technologie. Het SIDN Fonds levert al waardevolle bijdragen aan deze aanpak en vormt een inspirerend voorbeeld. Via initiatieven zoals hun calls 'Grip op desinformatie' ondersteunen zij projecten die de journalistiek en beleidsmakers helpen met technologische oplossingen.⁴⁷ De overheid speelt een sleutelrol in het vaststellen van de wettelijke en financiële kaders, terwijl het bedrijfsleven kan bijdragen aan het opzetten van een gezamenlijke denktank, het organiseren van een hackathon of het stimuleren van technologische pilots.

Het in kaart brengen van de factchecking-activiteiten in het Nederlandse medialandschap toont aan dat de focus op betrouwbare informatie en de aanpak van desinformatie effectiever is dan ze op het eerste gezicht lijkt, mits we factchecken breder definiëren. De sleutel tot een robuuster informatienetwerk ligt in structurele samenwerking tussen journalisten en factcheckers, ondersteund door duurzame financiering en kennisuitwisseling. Bovendien is het cruciaal dat beleidsmakers en de journalistiek de krachten bundelen om de zichtbaarheid van betrouwbare informatie te vergroten en de afhankelijkheid van algoritmes van sociale mediaplatforms te verminderen via regelgeving en gezamenlijke innovatie, om zo desinformatie effectiever te bestrijden.

⁴⁵ <https://www.cvdcm.nl/nieuws/digital-news-report-nederland-2025-daling-van-nieuwsgebruik-zet-journalistiek-onder-druk/>

⁴⁶ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/code-conduct-disinformation>

⁴⁷ <https://www.sidnfonds.nl/internet-en-maatschappij/grip-op-desinformatie>

Literatuurlijst

(geraadpleegde en geciteerde literatuur)

Amazeen, M. A. (2019).

Practitioner perceptions: Critical junctures and the global emergence and challenges of fact-checking.
International Communication Gazette, 81(6–8), 541–561.
<https://doi.org/10.1177/1748048518817674>

American Press Institute. (z.d.).

New research on political fact-checking: Growing and influential, but partisanship is a factor.
Opgehaald van <https://americanpressinstitute.org/new-research-on-political-fact-checking-growing-and-influential-but-partisanship-is-a-factor/>

ANP. (z.d.).

Over ons ANP.
Opgehaald van <https://www.anp.nl/over-ons-anp>

BBC News. (z.d.).

Reality Check.
Opgehaald van https://www.bbc.com/news/reality_check

Bellingcat. (2021, november 9).

First steps to getting started in open source research.
Opgehaald van <https://www.bellingcat.com/resources/2021/11/09/first-steps-to-getting-started-in-open-source-research/>

Bellingcat. (z.d.).

Who we are.
Opgehaald van <https://www.bellingcat.com/about/who-we-are/>

BENEDMO. (2022, december).

D16: Recommendations on effectiveness of fact-checkers.
Opgehaald van https://benedmo.eu/wp-content/uploads/2022/12/D16_-_Recommendations-on-effectiveness-of-fact-checkers_website-version-1-1.pdf

BENEDMO. (2022, december)

Making fact-checks work: Evidence-based recommendations for practitioners.
Opgehaald van <https://benedmo.eu/2022/12/07/1376/>

BENEDMO. (2023, juni 16).

BENEDMO Rapport.
Opgehaald van <https://benedmo.eu/2023/06/16/benedmo-rapport/>

BENEDMO. (2023, december).

Whitepaper: Fact-checking in crisis times.
Opgehaald van https://benedmo.eu/wp-content/uploads/2023/12/Whitepaper_factchecking-crisis-times-PREV1_spread.pdf

Commissariaat voor de Media. (2024).

Mediamonitor 2024.

Commissariaat voor de Media. (z.d.).

Digital News Report Nederland 2025: Daling van nieuwsgebruik zet journalistiek onder druk.
Opgehaald van <https://www.cvdm.nl/nieuws/digital-news-report-nederland-2025-daling-van-nieuwsgebruik-zet-journalistiek-onder-druk/>

Commissariaat voor de Media. (z.d.).

Landelijke omroep.
Opgehaald van <https://www.cvdm.nl/voor-medi makers/publieke-omroepen/landelijke-omroep/>

Datajournalism.com. (z.d.).

What is data journalism.
Opgehaald van <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/what-is-data-journalism>

Datajournalism.com. (z.d.).

Why is data journalism important.
Opgehaald van <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/why-is-data-journalism-important>

Datajournalism.com. (z.d.).

Verification and Fact-checking.
Opgehaald van <https://datajournalism.com/read/handbook/verification-1/additional-materials/verification-and-fact-checking>

Digital Strategy European Commission. (z.d.).

Code of conduct on disinformation.
Opgehaald van <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/code-conduct-disinformation>

dpa-factchecking.com. (z.d.).

About Netherlands.
Opgehaald van <https://dpa-factchecking.com/about/netherlands/>

factchecknederland.afp.com. (z.d.).

About us.

Opgehaald van <https://factchecknederland.afp.com/>

Graves, L., & Mantzarlis, A. (2020).

Amid Political Spin and Online Misinformation, Fact Checking Adapts.

The Political Quarterly, 91(3), 585–591.

<https://doi.org/10.1111/1467-923X.12896>

Harjani, T., Roozenbeek, J., Biddlestone, M., van der Linden, S., Stuart, A., Iwahara, M., Piri, B., Xu, R., Goldberg, B., & Graham, M. (2022).

A Practical Guide to Prebunking Misinformation.

Kvetanová, Z., Predmerská, A. K., & Švecová, M. (2020).

Debunking as a method of uncovering disinformation and fake news.

In Fake News Is Bad News-Hoaxes, Half-truths and the Nature of Today's Journalism.

IntechOpen.

McGuire, W. J. (1961).

Resistance to Persuasion Conferred by Active and Passive Prior Refutation of the Same and Alternative Counterarguments.

The Journal of Abnormal and Social Psychology, 63(2), 326–332.

<https://doi.org/10.1037/h0048344>

Motivaction. (z.d.).

Journalistiek vertrouwen Nederlandse burgers 2024 blijft hoog in vergelijking met Amerikanen.

Opgehaald van <https://www.motivaction.nl/actualiteiten/nieuwsberichten/journalistiek-vertrouwen-nederlandse-burgers-2024-blijft-hoog-in-vergelijking-met-amerikanen>

NATO StratCom COE. (2021, februari 2).

Fact-checking and debunking.

Opgehaald van https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/nato_stratcom_coe_fact-checking_and_debunking_02-02-2021-1.pdf

Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Ross Arguedas, A., & Kleis Nielsen, R. (2025).

Reuters Institute Digital News Report 2025.

Reuters Institute for the Study of Journalism.

https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2025-06/Digital_News-Report_2025.pdf

Nieuwscheckers.nl. (z.d.).

Over ons. Opgehaald van

<https://nieuwscheckers.nl/over-ons/>

Nieuwe Journalistiek. (2017, februari 1).

Strijd om het feit: De opkomst van factcheckers binnen en buiten de journalistiek.

Opgehaald van <https://nieuwejournalistiek.nl/factchecken/2017/02/01/strijd-om-het-feit-de-opkomst-van-factcheckers-binnen-en-buiten-de-journalistiek/>

NPO Radio 1. (z.d.).

Onderzoek: Nederlanders hebben meest vertrouwen in journalistiek van Publieke Omroep.

Opgehaald van <https://www.nporadio1.nl/nieuws/onderzoek/bac853d9-e693-4753-b172-f7dfc8d00298/onderzoek-nederlanders-hebben-meest-vertrouwen-in-journalistiek-van-publieke-omroep>

Phillips, A. (2010).

TRANSPARENCY AND THE NEW ETHICS OF JOURNALISM. *Journalism Practice*, 4, 373 - 382.

Pointer KRO-NCRV. (z.d.).

Factcheck Marathon.

Opgehaald van <https://pointer.kro-ncrv.nl/factchecks/factcheck-marathon?filter=all>

Pointer KRO-NCRV. (z.d.).

Pointer KRO-NCRV start internationale factcheck-marathon rond NAVO-top.

Opgehaald van <https://pointer.kro-ncrv.nl/pointer-kro-ncrv-start-internationale-factcheck-marathon-rond-navo-top>

Porter, E, Wood, & Thomas J., (2021).

The global effectiveness of fact-checking: Evidence from simultaneous experiments in Argentina, Nigeria, South Africa, and the United Kingdom.

PNAS, 118(37)

Shapiro, I., Brin, C., Spoel, P., & Marshall, L. (2016).

Images of Essence: Journalists' Discourse on the Professional "Discipline of Verification".

Canadian Journal of Communication, 41(1), 37–48.

SIDN Fonds. (z.d.).

Grip op desinformatie.

Opgehaald van <https://www.sidnfonds.nl/internet-en-maatschappij/grip-op-desinformatie>

SVDJ. (z.d.).

Wat doet de mediaconcentratie met het nieuwsaanbod?

Opgehaald van <https://www.svdj.nl/nieuws/wat-doet-de-mediaconcentratie-met-het-nieuwsaanbod/>

SVDJ. (z.d.).

Wat zijn de basics van het factchecken?

Opgehaald van <https://www.svdj.nl/nieuws/wat-zijn-de-basics-van-het-factchecken/>

The New York Times. (2023, september 29).

Fact-checkers, misinformation.

Opgehaald van <https://www.nytimes.com/2023/09/29/business/media/fact-checkers-misinformation.html>

Volkscrant. (z.d.).

Factchecks zijn goed tegengif tegen desinformatie, blijkt uit internationaal onderzoek.

Opgehaald van <https://www.volkscrant.nl/nieuws-achtergrond/factchecks-zijn-goed-tegengif-teen-desinformatie-blijkt-uit-internationaal-onderzoek~b-1488f524/?referrer=https://www.google.com/>

VPRO Tegenlicht. (2022).

Waarom elke journalist een klein beetje OSINT moet kunnen.

Opgehaald van <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/artikelen/2022/waarom-elke-journalist-een-klein-beetje-osint-moet-kunnen.html>

VVOJ. (z.d.).

Wat is onderzoeksjournalistiek?

Opgehaald van <https://www.vvoj.org/over-vvoj/over-de-vereniging/wat-is-onderzoeksjournalistiek/>

Walter, N., Cohen, J., Holbert, R. L., & Morag, Y. (2019).

Fact-Checking: A Meta-Analysis of What Works and for Whom. Political Communication, 37(3), 350–375.

<https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1668894>

Wardle, C., & Moy, W. (2017).

Is that actually true? Combining fact-checking and verification for #GE17.

<https://firstdraftnews.org/articles/fullfact-ge17/>

Weikmann, T., & Lecheler, S. (2023).

Cutting through the Hype: Understanding the Implications of Deepfakes for the Fact-Checking Actor-Network. Digital Journalism, 1–18.

<https://doi.org/10.1080/21670811.2023.2194665>

(Onbekende bron). (z.d.).

<https://www-tandfonline-com.ezproxy.leidenuniv.nl/doi/pdf/10.1080/10463283.2021.1876983?needAccess=true>

(Onbekende bron). (z.d.).

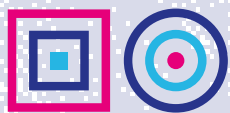
<https://bpspsychub-onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.leidenuniv.nl/doi/epdf/10.1111/bjop.12551>

Factcheck Connect

Factchecking Deep Dives

MEDIA &
DEMOCRATIE

BEELD &
GELUID

Inhoud

Inleiding en opzet	3
Deep Dive 1: Migratie	4
Deep Dive 2: Klimaat	11
Deep Dive 3: LHBTQIA+	22
Deep Dive 4: Oorlogsbeelden	33
Eindevaluatie Deep Dives	48

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Yitsz Neurink, redacteur voor [Nieuwscheckers](#) en gecoördineerd door het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid in het kader van het onderzoeksproject 'Factcheck Connect', en is tot stand gekomen dankzij een subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

Ter voorbereiding op de Deep Dive Migratie voerde Nieuwscheckers verkennende gesprekken met Stichting Vluchtelingenwerk en het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA). Voor de Deep Dive over Klimaat vond een verkennend gesprek met Milieudefensie plaats en voor de Deep Dive over LHBTQIA+ met het Transgender Netwerk. De gesprekken hadden als doel om gezamenlijk te verkennen welke vormen van misleidende informatie en desinformatie over migratie de organisaties signaleren op (sociale) media, en waar eventueel behoefte was aan nader onderzoek of correctie. Op basis daarvan konden de Deep Dives beter afgestemd worden op de informatiebehoefte en uitdagingen die in de praktijk werden ervaren.

Inleiding en opzet

Factchecking is een intensieve en tijdrovende taak, maar de potentiële maatschappelijke impact ervan is aanzienlijk. Gerichte factchecking kan de kennis over feiten vergroten, de herkenning van desinformatie bevorderen en het vertrouwen in media stimuleren. Om dit effect te maximaliseren, bleek het van cruciaal belang de beschikbare middelen gericht in te zetten op urgente maatschappelijke thema's en samenwerking te zoeken met relevante maatschappelijke partners.

In het kader van het project Factcheck Connect voerde het team van Nieuwscheckers (het factcheck-initiatief van de Universiteit Leiden) gedurende een langere periode van ongeveer negen maanden zogenaamde Factchecking Deep Dives uit. Tijdens de projectduur werden in totaal vier maatschappelijk urgente thema's behandeld: migratie, klimaat, LHBTI+ en oorlogsbeelden.

Het primaire doel van deze Deep Dives was om factcheckers en maatschappelijke partners in deze periodes van intensieve factchecking nauw met elkaar te laten samenwerken. Deze aanpak bevordert de kruisbestuiving tussen beide partijen en maximaliseert de maatschappelijke impact van de factchecks. De keuze van de thema's en de betrokken partners werd bepaald op basis van actualiteit en urgentie, waarbij de redactionele vrijheid van de factcheckers te allen tijde in acht werd genomen.

De kennis en het netwerk van BENEDMO (de Vlaams-Nederlandse samenwerking tegen desinformatie), met Beeld & Geluid als penvoerder, werden effectief benut bij het verkennen van de meest impactvolle onderwerpen en partners. Elke Deep Dive resulteerde in een serie factchecks en een samenvattend artikel of diepe analyse.

Kernobjectieven

De intensieve periodes van factchecking waren gericht op een meerledig doel, waarop voor de Deep Dives in dit rapport wordt geëvalueerd:

- 1. Bevorderen van samenwerking: Het stimuleren van structurele samenwerking tussen factcheckers en maatschappelijke partners.**
- 2. Vergroten van de maatschappelijke impact: Het maximaliseren van het bereik en de relevantie van factchecking.**
- 3. Bijdragen aan maatschappelijke kennis: Het vergroten van kennis over feiten en het herkennen van desinformatie.**
- 4. Versterken van mediavertrouwen: Het positief bijdragen aan het vertrouwen in de media.**

Deep Dive 1: Migratie

In juni viel het kabinet-Schoof na nog geen jaar gezeten te hebben omdat de PVV zich terugtrok uit het kabinet. Geert Wilders (PVV) vond dat de coalitiepartijen VVD, NSC en BBB niet genoeg deden met tien strenge asielmaatregelen die hij voorstelde. Dit kwam bijna twee jaar na de val van het kabinet-Rutte IV dat ook viel op migratie: toenmalig premier Mark Rutte (VVD) eiste tijdens een overleg over asielmaatregelen een beperking op gezinshereniging voor oorlogsvluchtelingen. Dat was voor coalitiepartners D66 en ChristenUnie onaanvaardbaar.

Migratie is al jaren een hot topic in de politiek en er gaan dus ook veel cijfers en beweringen over rond. En daar komt ook mis- en desinformatie bij kijken, wat gevolgen kan hebben: een bewering van toenmalig minister van Justitie en Veiligheid Dilan Yeşilgöz (VVD) speelde een rol in de val van Rutte IV. Ze zei dat er duizenden nareizen gestapeld werden, terwijl het om 780 gevallen in vier jaar ging. Ook hierom wilde de VVD gezinshereniging beperken.

Maar ook buiten verkiezingstijd blijft migratie een veelbesproken onderwerp. De Groene Amsterdammer publiceerde eind oktober een onderzoek naar het taalgebruik over migratie in de Tweede Kamer en de media. Sinds 2014 verwijzen veel meer spreekbeurten van Kamerleden naar migratie. Er was een piek in 2015 die overeenkwam met de Syrische vluchtelingencrisis, maar bleef na 2016 hoog en in 2024 is het niveau van 2015 weer bereikt. In de media was het effect minder sterk: daar was een piek tussen 2015 en 2019, maar sinds 2020 wordt er weer minder over geschreven.

Er is dus veel aandacht voor migratie en dat gaat gepaard met nepnieuws. Zo zijn er socialemediagebruikers die online nepnieuws en andere anti-migratie propaganda verspreiden. Volgens onderzoek [pdf] van het INGE-committee van het Europees Parlement gingen de meeste nepnieuwsberichten uit Russische hoek tussen 2018 en 2021 over migranten. De onderzoekers telden hiervoor 7807 berichten uit de EUvsDisinfodatabase.

Om op een rij te zetten welke onwaarheden er online en in de politiek verspreid worden over migratie, hebben we de laatste maanden verschillende beweringen over migratie gecheckt. Ook zijn we in de factcheckdatabase van BENEDMO op zoek gegaan naar factchecks over het onderwerp om de onwaarheden en de frames daarachter in kaart te brengen. We hebben hier gezocht naar Nederlandstalige checks over migratie, asielzoekers en de islam waarin de gecheckte beweringen als onwaar bestempeld zijn. Ook nemen we factchecks mee die Nederlandse media schreven in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 29 oktober.

Migranten zijn vieze en gewelddadige mensen

Aan migranten worden vaak allerlei slechte eigenschappen toebedeeld. Volgens het rapport 'Fear and lying in the EU: fighting disinformation on migration with alternative narratives' [pdf] en het onderzoek van het INGE-committee was het tijdens de coronapandemie gebruikelijk dat migranten werden neergezet als een gevaar voor de volksgezondheid. Bijvoorbeeld omdat zij zich niet aan de coronamaatregelen zouden houden.

In 2023 werd in België ook beweerd dat een toename van migratie gepaard ging met een toename van het aantal schurftgevallen.

Maar met het aflopen van de coronapandemie sinds 2023 zien we de associatie tussen migranten en ziekte minder. Er wordt sindsdien vaker misleidende of valse informatie verspreid over asielzoekers die gewelddadige criminelen zouden zijn, wat een klassiek narratief is. Zo beweerde Caroline van der Plas (BBB) dat het aantal incidenten in asielzoekerscentra (azc's) toeneemt. Dat klopt, maar ze liet weg dat de stijging in lijn is met de stijging van het totaal aantal asielzoekers. Ook gaan deze cijfers niet over incidenten buiten de azc's zoals het PVV-partijprogramma suggereert. Worden de asielzoekers vervolgens afgewezen, dan zouden ze massaal illegaal in Nederland verblijven volgens Joost Eerdmans (JA21) terwijl dat niet te verifiëren is. En Geert Wilders overdreef en presenteerde een verhaal over een vuilnisvrouw die werd geslagen door een Marokkaan nogal eenzijdig volgens Nieuwsuur waarbij een 'grote groep' aan Marokkaanse bijstanders verzonnen werd.

Verder zijn de afgelopen jaren nepnieuwsberichten verschenen over zogenaamde kinderen met een migratieachtergrond die een klas in Brussel op stelten zetten, over een Syrische asielzoeker die verantwoordelijk was voor een steekpartij terwijl er niks bekend was over de identiteit van de dader, over vluchtelingen op de Grieks-Turkse grens die hun vluchtelingenkamp in brand zouden hebben gezet, over vluchtelingen op een boot die meisjes zouden komen vermoorden in het Verenigd Koninkrijk, over een viering van een terroristische aanslag tonen terwijl het ging om de trailer voor een rapvideo en een nepbrief over een imam die zogenoemd zou oproepen tot het vermoorden van alle niet-moslims.

Dit is allemaal niet verwonderlijk aangezien de associatie tussen migratie en criminaliteit in het buitenland ook terug te zien is in nepnieuws volgens Fear and lying in the EU en een Spaans onderzoek naar nepnieuws uit 2021 en 2022 [pdf].

Migranten zijn slecht voor de welvaart

Een ander narratief dat vaak voorkomt in nepnieuws over migratie is dat migranten slecht zijn voor de economie en schaarse voorzieningen inpijken. Asielzoekers, die idealiter naar Nederland komen omdat ze vluchten voor oorlog, ander geweld of onderdrukking, worden vaak afgeschilderd als 'gelukszoekers' die hier komen vanwege de gunstige economische omstandigheden. We zien soms bijvoorbeeld dat er ten onrechte wordt beweerd dat het merendeel van asielzoekers uit veilige landen komt of zelfs op vakantie teruggaat naar het thuisland, terwijl dat niet zo is.

Het kan zo zijn dan asielzoekers drukken op de voorzieningen, maar de mate waarin wordt in nepnieuws overdreven. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij nepnieuws over hoeveel geld asielzoekers krijgen om te overleven, maar vaker wordt beweerd dat ze worden opgevangen op luxe plekken zoals dure hotels en cruiseschepen. Dat er op zulke plekken asielzoekers worden opgevangen klopt soms, maar de opvang is in die gevallen sober en bedoeld als noodopvang omdat er elders geen plek is. In het buitenland zou ook reclame worden gemaakt voor België als vijfsterrenbestemming, en zou Turkije goedkope leningen verstrekken aan mensen met een migratieachtergrond zodat zij in België een huis kunnen bemachtigen.

Wat hiermee hand in hand gaat is dat soms wordt overdreven hoeveel migranten er naar België en Nederland komen, welke vormen van migratie in welke percentages voorkomen en hoeveel die migranten kosten. Een keer werd zelfs beweerd dat het aantal migranten in Italië steeg terwijl het eigenlijk daalde. De inhoud is elke keer anders, maar de onderliggende boodschap hetzelfde.

En als asielzoekers in bijvoorbeeld Nederland mogen blijven en statushouders worden, wordt beweerd dat ze te veel drukken op voorzieningen. Vaak wordt bijvoorbeeld de voorrang die asielzoekers krijgen bij het uitdelen van sociale huurwoningen als een belangrijke oorzaak aangewezen voor de Nederlandse woningcrisis, maar ze krijgen net zo veel voorrang als andere groepen in nood. Ook wordt overdreven hoeveel sociale huurwoningen naar statushouders gaan en ligt de woningnood eerder aan falend woonbeleid. Verder wordt beweerd dat buitenlanders slimme financiële constructies gebruiken om in het westen aan woningen te komen terwijl die constructies helemaal niet zijn toegestaan in islamitische landen.

Bij dit narratief wordt vaak gefocust op asielmigranten en gaat het vaak niet over arbeidsmigratie. Arbeidsmigranten zijn mensen die naar een ander land komen om daar te werken en daar komen er veel meer naar Nederland dan mensen die asiel willen aanvragen. Ook zijn arbeidsmigranten nodig voor economische groei in Nederland en veel andere westerse landen, omdat er anders niet genoeg jonge mensen zouden zijn om de gevolgen van een vergrijzende bevolking op te vangen.

Migranten zijn een gevaar voor de westerse identiteit

Sterker nog, in Nederland is er de afgelopen paar jaar alleen nog maar bevolkingsgroei door migratie. In de verkiezingsprogramma's van zes partijen (PVV, NSC, BBB, CDA, SP en CU) werden hier zorgen over geuit, deels vanwege potentiële economische gevolgen, maar ook vanwege een angst voor verlies van de Nederlandse identiteit. Zoals bijvoorbeeld in het PVV-programma te lezen valt:

“Als we hiermee doorgaan, raken we ons land definitief kwijt. Dan is het niet meer Rotterdam, maar Mekka aan de Maas. De PVV is de enige partij die de instroom van (niet-westerse) vreemdelingen wil stoppen”

(Verkiezingsprogramma PVV, 2025)

Volgens Fear and lying in the EU is dit het anti-migratienarratief dat het vaakst voorkomt. Er zijn online ook genoeg voorbeelden te vinden van nepberichten waar de focus ligt op migranten die westerse waarden komen vervangen door islamitische waarden. Een Duits zwembad zou de Duitse vlag verwijderd hebben door klachten van migranten, posters die zogenaamd door moslims zijn geplaatst roepen 'witte vrouwen' op om zich conservatief te kleden, honden zouden aangeliend moeten worden uit respect voor moslims en Franse moslims zouden oproepen tot de dood aan Frankrijk en Joden.

In Nederland beweerde de top van de BBB dat moslims massaal op straat bidden, terwijl dat niet zo is buiten feestdagen.

En Geert Wilders zei bij de Algemene Politieke Beschouwingen dat op geloofsverlating de doodstraf staat in de islam om expliciet een tegenstelling te maken met westerse waarden. Het is zo dat er islamitische landen zijn waar de doodstraf staat op geloofsverlating, maar dat is niet overal zo en er zijn westerse, christelijke stromingen waar geloofsverlaters in een sociaal isolement worden geplaatst.

De onderliggende angst bij dit narratief is een 'islamitische overname' van het westen. Dit zien we bijvoorbeeld terug in nepnieuwsberichten over asielzoekers die huizen van ouderen inpikken en crèches overspoelen. Ook wordt overdreven hoezeer het percentage van mensen met een migratieachtergrond in België is gestegen sinds 1961. Misschien wordt de angst nog het beste verbeeld in racistische AI-video's die laten zien hoe Brussel verloederd in 2050 tot een rommelige stad vol met Arabische teksten en kamelen.

De omvolkingstheorie

De narratieven dat migranten gewelddadige criminelen zijn en dat zij louter door hun afkomst een gevaar vormen voor de westerse identiteit zijn beide vormen van 'othering': het toeschrijven van (negatieve) eigenschappen aan een groep om de eigen groep daarvan te onderscheiden. Asielzoekers en moslims worden weggezet als een vreemde 'ander' waar de eigen groep bang voor moet zijn. Het narratief van migranten die voorzieningen inpikken past hierbij in de zin dat dit de manier is waarop zij hun overname langzaam bewerkstelligen.

Dit komt naar voren bij dit nepnieuws waarbij het al genoeg is om een Engelse, islamitische burgemeester ervan te beschuldigen dat hij geen Engels spreekt en dus niet thuis zou horen in Engeland.

Veel van de nepnieuwsberichten passen dan ook niet netjes binnen één van deze drie narratieven. Berichten die gaan over asielzoekers die woningen inlijven gaan soms bijvoorbeeld ook over witte mensen die dan verdreven worden. Waar de narratieven ook samenkomen, is in de extreemrechtse omvolkingstheorie of "the great replacement theory". Het idee van de complottheorie is dat een islamitische overname van het westen expres wordt beraamd door een linkse of joodse elite die migranten naar het westen haalt. Komen ze eenmaal hier aan, dan zouden ze worden voorgetrokken ten opzichte van de inheemse bevolking door maatschappelijke instituten.

Dat narratief komen we ook tegen in nepnieuws dat de afgelopen jaren is gefactcheckt. Ontwikkelingshulporganisatie Caritas International zou subsidies krijgen om vluchtelingen naar België te halen en de regering van de voormalige Amerikaanse president Joe Biden zou stiekem 320.000 illegale migranten naar de Verenigde Staten gehaald hebben. Eenmaal in het westen aangekomen zouden migranten zich niet aan coronamaatregelen hoeven te houden en te eten krijgen terwijl witte mensen verhongeren. En critici worden de mond gesnoerd als deel van het complot, door de Britse regering of zelfs door de Europese Unie, terwijl dat niet zo is.

Bij de Algemene Politieke Beschouwingen (APB) zagen we ook een voorbeeld op het idee dat maatschappelijke instituten 'de waarheid' over migratie willen verbergen.

Geert Wilders diende op de tweede dag van de APB een motie in om de criminaliteitscijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) over mensen met een migratieachtergrond van na 2022 openbaar te maken. Hij liet in het midden waarom die cijfers niet meer openbaar zijn, maar benadrukte wel hoe lastig het is om momenteel de cijfers te krijgen. Het CBS werd impliciet verdacht gemaakt en de motie aangenomen door de Tweede Kamer.

Reacties op migratie

Ook in de maatregelen die tegen migratie genomen kunnen worden, wordt soms des- of misinformatie verspreid. Zo kunnen politici die tegen migratie zijn of mensen die die politici nadoen maatregelen voorstellen die niet helpen om immigratie te verminderen of het niet zoveel te verminderen als wordt beweerd. Ook wordt soms gedaan alsof Nederland of het westen meer doet op gebied van migrantenopvang dan andere landen of gebieden terwijl dat niet zo is. Dit voedt het idee van het "braafste jongetje van de klas" en dat Nederland of het westen best minder kan doen aan bijvoorbeeld vluchtelingenopvang.

Een uitschieter is de overdrijving van Jimmy Dijk (SP) dat de twintig armste gemeenten van Nederland twintig (of twaalf) keer zoveel doen aan asielopvang en huisvesting van statushouders dan de twintig rijkste gemeenten. Hij probeert migratieproblematiek hierbij te framen als een klassenprobleem waar de rijken geen eerlijke bijdragen aan leveren, wat past bij het socialistische verhaal dat zijn partij vertelt.

Oorsprong en verspreiding

Bij Fear and lying in the EU lezen we dat nepnieuws over migratie in 77 procent van de gevallen voortkomt uit kleine, obscure media en in ongeveer 16 procent van de gevallen wordt opgepakt door reguliere media met een rechtse signatuur of die alle politieke partijen verwerpen. Volgens onderzoek [pdf] van de Fredrich Ebert Stiftung en Political Capital uit 2017 onderschrijft het nepnieuws vaak de visie van extreemrechtse Europese politici en komt het overeen met de retoriek van eurosceptische partijen. Beide onderzoeken spreken ook van Russische oorsprong van een deel van het nepnieuws. Inmiddels sijpelen frames van rechtse politici ook door naar het politieke midden: Henri Bontenbal (CDA) zei dat lange wachttijden voor asielzoekers gunstig zijn omdat ze überhaupt in Nederland verblijven, wat niet waar is en inspeelt op het idee dat asielzoekers vooral 'gelukszoekers' zijn.

Wat verder opvalt is dat veel van het gecheckte nepnieuws niet helemaal onwaar is. Vaak worden echte cijfers of echt nieuws op een manier gespind door bijvoorbeeld context weg te laten om een van de in dit artikel besproken narratieven te ondersteunen. Het gebruik van AI kan zulke narratieven ook versterken. EDMO, de Europese antidesinformatiehub, laat zien dat dit in Europa in meerdere landen gebeurt: politici van de Duitse extreemrechtse partij AFD gebruiken AI om de boodschap te verspreiden dat migranten een gevaar vormen voor Duitsland. Volgens EDMO geldt hetzelfde voor extreemrechtse partijen in Polen, Italië, Ierland en Frankrijk.

In Nederland hebben we tijdens de verkiezingscampagne en daarvoor ook gezien dat rechtse partijen AI gebruiken om antimigratieboodschappen te verspreiden. Afgelopen zomer genereerde Geert Wilders een poster van een jonge, blonde vrouw en een oude vrouw met een hoofddoek die ophef veroorzaakte doordat hij leek op een antisemitische naziposter. Ook kwam in oktober aan het licht dat twee PVV-Kamerleden Facebookpagina's beheren met AI-foto's waar migranten zwart gemaakt worden. De journalisten van de Groene Amsterdammer konden inzien welke prompts waren gebruikt om de afbeeldingen te genereren, wat een inkijk geeft in de achterliggende gedachte. De prompts verwijzen expliciet naar 'getinte' jongeren of jongens 'met wilde baarden' en 'onschuldige blonde vrouwen'. Tegelijkertijd werd GroenLinks-PvdA-leider Frans Timmermans op deze pagina's neergezet als iemand die geld onttrekt van witte mensen en dat aan moslims geeft.

Overzicht factchecks en artikelen van Nieuwscheckers voor Deep Dive 1

1. Asielzoekers hebben dezelfde voorrang op huizen als andere groepen in nood
2. Nederland vangt minder Oekraïense vluchtelingen op dan het Europees gemiddelde
3. Moslims vluchten ook naar moslimlanden
4. Het is niet bekend hoeveel afgewezen asielzoekers in de illegaliteit verdwijnen
5. Niet overal staat de doodstraf op geloofsafval in de islam
6. Armste gemeenten vangen niet 20 keer meer asielzoekers op dan rijkste, maar 2 keer zoveel
7. Henri Bontenbal schetst onjuist beeld van lange asielprocedures en de invloed daarvan op de komst van asielzoekers
8. Waarom Nederland zonder migratie krimpt: de cijfers achter geboortes, sterfte en bevolkingsgroei

Verslag onderzoeksproces Deep Dive 1

Voor het vinden van onderwerpen voor factchecks binnen de Deep Dive migratie werd vooral de verkiezingscampagne voorafgaand aan 29 oktober gevolgd. De meeste claims komen uit verkiezingsprogramma's van politieke partijen, Tweede Kamerdebatten en uitspraken die politici deden bij talkshows. Een enkele bewering werd toevallig gevonden op X. Voor het bredere overzicht van desinformatie over migratie zijn ook verkiezingschecks van andere media gebruikt die bij Nieuwscheckers werden verzameld voor de nieuwsbrief, evenals factchecks uit de BENEDMO-database. Daarin is gezocht naar Nederlandstalige factchecks waarin de termen "migratie", "asielzoekers" en "islam" voorkomen. Het gaat hierbij om factchecks die claims als onwaar of ongenueanceerd beoordelen, aangezien alleen in zulke gevallen sprake is van desinformatie.

Deze verzameling factchecks is verder geanalyseerd en ingedeeld op basis van onderzoeken naar desinformatie over migratie die door Peter Burger werden aangedragen en in het artikel worden genoemd. Daaruit kwamen de frames van asielzoekers als gewelddadig/vies, als gevaar voor de welvaart en als bedreiging voor de westerse identiteit naar voren. Een aantal factchecks viel buiten deze frames en is apart opgenomen in het artikel. Het slotgedeelte over de oorsprong en verspreiding van desinformatie over migratie is gebaseerd op onderzoeken en artikelen van andere media.

Bij het schrijven van de Deep Dive bleek het een uitdaging om al het materiaal in één stuk te verwerken, omdat er veel over migratie wordt geschreven en gezegd, zeker in verkiezingstijd.

Verdere complicaties zijn dat veel beweringen over migratie binnen meerdere frames passen of met elkaar samenhangen (soms met impliciete verwijzingen naar de omvolkingstheorie) of dat cijfers die beweringen ondersteunen op het eerste gezicht kloppen, maar misleidend worden geïnterpreteerd om een bepaald narratief te versterken.

Over het algemeen verliep het proces van factchecken en het samenstellen van de Deep Dive echter goed en zonder grote problemen. Wel moest bij de factcheck over de hoeveelheid asielzoekers in de rijkste en armste gemeenten van Nederland een correctie worden doorgevoerd. Door een typefout stond vermeld dat er in de (rijke) gemeente Lansingerland geen asielzoekers worden opgevangen, terwijl dat wel het geval is. Aangezien deze factcheck ook werd overgenomen door andere media, moesten deze enkele dagen later worden benaderd met een verzoek tot correctie. Naast het verder monitoren van eigen fouten is het voor toekomstige Deep Dives daarom belangrijk om in de gaten te houden of factchecks waarin fouten worden ontdekt, ook door andere media zijn overgenomen.

Bij de verkiezingen leken er geen gecoördineerde desinformatiecampagnes te zijn vanuit bijvoorbeeld het buitenland en werden vooral beweringen van politici gecheckt, wat overeenkomt met hoe Nieuwscheckers te werk ging bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023. Qua verspreiding van de checks die geschreven zijn in het kader van deze Deep Dive werd die over de rijkste en armste gemeenten van Nederland deels overgenomen door het AD en Pointer, terwijl een check over het verbod op voorrang voor statushouders bij het uitdelen van sociale huurwoningen een discussie op het subforum r/nederlands van Reddit begon.

Deep Dive 2: Klimaat

In november was er in Brazilië een klimaattop waar veel landen bijeen kwamen om maatregelen tegen klimaatverandering te bespreken. De resultaten van de top waren sober en er werd niet gesproken over het terugdringen van fossiele brandstoffen zoals kolen, olie en aardgas. Dat terwijl het verbranden van zulke brandstoffen de hoofdoorzaak is van klimaatverandering. De uitstoot van gasen zoals koolstofdioxide (CO₂), die het broeikaseffect versterken, neemt tegelijkertijd onverminderd toe.

Ook elders verslapt de aandacht voor het klimaat. Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2025 stond het onderwerp niet hoog op de agenda. Het was nauwelijks een thema in de campagne, waarin onderwerpen als de wooncrisis, defensie en migratie de boventoon voerden. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 was er meer aandacht voor. Ook oliebedrijven maken zich minder hard voor het klimaat de afgelopen jaren en vertragen groen beleid.

En nu Donald Trump sinds 2025 weer de scepter zwaait in de Verenigde Staten, wordt milieubeleid actief tegengewerkt. Zo introduceerde hij een verbod op nieuwe windprojecten, dat overigens door een rechter van tafel is geveegd, wil hij meer fossiele brandstoffen oppompen, en zijn de Verenigde Staten weer uit het klimaatakkoord van Parijs gestapt. Ook probeert de regering-Trump de klimaatwetenschap te ontmantelen. De menselijke uitstoot van broeikasgasen wordt niet langer genoemd als oorzaak voor klimaatverandering op de website van de Environmental Protection Agency (EPA) en het toonaangevende en cruciale instituut voor klimaatwetenschap NCAR wordt gesloten om "klimaatalarmisme" tegen te gaan.

De term 'klimaatalarmisme' frame het klimaatprobleem als overdreven door degenen die het aanklaarten te presenteren als druktemakers over niks. Een andere vorm van framing is klimaatontkenning, waarbij wordt getwijfeld aan het bestaan van klimaatverandering of de menselijke invloed daarop. Volgens Harvard-hoogleraar en wetenschapshistoricus Naomi Oreskes kwam de klimaatontkenning in 2025 na een eerdere opleving tussen 1992 en 2010 weer in een stroomversnelling. Klimaatontkenners zijn in de Verenigde Staten aan de macht gekomen en argumenten die zij gebruiken, doken ook op in de Nederlandse politiek. Oude argumenten die berusten op onwaarheden werd nieuw leven ingeblazen.

Methode

Ook online gaat er mis- en desinformatie rond over klimaatverandering. In december 2025 en januari 2026 hebben Nieuwscheckers verschillende van die online beweringen over klimaat gecheckt. Ook zijn we in de [factcheckdatabase van BENEDMO](#) op zoek gegaan naar factchecks over het onderwerp om de onwaarheden over klimaatverandering en de frames daarachter in kaart te brengen. We hebben gezocht naar Nederlandstalige checks waarin de woorden "klimaat", "broeikasgas", "broeikasewfect", "methaan", "CO2" of "opwarming" voorkomen en waarin de gecheckte beweringen als onwaar bestempeld zijn. Voor iedere bewering waar meerdere factchecks over waren, is maar één check opgenomen. Ook werden relevante checks meegenomen die we later tegenkwamen of die later geschreven zijn. Dit leverde 160 factchecks op.

Deze pagina van het United Nations Development Program (UNDP) heeft een indeling van klimaatdesinformatie, aan de hand waarvan we de beweringen die we vonden hebben ingedeeld:

- Klimaatontkenning: ontkennen dat het klimaat aan het veranderen is of, in meer subtielere vorm, ontkennen dat de mens verantwoordelijk is of dat er urgentere problemen zijn.
- Complottheorieën: klimaatverandering afspilderen als complot dat door elites wordt gebruikt om allerlei maatregelen door te drukken of macht uit te oefenen.
- Klimaatuitstel: twijfelen aan de effectiviteit of noodzakelijkheid van klimaatmaatregelen.
- Greenwashing: bedrijven en instituten die doen lijken of ze bezig zijn met het klimaatprobleem, maar het in werkelijkheid vooral bij het oude houden.

De vier categorieën van het UNDP zijn vrij breed, dus hebben we een aantal subcategorieën geïdentificeerd, deels aan de hand van het boek *De Twijfelbrigade* (2014) van Jan Paul van Soest, een adviseur op gebied van duurzaamheid. Daarin bespreekt hij verschillende soorten klimaatsceptici en de argumenten die zij inzetten.

Van greenwashing vonden we weinig voorbeelden en dit hebben we daarom geschaard onder de categorie van overdreven klimaatenthousiasme, waarin de ernst van klimaatverandering, mate van vervuiling of de effectiviteit van klimaatmaatregelen overdreven wordt. De meeste onjuiste beweringen kwamen uit de hoek van klimaatontkenners en complotdenkers, terwijl een kleiner deel overdreven klimaatenthousiasme betreft.

1. Smaken van klimaatontkenning

Het vaakst kwamen we berichten tegen die lezen als klimaatontkenning, in totaal 65, meer dan een derde van het totaal. De definitie die het UNDP hanteert is breed, van regelrechte ontkenning van het probleem, tot het erkennen van het probleem, maar beargumenteren dat er grotere branden te blussen zijn. Daarom hanteren we bij klimaatontkennende beweringen ook de indeling van verschillende klimaatsceptici en hun argumenten uit *De Twijfelbrigade*.

1.1 Klimaatverandering bestaat niet | 22 beweringen

De meest voorkomende variant van gefactcheckte klimaatontkenning is de regelrechte ontkenning van het bestaan van klimaatverandering of de gevolgen daarvan. Dit soort berichten passen bij wat Jan Paul van Soest 'trend-sceptici' noemt: mensen die er niet van overtuigd zijn dat er sprake is van wereldwijde opwarming. Hier vonden we 22 voorbeelden van, waarvan er vier het stijgen van de zeespiegel ontkennen. Deze beweringen berusten op lokale dalingen van de zeespiegel, historische foto's die geen stijging zouden tonen en baden die in de Romeinse tijd boven de zeespiegel gebouwd zijn en nu nog steeds daar liggen (feitelijk stammen ze uit de negentiende eeuw).

Verder wordt ook beweerd dat de aarde niet langer opwarmt, dat de gemiddelde temperatuur sinds 1880 is gedaald, dat er geen statistisch aantoonbare toename van de temperatuur is sinds 1970, dat

orkanen niet intenser worden door klimaatverandering, en dat bosbranden zijn aangestoken door een pyroomaan (terwijl de invloed van klimaatverandering wordt ontkend). Ook zou een rapport van de Intergouvernementele Werkgroep inzake Klimaatverandering (IPCC) van de Verenigde Naties laten zien dat het aantal weerrampen niet is toegenomen, waarbij de context dat het gaat om verschillende metingen die wereldwijd op verschillende manieren zijn uitgevoerd, wordt weggelaten. En een onderzoek naar vermeende temperatuurdalingen in Groenland zou ook betekenen dat klimaatverandering niet bestaat, terwijl de resultaten statistisch niet significant zijn.

De hierboven besproken claims interpreteren klimaatonderzoek, nieuwsberichten of foto's verkeerd of geven helemaal geen bron. Twaalf van de beweringen die klimaatverandering compleet ontkennen maken gebruik van een specifieke techniek: selectief shoppen in data. Hier worden bijvoorbeeld satellietdata van de hoge atmosfeer gebruikt om te ontkennen dat juli 2019 de tot dan toe warmste maand ooit gemeten was. En hier wordt beweerd dat de aarde afkoelt omdat 2025 gemiddeld iets kouder was dan 2024, wat de trend van opwarming op langere termijn negeert. Verder zou Europa niet het snelst opwarmende continent zijn en klimaatverandering ook niet bestaan omdat de koraaldekking van het Groot Barrièrerif wat toenam, omdat de temperatuur daalde in een deel van de Atlantische Oceaan en omdat klimaatwetenschappers geen rekening zouden houden met verstedelijking bij het meten van temperaturen. De overige factchecks gaan over beweringen die de nadruk leggen op een tijdelijke groei van ijs op Antarctica (die recent weer afneemt) of gletsjers die naar voren schuiven (wat

verkeerd geïnterpreteerd wordt als het groeien van die gletsjers). In deze gevallen wordt gefocust op een beperkt deel van de juiste data, terwijl de bredere trends een ander beeld schetsen.

1.2 Klimaatverandering wordt niet veroorzaakt door de mens | 13 beweringen

Alle vulkanen die actief waren op 6 oktober 2025. Foto: Volcanodiscovery.com.

Daarnaast zijn er beweringen die klimaatverandering niet ontkennen, maar de invloed van de mens daarop wel: de zogenoemde attributie-sceptici, aldus *De Twijfelbrigade*. Zij dragen veelal andere oorzaken aan voor de klimaatverandering, zoals toenemende straling van de zon, de as van vulkanen, magnetische ompoling, of natuurlijke variatie. Soms noemen ze meerdere van deze factoren, en soms ontkennen ze menselijke invloed zonder nadere toelichting. In een opmerkelijk geval wordt de toename van CO2 in de atmosfeer niet toegeschreven aan het verbranden van fossiele brandstoffen, maar aan CO2 die mensen uitademen.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 wilde de lokale partij Stadsbelang Utrecht ook "realiteitszin" in het klimaatbeleid, want er zouden miljoenen bomen moeten worden geplant om de uitgeademde CO2 van de Utrechtenaren te compenseren, terwijl dit niet bijdraagt aan de klimaatverandering. In deze twee gevallen wordt de menselijke invloed tegelijkertijd wel en niet ontkend.

Ook wordt ter discussie gesteld wat klimaatwetenschappers van dit onderwerp vinden. Rond 2009 was onduidelijk of 98% van de klimaatwetenschappers het er mee eens was dat de mens achter klimaatverandering zat. Een onderzoek hierover had alleen gekeken naar wetenschappers verbonden aan klimaatpanel IPCC. Anno 2024 was er wel onderzoek gedaan dat meer dan 97% van de klimaatwetenschappers dit gelooft, volgens een andere factcheck. Dit gegeven wordt ter discussie gesteld om de menselijke invloed op het klimaat verder te betwifelen.

1.3 Bagatellisering | 11 beweringen

Bagatellisering maakt de invloed van de mens op klimaatverandering klein, en doet alsof gevolgen wel mee zullen vallen of juist positief zullen zijn. Drie van de beweringen die we hierover vonden focussen op het feit dat CO2 en methaan maar een heel klein deel van de totale atmosfeer uitmaken. Dat klopt, maar zegt weinig over de invloed van die gassen op klimaatverandering. Ook wordt voorspeld dat de opwarming ten gevolge van CO2 binnenkort zal afvlakken, wat niet klopt, werd beweerd dat we in Nederland geen last kunnen krijgen van een watertekort door klimaatverandering omdat we een 'waterland' zijn, dat een Boeing 747 net zoveel broeikasgassen uitstoot als een boer die 20 miljoen

liter melk en 132 duizend kilo vlees produceert en dat een hittegolf veroorzaakt door klimaatverandering, 'gewoon zomerweer' is. Het hete zomerweer uit 2022 zou volgens sociale mediagebruikers ook niets zijn vergeleken met de hittegolf van 1976 maar dit type weer komt sindsdien wel vaker voor.

Dit soort beweringen komen het meest overeen met wat in De Twijfelbrigade 'effect-sceptici' wordt genoemd, omdat deze groep deels of helemaal overtuigd is van het bestaan van klimaatverandering en de menselijke invloed daarop, maar betwijfelt of de gevolgen wel negatief zijn. De bagatellisering past daarin ('het zal allemaal wel meevallen'), maar bijvoorbeeld ook beweringen dat de toename van CO2 in de dampkring goed is, omdat CO2 voedsel is voor planten, en dus goed voor de natuur. Zie hier en hier. Dit soort beweringen negeert de negatieve effecten van CO2 en het feit dat het overschot aan CO2 de opname van de stof door planten juist tegen kan werken.

Van Soest schrijft ook over 'kosten/baten-sceptici', die vinden dat de kosten om klimaatverandering tegen te gaan niet opwegen tegen de schade die het zal veroorzaken. Dit soort scepticus wil soms de focus leggen op het feit dat het aantal doden door weerrampen sterk is afgenomen, terwijl dat weinig zegt over of er wel of geen sprake is van een klimaatcrisis.

1.4 Maar gister regende of sneeuwde het | 8 beweringen

Naast de brede categorieën van soorten sceptici, identificeert Jan Paul van Soest ook een aantal veelgebruikte klimaatsceptische argumenten in *De Twijfelbrigade*. De meeste kwamen we niet tegen in

factchecks, maar een aantal wel. Een voorbeeld: het wijzen naar slecht weer als bewijs tegen de klimaatverandering, oftewel anekdotisch bewijs. Het gaat hier als het ware om een sub-variant van het selectief shoppen in data en wordt in De Twijfelbrigade "Niks klimaatverandering, we reden bijna een Elfstedentocht" genoemd.

Hier vonden we acht voorbeelden van, waarbij vaak wordt gewezen naar sneeuw en vorst, die de opwarming van de aarde moeten weerleggen. Soms gaat dit ook over relatief koud en regenachtig weer. Deze beweringen gaan voorbij aan het feit dat klimaatverandering plaatsvindt op een schaal die langer duurt dan dagen, weken, maanden en zelfs jaren. En dat klimaatverandering niet alleen droger en warmer weer, maar ook andere vormen van extreem weer in de hand werkt.

1.5 Heel lang geleden was het warmer | 7 beweringen

Een handvol beweringen grijpt terug op het geologische verleden om klimaatverandering te ontkennen. Dit soort beweringen, waar we zeven voorbeelden van hebben gevonden, komen vaak aanzetten met grafieken waaruit blijkt dat het CO2-niveau in de lucht (of de gemiddelde temperatuur) tegenwoordig veel lager is dan duizenden tot miljoenen jaren geleden. Dit gaat vaak hand in hand met beweringen dat het 'klimaat altijd verandert', een frase die ook in de lijst van argumenten in De Twijfelbrigade genoemd wordt, met als impliciete of expliciete boodschap dat de mens er geen invloed op heeft. Dit gaat voorbij aan het feit dat de temperatuur en het CO2-niveau in de lucht de afgelopen 200 jaar flink zijn toegenomen en dat het beeld bij deze beweringen te breed wordt getrokken: min of meer het tegenovergestelde van selectief shoppen in de data.

1.6 Vroeger werden andere dingen gezegd over het klimaat | 4 beweringen

Andere klimaatontkennende beweringen grijpen terug op een recenter verleden, aldus de argumentenlijst in De Twijfelbrigade. In 1971 zei NASA dat er een nieuwe ijstijd zat aan te komen, maar toen stond de klimaatwetenschap nog in de kinderschoenen. Ook doken er de afgelopen jaren meerdere covers op van het tijdschrift Time, zogenaamd uit de jaren zeventig, die de ijstijd ook zouden aankondigen, maar vervalst of uit de context gehaald zijn. Verder werd een klimaatwaarschuwing uit 1989, waarin gesteld werd dat er voor 2000 actie nodig was, verkeerd geïnterpreteerd. Het betekende namelijk niet dat naties rond het jaar 2000 niet meer zouden bestaan. De rode draad is dat klimaatverandering vroeger zogenaamd niet als probleem of als een kleiner probleem werd gezien, wat de huidige zorgen er over verdacht moet maken.

2. Complottheorieën

Volgens het UNDP proberen complottheorieën over klimaatverandering om klimaatwetenschap, klimaatbeleid en activisten te delegitimeren door te beweren dat ze een verborgen agenda hebben. In *De Twijfelbrigade* worden complot-sceptici beschreven als een subvariant van motief-sceptici, die de intenties achter de klimaatwetenschap betwijfelen. Complotbeweringen hebben we onderverdeeld in twee brede categorieën: hoe het complot in zijn werk zou gaan (inclusief het financieren van klimaatactivisten en het onderdrukken van rebellie

tegen het complot) en maatregelen die de verborgen agenda vormen die moet worden doorgedrukt.

2.1 Klimaatverandering is een complot | 24 beweringen

Net zoals klimaatontkenning komen complottheorieën over klimaat in verschillende smaken, waarvan beweringen dat weerrampen expres worden veroorzaakt het vaakst voorkomen in onze selectie: 10 keer.

Hier, hier, hier, hier en hier wordt beweerd dat diverse bosbranden expres zijn aangestoken, terwijl het in werkelijkheid bijvoorbeeld gaat om helikopters die de branden juist moeten blussen of om gecontroleerde branden die erger moeten voorkomen. In vier andere gevallen (hier, hier, hier en hier) wordt beweerd dat overstromingen of zware regenbuien expres werden veroorzaakt door middel van cloud-seeding of door schepen die zogenaamd van het High Frequency Active Auroral Research Program (HAARP) zouden zijn, een onderzoeksprogramma van de Universiteit van Alaska dat vaak het mikpunt is van complottheorieën. Ook was er een bericht dat de overstromingen in Valencia van eind 2024 veroorzaakt zouden zijn door het expres vernietigen van dammen, wat weer verbonden werd aan HAARP.

Het idee lijkt te zijn dat kunstmatige rampen worden gecreëerd om mensen bang te maken voor klimaatverandering. Een andere categorie complottheorie is dat cijfers en beeld over de opwarming expres worden aangedikt om mensen bang te maken, waar we zeven beweringen over vonden. Zo werd ten onrechte beweerd dat meetmethoden van aardobservatieprogramma's voor temperatuur zijn veranderd, waardoor nu hogere temperaturen dan vroeger worden gerapporteerd. Het KNMI ontving een vergelijkbare beschuldiging van

opiniepeiler Maurice de Hond: gegevens over oude hittegolven zouden verwijderd zijn om te doen lijken dat hittegolven nu vaker voorkomen dan vroeger. Het ging om een correctie van historische meetgegevens om die data vergelijkbaar te maken met recente. We vonden ook vijf berichten die beweren dat weerkaarten tegenwoordig alarmistischere kleuren gebruiken dan vroeger om klimaatangst te kweken. De geciteerde gevallen berusten op selectieve voorbeelden, beeldmanipulatie of zijn oorspronkelijk satire.

Een andere variant is dat milieuorganisaties zoals Extinction Rebellion of Milieudefensie worden betaald door de overheid: direct via subsidies, of via dwangsommen, omdat de regering expres niet komt opdagen bij rechtszaken. Hier kwamen we vier berichten over tegen. Ook beweerde Thierry Baudet (FvD) dat de Postcode Loterij Extinction Rebellion financiert en vonden we een bericht dat klimaatactiviste Greta Thunberg onterecht afschildert als een PR-pop van een Zweedse start-up.

De laatste variant gaat over rebellie tegen het zogenaamde klimaatcomplot: een bericht dat beweert dat de politie zonder reden optreedt tegen een man die afstapt op een snelwegblokkade van Extinction Rebellion. Daar is weggelaten dat de man zich agressief gedroeg tegenover de politie. Ook klopt het niet dat Angolezen zonnepanelen sloopten omdat ze de 'klimaatgekte' zat waren. Ze deden dat omdat ze niet betaald kregen voor de bouw ervan.

2.2 Klimaat als excuus voor impopulaire maatregelen | 16 beweringen

Beweringen van deze variant gaan over de inhoud van de verborgen agenda die zogenaamd achter klimaatverandering schuilt. Klimaat wordt in deze berichten door regeringen en andere machthebbers gebruikt als een smoes om impopulaire, repressieve en soms zelfs dodelijke maatregelen door te drukken. De specifieke maatregelen in het nepnieuws lopen sterk uiteen.

Hier vonden we zes algemene voorbeelden van. De Verenigde Naties zouden een creditcard die niet boven een bepaalde CO2-limiet kan kopen willen introduceren (het ging in werkelijkheid om een initiatief van twee bedrijven), in het Verenigd Koninkrijk zou er een proef geweest zijn met een koolstofkredietstelsel waarbij burgers maximaal 20 kilo CO2 per dag mogen uitstoten, een Belgische minister zou hebben voorgesteld om een maximumtemperatuur van 15 graden op thermostaten in te stellen (bron: een nep-kop die oorspronkelijk satirisch bedoeld was), grote Europese steden zouden vlees en privéauto's willen verbieden voor het klimaat, voormalig Amerikaans klimaatgezant John Kerry zou hongersnood een prima oplossing vinden voor klimaatverandering, en de voorzitter van de Europese Centrale Bank Christine Lagarde zou contant geld willen afschaffen om onze ecologische voetafdruk te verkleinen.

In zes andere berichten worden de impopulaire maatregelen voorgesteld door figuren en instellingen die vaker het mikpunt zijn van complottheorieën, zoals Microsoft-oprichter Bill Gates en het World Economic Forum (WEF). Gates zou vaccins willen maken om de bevolking te verminderen en achter het

controversiële additief Bovaer voor koeienvoer zitten. Het WEF zou zich tegelijkertijd schuldig maken aan het opleggen van voedselbeperkingen, het promoten van broodjes poep, het afslachten van miljoenen katten en honden en het pleiten voor nieuwe lockdowns, allemaal in de naam van het klimaat.

In drie andere berichten wordt geen specifieke dader aangewezen voor het complot. In een bericht wordt gesproken van het Human Meat Project waarin mensenvlees verkocht zou worden, onder andere om het klimaat te redden, maar het gaat daadwerkelijk om een kunstproject. Hier wordt alleen genoemd dat er een vage “ze” achter schuilt die ook achter het normaliseren van pedofilie zouden zitten, iets waar elites vaker van beschuldigd worden in complottheorieën.

Verder zou klimaatbeleid een leugen zijn om een grote welvaartsoverdracht van industriële landen naar het globale zuiden te bewerkstelligen en in dat kader werd onterecht beweerd dat India 100 miljard dollar zou hebben opgeëist als compensatie voor klimaatverandering, tijdens de klimaatop in Bakoe van 2024. Dat bedrag was echter het geld dat ontwikkelde landen aan ontwikkelingslanden hadden moeten geven volgens eerdere overeenkomsten. Ten slotte bestaan ‘eco-koeien’, waarbij kijkgaten naar de maag het direct en gereguleerd voeren van de dieren moeten faciliteren, niet. De kijkgaten hebben niets met klimaat te maken en dienen voor onderzoek naar spijsvertering.

3. Klimaatuitstel

Klimaatuitstel wordt door het UNDP beschreven als een strategie die het bestaan van klimaatverandering erkent, maar als doel heeft om actie ertegen te verhinderen en te vertragen. Zulke beweringen verdelen we in twee categorieën: het zwartmaken van klimaatmaatregelen en het zwartmaken van de beleidsmakers en klimaatactivisten die de maatregelen uitdragen.

3.1 Maatregelen helpen niet of zijn schadelijk | 24 beweringen

We vonden 24 voorbeelden van beweringen die de aanval openen op klimaatmaatregelen. Ze benadrukken hun overdreven ineffectiviteit of niet-bestaande, nadelige gevolgen.

Over windmolens wordt van alles beweerd. Zo zouden windmolens op zee zorgen voor hevige regenval op land, mensen letterlijk ziek maken, meer CO₂ uitstoten en energie verbruiken dan ze opleveren, het zware broeikasgas zwavelhexafluoride uitstoten, verantwoordelijk zijn voor de dalende populatie van noordkapers in de zeeën rond de Verenigde Staten en bespoten worden met vliegtuigbrandstof als ze bevriezen.

Ook elektrische voertuigen moeten het in het nepnieuws ontgelden. Er wordt onterecht beweerd dat ze snel leeg zijn bij koud en warm weer, dat ze gevaarlijk zijn omdat ze snel vlam vatten, dat het opwekken van hun elektriciteit net zoveel CO₂ uitstoot als benzine- en dieselauto's, dat hun elektriciteit wordt opgewekt door diesel, dat de productie ervan meer CO₂ uitstoot dan de productie van een benzineauto en dat benzineauto's schoner zijn.

Verder ligt het eerder genoemde additief Bovaer voor rundveevoer, dat methaanuitstoot van koeien vermindert, ook vaak onder vuur. Zo zou het schadelijk zijn voor koeien terwijl methaan niets met klimaatverandering te maken zou hebben, niet goedgekeurd zou zijn voor veevoer in de EU en zou melk van koeien die het eten onvruchtbaarheid veroorzaken en kankerverwekkend zijn.

Daarnaast blijven er nog wat overige claims over: warmtepompen zouden vreselijk vervuilend zijn door het R-32-gas dat ze bevatten, niet bestand zijn tegen koud weer, het terugdringen van vleesconsumptie zou niets uitmaken voor klimaatverandering, zou je een herbruikbare zak 1000 keer moeten hergebruiken om de CO₂-uitstoot van een wegwerpzakje te evenaren, zou het verbranden van autobanden in Koeweit het terugdringen van koeienuitstoot teniet doen en probeerde de Belgische vleessector met een ‘factcheck’ de reductie van broeikasgassen bij een veganistisch dieet te bagatelliseren. In het meest extreme geval wordt beweerd dat het bestrijden van CO₂-emissies in principe schadelijk zou zijn: als we niets meer uitstoten, zouden planten massaal afsterven.

De onderliggende boodschap is steeds hetzelfde: het is op zijn best nutteloos en op zijn ergst nadelig om maatregelen te nemen tegen klimaatverandering, dus is het het beste om bij de oude manier van doen te blijven.

3.2 Zwartmaken van klimaatactivisten en beleidsmakers | 15 beweringen

Naast het zwartmaken van maatregelen tegen klimaatverandering, worden mensen die er tegen strijden ook op verschillende manieren op de hak genomen.

Een voorbeeld dat relatief vaak voorkomt is klimaatactivisten neerzetten als hypocriet omdat zij na hun protesten een boel zwerfafval zouden achterlaten, wat natuurlijk slecht is voor het milieu. Daar vonden we deze drie voorbeelden van. Verder zou de elektriciteit op het Glastonbury Festival waar Greta Thunberg in 2022 sprak, opgewekt zijn met dieselgeneratoren, en zou Thunberg vele auto's en huizen bezitten (en dus een grote klimaatvoetafdruk hebben). Daarnaast zou een AI-video waarin een klimaatactivist zegt dat werken slecht is voor het klimaat moeten bewijzen dat klimaatactivisten lui zijn. Of ze zouden gevaarlijk zijn: aan berichtgeving van Nederlandse media uit 2022 dat een medische vlucht met een patiënt aan boord moest wijken door een klimaatprotest op Schiphol, zaten nogal veel haken en ogen. In een ander, bizar bericht, stond onterecht dat Greta Thunberg letterlijk CO2 kan zien.

Beleidsmakers die zich inzetten voor klimaat worden op dezelfde manier bekritiseerd met nepnieuws. Twee berichten beschuldigen politici die naar klimaattoppen reizen van hypocrisie, omdat zij dat zouden doen met vervuilende privéjets. In het geval van de voormalige Spaanse minister Teresa Ribera reed ze met de auto en in het geval van de klimaattop van 2022 in Egypte werden tien keer zoveel privévluchten naar de steden Sharm el Sheikh en Caïro gemeld als er daadwerkelijk waren.

Anderzijds wordt klimaatverandering gepresenteerd als een onderwerp dat voor beleidsmakers passé is: rijke landen als de Verenigde Staten zouden de klimaattop in Bakoe van 2024 overslaan terwijl dat niet zo is, de Europese Unie wordt gepresenteerd als een achterlopend blok dat als enige de klimaatdoelstelling van de klimaatakkoorden van Parijs nog zou volgen en de president van Azerbeidzjan zou hebben gezegd dat

de klimaatcrisis nepnieuws is, evenals Europese Commissievoorzitter Ursula von der Leyen. Zelfs Greta Thunberg zou de klimaatcrisis ontkennen. Klimaatverandering zou zo'n evidente leugen zijn dat zelfs de mensen die er tegen willen strijden, het openlijk onzin noemen.

“ 4. Overdreven klimaatenthousiasme ”

16 beweringen

Greenwashing, de vierde categorie van het UNDP waarbij bedrijven hun groene verdiensten overdrijven, kwamen we weinig tegen in onze selectie. We kunnen het wel scharen onder gevallen waarin mensen die het klimaatprobleem willen oplossen, onwaarheden verspreiden of hun behaalde resultaten overdrijven. Hier vonden we 16 voorbeelden van.

Acht verkeerde beweringen moeten de impact van ons gedrag op klimaat benadrukken: de gemiddelde hond heeft geen voedselafdruk die tien keer zo groot is als die van de mens (eerder twee keer zo groot), een enkele e-mail stoot niet zo veel CO2 uit als een plastic tasje, alle Nederlanders besparen met twee dagen in de week geen vlees eten niet net zoveel CO2 als er twee miljoen auto's van de weg zouden worden gehaald en het klopt niet dat een kwart van de Belgen hun vlieggedrag aanpast vanwege het klimaat zoals ze aangeven in een enquête, zoals blijkt uit het uitblijven van een daling van het aantal vluchten en andere enquêtes.

Verder overdreef een Belgische klimaatactiviste de winst van supermarktketen Delhaize door de winst van moederbedrijf Ahold Dehlhaize mee te rekenen. Ook overdreef ze de klimaatschade van Delhaize door de vervuiling van diens producenten ook mee te rekenen. En Nederland had niet de hoogste CO2-uitstoot van Europa in 2019 maar stond op de zesde plaats, de rijkste 20 landen ter wereld stootten niet meer dan 80 maar eerder 70 procent van alle broeikasgassen uit in 2022 en Taylor Swift was ook niet de meest vervuilende privéjetvlieger in 2023.

Drie keer werd de impact van diverse klimaatmaatregelen overdreven. Productie van biovoeding stoot niet 37 procent minder broeikasgassen uit dan traditionele landbouw, dat is een verkeerde interpretatie van een onderzoek en koolstofcompensaties zijn vaak niet genoeg om de CO2-uitstoot van vliegtuigreizen te compenseren. Greenpeace maakte in 2024 verder een manke vergelijking: een belasting op zeven van de grootste olie- en gasbedrijven zou 20 keer zo veel opleveren als het 'Climate and Loss'-fonds van de Verenigde Naties voor landen die kwetsbaar zijn voor de gevolgen van klimaatverandering. Maar het klimaatfonds ging in 2024 nog maar net van start, waardoor het makkelijk is om aan een hoger bedrag te komen.

In de politiek vonden we drie gevallen waarin de eigen verdienste overdreven wordt: het klopt niet dat de belastingbetaler de opruimkosten van kernafval moet betalen zoals GroenLinks in 2021 beweerde. In principe betaalt de vervuiler nog steeds en wordt in de bewering geen rekening gehouden met de kosten van het slopen van kerncentrales. Ook beweerde de Leidse tak van GroenLinks dat de partij verantwoordelijk was voor CO2-reductie in de stad

tussen 2015 en 2019. Dat was eerder te danken aan landelijke verduurzaming en bovendien zat GroenLinks in die jaren niet eens de hele tijd in de coalitie. En de Belgische landbouw is niet de meest duurzame ter wereld zoals minister van Landbouw Jo Brouns beweert, want dat is gebaseerd op onderzoek dat maar over één sector gaat.

Ten slotte wordt klimaatverandering in twee gevallen onterecht als oorzaak aangewezen voor bepaalde zaken: overgewicht en verzakkende huizen in Amsterdam circa 2009.

“5. Oorsprong en verspreiding”

Volgens een onderzoek naar wetenschappelijke studies over klimaatontkenning, werden mis- en desinformatie over klimaat in de literatuur voor het eerst genoemd in de jaren negentig van de vorige eeuw. Ze werden vooral verspreid vanuit de olieindustrie, om de belangen daarvan veilig te stellen. In 1999 werd in onderzoek al geschreven dat desinformatiecampagnes over klimaat kennis over het onderwerp in de weg stonden. Aan de andere kant werden er veel verschillende begrippen op één hoop gegooid onder de termen misinformatie, desinformatie en ontkenning. Onderscheid tussen de verschillende smaken van misinformatie werd niet gemaakt.

De Groene Amsterdammer publiceerde in 2021 een reconstructie van klimaatverslaggeving van de voorafgaande twintig jaar en daarin lezen we dat er sinds 1989 al over het klimaat geschreven werd.

Argumenten van klimaatsceptici werden in de jaren 2000 ontkracht, maar soms kwamen ze in de krant ook aan het woord om een tegengeluid te geven. Het echte klimaatdebat zou pas losbarsten in 2006, toen de film *An Inconvenient Truth* van de Amerikaanse politicus Al Gore uitkwam, aldus De Groene. Vanaf toen werd er in Nederlandse kranten een stuk meer geschreven over klimaat.

In 2009 was er ook sprake van Climategate, toen e-mails van leden van het VN-klimaatpanel IPCC openbaar werden. Daarin werd met dedain gesproken over dissidente stemmen. Daarop volgend werd bekend dat twijfelachtige bronnen waren gebruikt voor een rapport van het IPCC. Jan Paul van Soest vertelt in De Groene dat dit eerder een gerichte aanval op het IPCC was die vooral uit ruis bestond volgens later onderzoek. Naomi Oreskes vertelde tegen Trouw dat zij 2010 als een eind zag van een tijd waarin klimaatontkenning klimaatactie vertraagde. Tussen 2009 en 2012 was er volgens het artikel van De Groene wel een opleving van klimaatsceptische geluiden in Nederlandse kranten. De periode 1990 tot 2012 zouden we kunnen zien als de eerste golf van desinformatie over klimaat, waarin het bestaan van de klimaatcrisis en de oorzaken daarvan ontkend werden. Vanaf 2010 zien we internationaal meer aandacht voor het klimaat, wat regelrechte ontkenning lastig maakte.

De tweede golf is van de afgelopen jaren en onderscheidt zich door een verschuiving van regelrechte ontkenning, trend-scepsis, naar andere smaken van klimaatontkenning. In eerder genoemd onderzoek staat ook dat obstructionisme, oftewel het frustreren van klimaatmaatregelen, nu het dominante narratief is in de misinformatie. Dat lezen we ook in een onderzoeksrapport [\[pdf\]](#) van het Center for

Countering Digital Hate, waarin wordt gesproken van een verschuiving van “Old Denial” naar “New Denial”. Dat gaat hand in hand met het verschijnen van theorieën dat weerrampen worden veroorzaakt als deel van een klimaatcomplot, volgens een ander onderzoeksrapport [\[pdf\]](#) van de organisatie. De beweringen die wij vonden passen vooral binnen deze tweede golf.

In zijn boek *Wat Iedereen Zou Moeten Weten van Klimaatverandering* [\[pdf inkijkexemplaar\]](#) schrijft klimaatwetenschapper Bart Verheggen in het eerste hoofdstuk over het klimaatdebat en heeft hij het over wie de twijfelaars zijn. Hij benoemt de olie industrie, die vooral in de Verenigde Staten denktanks financiert die veel desinformatie de wereld in brengen. De denktanks worden ook genoemd in *De Twijfelbrigade* en Oreskes trekt een vergelijking met de tabaksindustrie, die zijn winsten veilig stelde door twijfel te zaaien over de wetenschap achter de schadelijkheid van sigaretten. Toch zitten de olie industrie en de klimaatsceptici niet altijd op een lijn: Shell nam bijvoorbeeld afstand van het klimaatontkennende gedachtegoed van stichting Clintel in de rechtszaak tegen Milieudefensie.

En niet elke klimaatscepticus wordt betaald door de olie industrie, zoals Verheggen aangeeft. Volgens hem is politieke ideologie de belangrijkste factor in kritiek op klimaatwetenschap. Die kritiek is dan vaak uiting van angst voor klimaatbeleid en de aversie tegen de oplossingen voor het klimaatprobleem. Dat komt overeen met iets wat naar voren komt in het interview met Oreskes: dat klimaat net zoals culturele vraagstukken zoals ras en gender als ‘woke’ wordt bestempeld door critici.

De onwaarheden die we bij Nieuwscheckers de afgelopen maanden checkten, kwamen vooral van een relatief kleine groep sociale mediagebruikers die in dit kader passen. Naast klimaat maken zij zich bijvoorbeeld druk over de 'genderideologie' en 'massaimmigratie'. Dit komt overeen met de onderzoeken van het Center for Countering Digital Hate, waaruit blijkt dat de Amerikaanse complotdenker Alex Jones veel desinformatie over klimaat de wereld in helpt via sociale media. Hij heeft bijvoorbeeld een groter bereik dan traditionele nieuwsmedia. Maar ook zij spelen een rol in de verspreiding door een platform te bieden aan klimaatsceptici om een tegengeluid te laten horen, zoals bijvoorbeeld Verheggen en het artikel in De Groene aangeven.

Hier en daar zien we in de politiek zelf ook promotie van onwaarheden over klimaat: bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2025 had de PVV in het partijprogramma staan dat windmolens mensen ziek maken en is het klimaatstandpunt van Forum voor Democratie een combinatie van effect-scepsis en klimaatuitstel. Maar over het algemeen zagen we in de politiek de afgelopen maanden weinig terug van misinformatie over klimaat. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat er sprake was van het kerstreces en dat er de afgelopen jaren andere crisissen in de schijnwerpers stonden zoals de oorlog in Oekraïne, de oorlog in Gaza en recent ook de pogingen van Donald Trump om Groenland in te lijven. De Groene concludeerde in 2021 al dat een onderwerp als klimaatverandering, dat zich over een langere tijd voltrekt, de kop in wordt gedrukt als een andere crisis zich aandient.

Overzicht factchecks en artikelen van Nieuwscheckers voor Deep Dive 2

1. Vulkanen zijn een bescheiden bron van CO2 in vergelijking met de mens
2. De afname van het aantal klimaatdoden zegt weinig over klimaatverandering
3. Hoewel de mens slechts zorgt voor 3,6% CO2 in de atmosfeer, warmt de aarde er wel door op
4. Elektrische Amazonewagens worden opgeladen met dieselgenerator op winterse dag

Verslag onderzoeksproces Deep Dive 2

Voor het vinden van onderwerpen voor factchecks binnen de Deep Dive werd vooral gekeken op sociale media. Zoals in het artikel al werd aangegeven, staat het onderwerp klimaat het laatste jaar niet in de schijnwerpers: in de politiek ging het in de maanden december en januari niet over klimaat, waar het kerstreces bovenop kwam. De beweringen van sociale media kwamen vooral van een kleine groep gebruikers die behalve over klimaat ook veel post over onderwerpen zoals gender en migratie. Voor het bredere overzicht van desinformatie over klimaat is dezelfde methode gehanteerd als bij de migratie Deep Dive: materiaal zoeken in de BENEDMO-database, op de eigen Nieuwscheckers website en wat er was verzameld voor de nieuwsbrief. Eveneens is er geselecteerd op factchecks die claims als onwaar of ongenueanceerd beoordelen, want alleen in zulke gevallen is er sprake van desinformatie.

De verzameling factchecks is geanalyseerd en ingedeeld op basis van het United Nations Development Program (UNDP) en de grootste categorie daarbinnen, klimaatontkenning, is verder ingedeeld op basis van het boek *De Twijfelbrigade*. De categorie 'overdreven klimaatenthousiasme' kwam niet in de bestaande literatuur naar voren en hebben we zelf opgenomen voor onwaarheden die klimaatverandering niet tegenspreken, maar juist te sterk uitdragen. Het stuk over oorsprong en verspreiding is gebaseerd op onderzoeken en artikelen van andere media en een gesprek dat Nieuwscheckers voerde met Milieudefensie. Daarin werd gesproken over een verschuiving van klimaatontkenning naar narratieven waarin getwijfeld wordt aan de invloed van de mens, iets wat ook elders beschreven wordt.

Bij deze Deep Dive was het een uitdaging om beweringen te verzamelen die gechecked konden worden, deels omdat de politiek niet actief was deze periode en deels omdat veel beweringen al vaker gedaan en gecheckt zijn. Verder was er veel meer materiaal om te analyseren en in te delen dan bij de migratie Deep Dive, wat een uitdaging vormde. Hierom is voor de analyse over klimaatgerelateerde onwaarheden gekozen voor een structuur die meer weg heeft van een artikel dat lijkt op een vorig jaar gepubliceerd verhaal over de desinformatiecampagne tegen de Oekraïense president Zelensky, dan de analyse van migratie gerelateerde onwaarheden.

Nieuwscheckers schrijven normaliter niet over klimaat, wat hier en daar wat problemen opleverde. Bij de factcheck over de hoeveelheid CO2 die vulkanen uitstootten werd er een rekenfout gemaakt, waarbij de hoeveelheid koolstof verward werd met de hoeveelheid CO2 die vulkanen uitstoten. Het artikel is een dag na publicatie aangepast, alhoewel het de conclusie niet veranderde. Bij de factcheck over het aantal klimaatdoden is ook na publicatie iets meer nuance toegevoegd aan een sectie waarin werd geschreven dat het aantal weerrampen is toegenomen.

Deep Dive 3: LHBTQIA+

Op 23 februari werd het Kabinet-Jetten beëdigd. Naast dat Rob Jetten (D66) de jongste premier is in de Nederlandse geschiedenis, is hij ook de eerste openlijk homoseksuele premier en heeft hij een relatie met de Argentijnse hockeyspeler Nicolás Keenan. Maar ondanks het feit dat Nederland in 2001 het eerste land was waar het huwelijk tussen twee mensen van hetzelfde geslacht gelegaliseerd werd, verschenen er op de officiële en persoonlijke sociale mediaprofielen van Jetten veel berichten en reacties die homohaat en homofobie bevatten. Volgens NRC, dat het X-account van de premier bekeek, kreeg Jetten in de eerste dagen van zijn premierschap ruim tweehonderd homofobe reacties.

Dit past binnen een bredere ontwikkeling rond LHBTQIA+-personen: de afgelopen jaren neemt het aantal meldingen van discriminatie en geweld tegenover deze mensen toe. Philip Tijsma van LHBTI-belangenvereniging COC vertelt ook tegen de NOS dat LHBTQIA+-symbolen, zoals vlaggen en regenboogpaden, vaak worden vernield. Volgens een onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum uit 2024 zijn de daders van dit soort geweld bovengemiddeld vaak mannen die eerder strafbare feiten hebben gepleegd, vergeleken met geweldplegers in het algemeen. De meesten plegen dit geweld omdat ze een afkeer hebben van LHBTQIA+-uitingen.

Deze negatieve focus op LHBTQIA+-personen zien we ook in het buitenland, veelal onder conservatieve regeringen. Onder het bewind van de partij Recht en Rechtvaardigheid (PiS) werden in Polen "LHBTQIA+-vrije zones" geïntroduceerd, die inmiddels weer afgeschaft zijn, en in Hongarije is onder Viktor Orbán een wet ingevoerd die het promoten van 'LHBTQIA+-waarden' onder kinderen verbiedt.

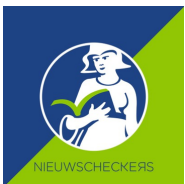

Foto: Demonstratie in Roermond tegen bisschop Gijsen, 14 april 1979. Bekend als de eerste 'Roze Zaterdag'.
Fotograaf: Hans van Dijk, Anefo. Bron: Nationaal Archief.

En tijdens de tweede termijn van Donald Trump als Amerikaanse president heeft de staat Kansas de rijbewijzen en geboorteakten van alle transgender personen ongeldig verklaard, is een decreet getekend waarin staat dat de transgenderzorg voor minderjarigen gestopt moet worden en is een regenboogvlag weggehaald bij het Stonewall monument (een eerbetoon aan een beroemde LHBTQIA+-opstand uit 1969). Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft het reisadvies naar de Verenigde Staten in 2025 voor LHBTQIA+-personen dan ook aangescherpt.

LHBTQIA+

Waar staan de letters LHBTQIA+ voor?

- Lesbische personen zijn vrouwen die vooral of uitsluitend op vrouwen vallen.
- Homoseksuele personen (of gay in het Engels, waar wordt gesproken van LGBTQIA+) zijn mannen die vooral of uitsluitend op mannen vallen.
- Biseksuele personen (en vergelijkbare identiteiten zoals panseksuele personen) zijn mensen die op meer dan één gender vallen, dus bijvoorbeeld op mannen en vrouwen, op non-binaire mensen en vrouwen of ongeacht het gender van mensen.
- Transgender personen zijn mensen bij wie de genderidentiteit niet (helemaal) overeenkomt met het geslacht dat bij de geboorte is geregistreerd. Dat kunnen bijvoorbeeld mensen zijn die bij de geboorte als man geregistreerd zijn en zich als vrouw identificeren of die zich als man en vrouw identificeren.

- Transgender personen kunnen in transitie gaan op sociaal, medisch en/of juridisch gebied om geslacht en genderidentiteit beter aan te laten sluiten bij hoe ze zich voelen.
- Daarnaast zijn er ook non-binaire mensen die zich identificeren met genders die zich buiten de tweedeling van man en vrouw bevinden. Niet alle non-binaire mensen gebruiken de term transgender voor zichzelf, dus beide groepen kunnen apart genoemd worden.
- Queer is een paraplueterm die door de hele gemeenschap wordt gebruikt en verwijst naar mensen die zich identificeren buiten heteroseksuele en cisgender normen.
- Intersekse mensen zijn geboren met een lichaam dat niet past binnen de tweedeling van man en vrouw zoals die in de maatschappij gehanteerd wordt.
- Aseksuele mensen ervaren geen of weinig seksuele aantrekking naar andere personen, maar velen ervaren wel romantische aantrekking.

Daarnaast zijn er ook dragartiesten die zich bij optredens als een bepaald gender verkleden, vaak met uitvergrote en extravagante interpretaties van die genderidentiteit. Het gaat hier vaak om personages of alter ego's die gespeeld worden. Vrouwelijke personages zijn drag queens en mannelijke personages zijn drag kings. Vaak worden ze gespeeld door mensen van een andere genderidentiteit dan het personage, maar dat is niet altijd zo. Mensen doen aan drag voor verschillende redenen, zoals het verkennen van de eigen genderidentiteit, activisme en als creatieve uitlaatklep. Ook is drag iets anders dan transgender of non-binair zijn.

De sterkere internationale anti-LHBTQIA+-tendens van de afgelopen jaren gaat gepaard met desinformatie over de LHBTQIA+-gemeenschap. Volgens internationaal onderzoek van het European Digital Media Observatory (EDMO) is desinformatie over LHBTQIA+-personen een van de meest aanwezige vormen van desinformatie binnen de Europese Unie. Ook is het een groeiend probleem, vooral desinformatie die zich richt tegen trans personen.

Methode

Online gaat veel mis- en desinformatie rond over de LHBTQIA+-gemeenschap. In februari en maart 2026 heeft het team van Nieuwscheckers verschillende van die beweringen over LHBTQIA+-personen gecheckt. Ook zijn we in de factcheckdatabase van BENEDMO op zoek gegaan naar factchecks over het onderwerp om de onwaarheden over LHBTQIA+-personen en de frames daarachter in kaart te brengen. We hebben in de database gezocht naar Nederlandstalige checks met de volgende zoektermen: "homo", "homoseksueel", "gay", "lesbisch", "LHBT", "LGBT", "gender", "transgender", "regenboog", "pride", "non-binair", "intersekse", "queer", "aseksueel", "drag", "detransitie", "trans man" en "trans vrouw".

We selecteerden op checks waarin de gecheckte beweringen als (deels) onwaar zijn bestempeld. Voor iedere bewering waar meerdere factchecks over waren, namen we maar één check op. Dit leverde 37 factchecks op, waarna we op de sites van

Nederlandstalige factcheckorganisaties hebben gezocht naar meer materiaal: Nieuwscheckers, Agence France-Presse (AFP), Deutsche Presse-Agentur (DPA), Knack en Factcheck Vlaanderen. Op deze websites hebben we de interne zoekmachines gebruikt met dezelfde zoektermen, behalve bij DPA, want daar was geen zoekmachine. Voor DPA hebben we op Google Nieuws gezocht met de zoekterm “DPA factcheck” + LHBTQIA+ zoekterm. Dit leverde in totaal 61 factchecks op.

Volgens het onderzoek van EDMO zijn er een aantal populaire narratieven die terugkomen in nepnieuws over LHBTQIA+-personen, die het Vlaamse VRT NWS ook op een rij heeft gezet:

- LHBTQIA+-personen zouden lijden aan lichamelijke en mentale ziekten en die verspreiden.
- LHBTQIA+-personen (en in het bijzonder trans mensen) zijn pedofielen of willen kinderen indoctrineren.
- LHBTQIA+-personen zijn gewelddadig en zijn bovengemiddeld vaak verantwoordelijk voor schietpartijen.
- LHBTQIA+-personen krijgen een voorkeursbehandeling in de sport.
- De “gay agenda” wordt expres verspreid en opgelegd aan de rest van de bevolking als deel van een groot complot.

Het Special Committee on Foreign Interference (INGE) van het Europees Parlement had in 2021 ook een onderzoek aangevraagd naar propaganda, des- en misinformatie over LHBTQIA+-personen die van buiten de Europese Unie verspreid wordt. Volgens dat onderzoek [pdf] zijn dit de meest voorkomende narratieven:

- Het Westen probeert andere delen van de wereld, en dan vooral Centraal- en Oost-Europa, te koloniseren onder andere door LHBTQIA+-waarden te promoten. Rusland zou hierin een alternatief bieden en positioneert zich als een verlosser.
- LHBTQIA+-personen zouden een gevaar zijn voor kinderen door pedofilie en omdat ze hen zouden ‘indoctrineren’ in het aannemen van ‘alternatieve’ genders en seksualiteiten.
- Othering, oftewel het toeschrijven van (negatieve) eigenschappen aan een groep om de eigen groep daarvan te onderscheiden. Dit gaat vooral over het gebruik van scheldwoorden of anti-LHBTQIA+-leuzen.
- Het bestaan van een “genderideologie”, waar mensen zich tegen verenigen in een anti-genderbeweging.
- Liberale opvattingen over gender en seksualiteit zouden een gevaar zijn voor menselijke voortplanting en het traditionele gezin.
- LHBTQIA+-personen zouden ingaan tegen de natuurlijke orde die God geschapen heeft.

Op basis van de narratieven uit de EDMO- en INGE-onderzoeken hebben we de gevonden beweringen ingedeeld. We kwamen niet al deze narratieven tegen, zoals die over voorkeursbehandelingen in de sport en het religieuze narratief. Anderzijds troffen we ook beweringen aan die niet binnen deze narratieven vallen: gevallen waarin mensen onterecht een LHBTQIA+-identiteit opgeplakt krijgen, waarin LHBTQIA+-rechten worden gebruikt om andere culturen zwart te maken en gevallen waarin de impact of aanwezigheid van LHBTQIA+-personen overdreven wordt.

1. De gay agenda

De berichten die we het vaakst tegenkwamen, gaan over de zogenoemde ‘gay agenda’. Dit komt overeen met de narratieven uit de onderzoeken van EDMO en INGE waarin beweerd wordt dat die agenda expres verspreid wordt, alhoewel we geen beschuldigingen van kolonisatie door het Westen van andere gebieden van de wereld tegenkwamen. Dat heeft wellicht te maken met de focus die we in ons onderzoek leggen op Nederlandstalige factchecks.

1.1 Opdringen van LHBTQIA+-gerelateerde zaken | 19 beweringen

De meest voorkomende variant van gefactcheckte beweringen over de ‘gay agenda’ of ‘woke’ gaat over maatregelen die genomen zouden worden om de agenda te verspreiden. In de meeste van deze berichten worden maatregelen verzonnen die zogenaamd de LHBTQIA+-gemeenschap ten goede zouden komen en worden opgedrongen ten koste van ‘gewone mensen’. Soms zou dit ten koste gaan van andere zaken of overdreven veel geld kosten.

De QueerCityPas voor openbaar vervoer die in januari werd ingevoerd in Wenen geeft bijvoorbeeld niet alleen korting aan leden van de LHBTQIA+-gemeenschap. Ook betaalde de Belgische stad Brugge geen 16.000 euro voor een voorleesevenement van een drag queen, maar was dat het bedrag voor het kunstfestival waar het evenement deel van uitmaakte.

Bij de grote branden in Los Angeles van 2025 was het niet zo dat er geen water uit de brandkranen kwam omdat de stad te druk was ze in regenboogkleuren te schilderen. Foto's van de regenboogbrandkranen waren met AI gegenereerd. Verder dwingt de onderwijsinspectie in Vlaanderen kleuterscholen niet om in genderneutrale toiletten te voorzien, dwingt de EU lidstaten niet om bepaalde LHBTQIA+-gerelateerde wetgeving in te voeren zoals een erkenning van gender gebaseerd op zelfbeschikking, en stemde het Europees Parlement niet dat mannen zwanger kunnen worden. Ook vonden we een bericht over een foto van vermeende non-binaire deelnemers aan het Eurosongfestival van 2025, maar die was met AI gemaakt, en twee berichten over niet-bestaand transgender speelgoed: een zwangere Ken-pop die daadwerkelijk satire is en foto's van een meisjespop waar digitaal een penis aan toegevoegd is.

Drie berichten gingen over medische zorg voor trans personen, die in twee gevallen veel geld zouden kosten. Een Spaanstalig krantenartikel zou beweren dat prostaatkanker bij mannen goedaardiger is dan bij vrouwen, terwijl er alleen in stond dat nieuwe diagnostische algoritmen de ziekte beter kunnen opsporen. De Amerikaanse overheid gaf ook geen 600.000 euro uit om onderzoek te doen naar de menstruatiecyclus van transgender vrouwen, maar naar die van vrouwen in het algemeen. Transgender personen werden alleen in de marge genoemd. Ten slotte is het ongenuanceerd dat de Amerikaanse overheid 8 miljoen dollar besteedde aan transgenderzorg voor muizen: dat was onderdeel van onderzoek naar medische vragen over transgenderzorg, inclusief het nabootsen van hormoonbehandelingen.

In vier berichten wordt beweerd dat nationale symbolen zoals vlaggen het onderspit delven voor LHBTQIA+-symbolen zoals regenboogvlaggen. Vlaamse leeuwenvlaggen aan de IJzertoren in Diksmuide werden niet vervangen door Pride vlaggen, maar er werden wel vredesvlaggen opgehangen. Er werd ook geen lange regenboogvlag door de Arc de Triomphe gehaald, de Amerikaanse democraten riep niet op om de vlag van de Verenigde Staten opnieuw te ontwerpen met regenboogkleuren en op het EK Voetbal 2024 in Duitsland waaiden Duitse vlaggen in plaats van regenboogvlaggen.

In de meest extreme gevallen zouden beleidsmakers en organisaties dingen verbieden in de naam van de 'gay agenda'. Het klopt niet dat de Vlaamse arbeidsbemiddelaar VDAB het woord 'vrouw' in vacatures heeft verboden, dat een Schotse wet misgenderen (iemand aanspreken met woorden die niet bij diens genderidentiteit passen) verbiedt en het is niet meer zo dat een Zweedse school jongens verbiedt om met auto's te spelen onder het mom van genderneutraliteit.

1.2 Complottheorieën | 5 beweringen

Vijf berichten gaan verder in hun beweringen over de 'gay agenda'. Het gaat hier om het expliciet verbinden van LHBTQIA+-personen aan complotten van machthebbers. Volgens een bericht zouden de Oekraïense kleuren geel en donkerblauw toegevoegd worden aan de progress pridevlag. Het doel zou het doordrukken van een politieke agenda zijn, die verder gaat dan de strijd om homorechten.

In de drie overige berichten wordt beweerd dat het creëren van LHBTQIA+-personen deel is van een complot.

De invoering van de digitale euro en de digitale identiteit zouden het mogelijk maken om mensen af te knippen van hun geld en ID, bijvoorbeeld als ze hun kind niet transgender 'maken' (iets wat niet mogelijk is). Ook is het niet zo dat de Hongaars-Amerikaanse zakenman George Soros alle Nederlandse schoolboek bedrijven bezit en zo kinderen indoctrineert om LHBTQIA+-identiteiten aan te nemen. Verder zei de Amerikaanse gezondheidsminister Robert F. Kennedy Jr. niet dat mRNA-vaccins er voor zorgen dat mensen onder andere homo worden en heeft Kamala Harris niets te maken met een producent van puberteitsremmers of het uitvoeren van geslachtsbevestigende operaties op illegalen in Amerikaanse gevangenissen.

2. Zwartmaken van LHBTQIA+-personen

Uit de onderzoeken van EDMO en INGE blijkt dat er meerdere narratieven zijn waarbij LHBTQIA+-personen zwart worden gemaakt. Vaak worden ze in verband gebracht met pedofilie, indoctrinatie en geweld. Daarnaast vonden we ook nepnieuws waarin wordt benadrukt dat LHBTQIA+-personen dom zijn of zich belachelijk gedragen, wat we ook onder zwartmaken scharen.

2.1 LHBTQIA+-personen zijn pedofielen en indoctrineren kinderen | 9 beweringen

Een populair narratief is dat LHBTQIA+-personen stiekem achter kinderen aan zitten, waarbij wordt gezegd dat 'ze' van 'onze' kinderen moeten afblijven.

Een vorm die dit soort nepnieuws vaak neemt is dat LHBTQIA+-personen kinderen blootstellen aan informatie over seksualiteit en gender waar ze nog te jong voor zijn. Zo is Rob Jetten op een bewerkte foto te zien zijn met een boek waarin kinderen wordt aangemoedigd om op zoek te gaan naar 'hun eigen poepgaatje' en zou een drag queen bij een voorleesmoment voor kinderen vertellen over seksuele fantasieën en anale seks terwijl dat niet zo is.

Ook zouden LHBTQIA+-personen er op uit zijn om kinderen transgender 'te maken'. Hierom zouden meerdere Europese landen gender bevestigende operaties op kinderen verboden hebben in 2023, terwijl dat niet het geval was. Ook overdreef Ongehoord Nieuws door te zeggen dat een op de twintig Amerikaanse tienermeisjes zegt transgender te zijn, terwijl daar geen cijfers voor waren, en werd bij een grafiek die rondging op sociale media en die een scherpe daling van het aantal transgender jongeren per geboortjaar sinds 2004 laat zien de foutmarge genegeerd. De onderliggende boodschap is dat transgender jongeren hun identiteit opgedrongen kregen en daardoor vaak in de transitie gaan, iets wat in werkelijkheid weinig voorkomt. In 2023 schreef Pointer dan ook een factcheck over het idee dat jongeren zich als transgender gaan identificeren door 'sociale besmetting' via sociale media en activisten. Het onderliggende onderzoek was alleen gebaseerd op vragenlijsten die waren ingevuld door ouders. Aan de jongeren zelf was niets gevraagd.

In extremere gevallen van nepnieuws worden LHBTQIA+-personen ervan beschuldigd dat ze pedofielen zijn. Het klopt bijvoorbeeld niet dat de kleuren blauw, wit en roze op de progress pridevlag staan voor pedofilie; ze staan voor de kleuren van de transgender vlag. Ook tonen beelden van schaars geklede kinderen met regenboogvlaggen in een

optocht die in 2024 op sociale media rondgingen geen LHBTQIA+-mars, maar juist een mars van tegenstanders tegen het pro-LHBTQIA+-beleid van de Spaanse regering. En een video toont geen geweld tegen een trans vrouw die haar geslachtsdeel aan een meisje had laten zien, maar een ruzie tussen twee trans vrouwen in een polikliniek.

2.2 LHBTQIA+-personen zijn buitensporig gewelddadig | 4 beweringen

LHBTQIA+-personen, en dan in het bijzonder transgender personen, worden ook vaak onterecht in verband gebracht met geweld. Hun gewelddadigheid zou veroorzaakt worden door vermeende mentale instabiliteit. Zo klopt het niet dat de man die eind februari het landgoed Mar-a-Lago van Donald Trump benaderde met een geweer transgender was, dat de schutter die in 2022 21 mensen doodschoot op een basisschool in Texas transgender was, en ging daarnaast de verkeerde foto rond van de schutter die in februari in Canda negen mensen doodschoot op een middelbare school. In dat laatste geval was de daadwerkelijke schutter wel transgender, maar het klopt niet dat trans personen relatief vaak verantwoordelijk zijn voor schietpartijen: de meesten zijn (cisgender) mannen.

2.3 LHBTQIA+-personen zijn dom en belachelijk | 3 beweringen

In drie berichten worden LHBTQIA+-personen belachelijk gemaakt of voor dom uitgemaakt: het klopt niet dat een Ierse trans vrouw met zichzelf trouwde (het bericht was satirisch), er is geen onderzoek waaruit blijkt dat LHBTQIA+-personen een lager IQ hebben dan gemiddeld en mensen in hondenmaskers in Berlijn zijn geen 'trans-species-activisten' die denken dat ze honden zijn, maar mensen die een rollenspel spelen. Het doel hier is eveneens om te wijzen op de vermeende mentale instabiliteit van LHBTQIA+-personen en om transgender personen in diskrediet te brengen.

8 beweringen

3. Niet-bestaande anti-LHBTQIA+ sentimenten

Het tegenovergestelde van nepnieuws dat de promotie van LHBTQIA+-gerelateerde zaken overdrijft, is nepnieuws dat doet alsof er meer tegenstand is tegen LHBTQIA+-personen dan er daadwerkelijk is. Dat gaat samen met het narratief dat INGE identificeerde over de anti-genderbeweging.

Aanhangers van de beweging doen alsof er meer steun is voor hun ideeën dan er daadwerkelijk is, door er politici en bekende mensen bij te betrekken, of door te overdrijven hoe erg zij zich afzetten tegen LHBTQIA+-personen. Het is bijvoorbeeld een leugen dat de Italiaanse regering van premier Giorgia Meloni de jaarlijkse Pride-maand heeft ingeruild voor een maand waarin het traditionele gezin gevierd wordt, ondanks het feit dat die regering in het verleden wel anti-LHBTQIA+-wetten heeft doorgevoerd.

Ook blokkeert Elon Musk geen pride berichtgeving van Disney op X, heeft Max Verstappen een pride night (een evenement dat niet bestaat) niet geboycot en deden Wierd Duk, Eva Jinek en Charlene de Carvalho-Heineken geen homofobe uitspraken over Rob Jetten. In dat laatste geval werd het nieuws geproduceerd door pulpnieuws producenten op Facebook, met als doel geld te verdienen aan sensationeel nep- en pulpnieuws.

Bij andere nepberichten wordt niet gedaan alsof specifieke mensen zich afzetten tegen LHBTQIA+-personen, maar wordt gedaan alsof 'gewone' mensen zich afzetten, of wordt de impact ervan overdreven. Het is overdreven dat bierbrouwer Bud Light een miljardenverlies leed door een samenwerking met transgender TikTok-ster Dylan Mulvaney, toont een video met een menigte christenen geen protest tegen de openingsceremonie van de Olympische Spelen uit 2024 waar drag queens en een transgender model te zien waren (het ging om beelden van een viering van Maria Hemelvaart) en is een video waarin een ouder en leerkracht ruzie maken om een pridevlag in een klaslokal in scène gezet met acteurs. Bij een laatste foto zouden drie zwemsters afstand nemen van de transgender winnares van het zwemtournooi, maar de foto had niet die bijbedoeling volgens de drie zwemsters en ze spraken achteraf steun uit voor de winnares.

6 beweringen

4. Mensen onterecht aanwijzen als LHBTQIA+

Bij beweringen waar mensen onterecht als LHBTQIA+-personen worden aangewezen, is het doel van het nepnieuws om die mensen zwart te maken door te benadrukken dat het slecht is om LHBTQIA+ te zijn. Dit narratief vinden we niet terug in de onderzoeken van EDMO en INGE, maar wordt wel (deels) beschreven door de Amerikaanse ngo GLAAD, die zich onder andere bezighoudt met mis- en desinformatie over en haat jegens LHBTQIA+-personen.

De meest voorkomende vorm van dit soort berichten is het zogenoemde transvestigaten ('trans' + 'investigating'), een complottheorie waarbij er onterecht van bekende cisgender mensen wordt beweerd dat ze transgender zijn, vaak met pseudowetenschappelijke theorieën en uiterlijke kenmerken als 'bewijs'. Hier vonden we vier voorbeelden van: er is geen bewijs dat Brigitte Macron, de vrouw van de Franse president Emmanuel Macron, een trans vrouw is, een verhaal over een dode chirurg die vergelijkbare 'onthullingen' wilde doen over Brigitte Macron is deels gemaakt met AI, de Algerijnse bokster Imane Khelif verwees niet naar zichzelf als jongen in een interview en ze is ook niet transgender, maar wel intersekse.

Twee vergelijkbare berichten beweren onterecht dat mensen homoseksueel zijn. Een vakantiefoto van Emmanuel Macron waarop hij een man kust is gegenereerd met AI.

Ook is er geen bewijs voor een verhaal dat een herdenkingsdienst voor de ultraconservatieve Amerikaanse activist Charlie Kirk, die in september 2025 werd vermoord, in Arizona leidde tot zware storingen bij Grindr, een datingapp voor LHBTQIA+-personen. Dat zou moeten wijzen op de hypocrisie van de aanhangers van Kirk, die er homofobe standpunten op na hield, en speelt in op het idee dat homofoben zelf vaak homoseksueel zijn.

4 beweringen

5. Homo-emancipatie als wapen tegen andere culturen

Het komt ook voor dat de rechten van LHBTQIA+-personen worden gebruikt om een tegenstelling te creëren tussen Westerse en andere culturen, specifiek islamitische culturen, die op dit gebied minder 'ver ontwikkeld' zouden zijn. In de politiek zien we dit vaak in de vorm van rechtse politici die beweren dat niet-westerse migranten of mensen met een migratieachtergrond niet bij Nederland of het Westen passen, omdat zij LHBTQIA+-rechten niet zouden respecteren. Om zich dan vervolgens bijvoorbeeld wel uit te spreken tegen "woke" in het onderwijs. Socioloog Sara Farris noemt dit verschijnsel femonationalisme.

We vonden vier voorbeelden van nepnieuws waarbij LHBTQIA+-rechten gebruikt worden om andere culturen te bekritisieren. Het klopt niet dat een man met een regenboogvlag door moslims werd weggestuurd bij een pro-Palestina-protest, want hij werd eerder verwelkomd, bij het wereldkampioenschap voetbal van 2022 in Qatar

werd geen handout verspreid die onder andere homoseksualiteit verbiedt, het vliegtuig dat het Duitse elftal vervoerde werd niet door Qatar geweigerd omdat er 'diversity wins' op stond en het klopt niet dat twee mannen die in Marokko werden betrapt bij een vrijpartij werden doodgeslagen (de beelden van hun straf waren echt, maar ze overleefden het).

3 beweringen

6. Overdreven aanwezigheid en impact van LHBTQIA+

We vonden ook drie onware berichten die de aanwezigheid en impact van LHBTQIA+-gerelateerde maatregelen, -rechten of -personen overdrijven. Twee onderzoeken van het Sociaal Cultureel Planbureau leidden in 2011 tot uiteenlopende journalistieke koppen die beweerden dat homoseksuele personen in Nederland het meest geaccepteerd waren of dat ze juist vaker onveilig zijn of het mikpunt zijn van spot. Dit kwam doordat de nieuwsmidia maar schreven over een van de twee onderzoeken, of de onderzoeken niet grondig genoeg lazen.

Verder is er geen bewijs dat er in 2024 in elke schoolklas in Vlaanderen een kind zat met homoseksuele ouders, zoals Petra De Sutter (Groen) in een televisiedebat beweerde, en wijst onderzoek niet op een oorzakelijk verband tussen een genderdiverse bestuursraad en betere financiële prestaties.

Oorsprong en verspreiding

In 2023 publiceerde De Groene Amsterdammer een onderzoek naar de haat die LHBTQIA+-personen online ontvangen. De Groene concludeerde dat die vijandigheid sinds 2020, toen de coronapandemie begon, sterk is toegenomen op verschillende sociale mediaplatformen zoals X, YouTube, Instagram en Telegram. Dit komt ook overeen met onderzoek dat in 2025 werd gedaan in opdracht van de overheid, en concludeerde dat discriminatie en geweld tegen LHBTQIA+-personen toeneemt. Ook richten de haatdragende berichten zich volgens De Groene vooral op transgender personen en in mindere mate op homoseksuele, lesbische en non-binaire personen.

Dit gaat ook gepaard met een verandering in de narratieven rond LHBTQIA+-personen, constateert De Groene. Waar LHBTQIA+-personen in anti-LHBTQIA+-berichten voorheen vooral als abnormaal gezien werden, groeit sinds 2020 het aantal berichten waarin wordt beweerd dat LHBTQIA+-emancipatie deel is van een 'agenda' die opgedrongen wordt. Dat de omslag naar attitudes over LHBTQIA+-personen een fenomeen van de afgelopen jaren is, wordt ook beschreven in een academisch artikel [pdf] in het Bulletin of Applied Transgender Studies (BATS).

De oorsprong van de huidige golf van haat en desinformatie over LHBTQIA+-personen ligt in de vorige eeuw. De Britse en lesbische activiste Lisa Power vertelde in een interview met openDemocracy

dat ze tegenwoordig dezelfde narratieven ziet over transgender personen die in de jaren tachtig de ronde deden over homoseksuele personen. Ze doelt hier op het verhaal dat transgender personen pedofielen zijn die kinderen willen 'indoctrineren' met de 'gay agenda'. Ook gaan in Nederland al minstens honderd jaar verhalen rond dat homoseksuele personen pedofielen zijn, dat homoseksualiteit besmettelijk is en dat het door verleiding kan worden overgedragen op minderjarigen. Dat heeft veel weg van de hedendaagse complottheorie dat steeds meer jongeren zich identificeren als transgender omdat ze 'besmet' zijn door sociale media en LHBTQIA+-personen.

Sinds de jaren tachtig hebben homoseksuele personen in bepaalde delen van de wereld meer rechten verworven: na Nederland volgden tot 2025 bijvoorbeeld achtendertig andere landen waarin het huwelijk gelegaliseerd werd voor partners van hetzelfde geslacht. Tegelijkertijd ontstond een anti-genderbeweging als reactie op ontwikkelingen in de jaren negentig. Volgens de Belgische socioloog David Paternotte vonden toen twee conferenties van de Verenigde Naties plaats, in Caïro en Beijing, waarbij termen als 'gender', 'seksuele gezondheid' en 'reproductieve rechten' werden toegevoegd aan bestaande mensenrechtenverdragen.

Het Vaticaan probeerde dit tegen te houden en toen dat niet lukte, lanceerde het een tegenoffensief middels het organiseren van lezingen en het uitbrengen van boeken, aldus Paternotte. Volgens het onderzoek van INGE [pdf] ging de weerstand van het Vaticaan specifiek over de angst dat seksuele en reproductieve rechten zouden leiden tot het erkennen van abortus, homoseksualiteit zouden legitimiseren en de traditionele rol van de vrouw

zouden ondermijnen. Het tegenoffensief was volgens Paternotte ook gebaseerd op het werk van rechtse Amerikaanse denkers, waarin de 'genderideologie' de oorzaak is van alles wat het Vaticaan verwerpelijk vindt.

Deel van het tegenoffensief was ook het samenbrengen van conservatieve gelijkgestemden. Volgens de uitzending 'Regenboog hysterie' van HUMAN is het tegenoffensief later opgepakt door rechtse en extreemrechtse bewegingen in verschillende landen, zoals de Verenigde Staten. Daarna is het overgewaaid naar landen in Europa zoals Polen en Italië; in Nederland kwam het relatief laat op gang. Vanwege het internationale karakter van de anti-genderbeweging, worden in verschillende landen dezelfde anti-LHBTQIA+-leuzen en beelden gebruikt en is er geen centraal leiderschap. De uitzending 'Gods lobbyisten' van Zembla laat verder zien hoe het netwerk van conservatieve christelijke organisaties in de Verenigde Staten, Nederland en Europese instituten eruit ziet, hoe zij Europese politici benaderen en hoe zij ook proberen om bondgenoten te vinden in conservatieve Afrikaanse landen.

Door de combinatie met het rechts populisme nam de anti-genderbeweging volgens het onderzoek van INGE in de jaren vanaf 2010 een vlucht in de EU, terwijl LHBTQIA+-personen meer rechten verworven volgens het artikel in BATS. In Nederland zijn de voornaamste politieke aanjagers vooral Forum voor Democratie en de PVV, en dat heeft effect gehad volgens sociaal kennisinstituut Movisie: het maatschappelijk debat over LHBTQIA+-personen is de laatste jaren verhard en verworven rechten komen ter discussie te staan. Ook is het moeilijker om voorlichting te geven, volgens organisaties die HUMAN sprak in hun uitzending.

De beweging heeft ook medestanders gevonden in de strijd tegen de zogenaamde 'genderideologie'. Rusland verspreidt in Centraal- en Oost-Europa het idee dat de 'gay agenda' een poging is van het decadente en liberale Westen om landen met traditionele waarden te 'koloniseren'. Ook is de kern van de antigenderbeweging volgens het artikel in BATS de focus op 'biologisch geslacht', een term die verwijst naar het geslacht dat bij mensen bij de geboorte is geregistreerd en die sinds ongeveer 2010 wordt gebruikt door anti-transgender beleidsmakers om het debat over transgender mensen op een bepaalde manier te framen. Het doel is om het verschil tussen genderidentiteit en geboortegeslacht te vervagen door de nadruk te leggen op dat 'biologische geslacht'.

Hierdoor komen groepen die normaliter tegenover elkaar zouden staan, zoals religieuze conservatieven, sceptici en radicale feministen bij elkaar. Bij die laatste groep gaat het om feministen die trans vrouwen uitsluiten, zogenoemde Trans-Exclusionary Radical Feminists (TERFs), omdat zij gevaarlijk zouden zijn voor cisgender vrouwen en hun rechten zouden aantasten. In het Verenigd Koninkrijk is Harry Potter-auteur J.K. Rowling bijvoorbeeld een belangrijke aanjager van de anti-genderbeweging. Er zijn ook organisaties van queer mensen die trans personen buitensluiten en meedoen met de anti-genderbeweging, zoals de Nederlandse Roze Leeuw of de Britse LGB Alliance. Kenmerkend bij dit soort organisaties is dat de "T" wordt weggelaten uit de LHBT-afkorting.

De narratieven die over transgenders rondgaan zijn, zoals eerder aangegeven, veelal herhalingen van narratieven die in de vorige eeuw rondgingen over homoseksuele personen. Daarnaast staan ze ook in

verbinding met andere complottheorieën en andere onderwerpen van desinformatie. Movisie schrijft bijvoorbeeld dat LHBTQIA+-desinformatie inhaakt op de nazistische omvolkingstheorie, waarbij een (joodse) elite samenspannt om het witte ras te vervangen door islamitische migranten. De 'gay agenda' wordt hierbij opgedrongen om ervoor te zorgen dat witte mensen geen kinderen meer krijgen.

De Groene illustreert in hun artikel over toenemende LHBTQIA+-haat hoe dit soort narratieven het internet rondreizen. Het voorbeeld dat gebruikt wordt in het artikel is de bewering dat Pim Lammers, schrijver van het gedicht voor de Kinderboekenweek in 2023, in een oud verhaal schreef over een pedofiel. Het verhaal was bedoeld voor een volwassen publiek, maar Lammers werd geframed alsof hij seksueel expliciete teksten voor kinderen schreef. Dit begon op de extreemrechtse website reactionair.nl, waarna het zich onder rechts-conservatieven verspreidde op X en op Instagram onder vrouwelijke influencers. De kwestie werd daarna besproken bij Hart van Nederland en Lammers trok zich terug nadat hij doodsb bedreigingen kreeg en nadat zijn adres rondging.

Media spelen dus ook een rol binnen de verspreiding van narratieven die hun oorsprong vinden bij de anti-genderbeweging. Volgens het artikel in BATS hebben traditionele Britse en Amerikaanse media en rechts-leunende media de afgelopen jaren steeds vijandigere berichtgeving over transgender mensen gepubliceerd. Bij traditionele media wordt dit, anders dan bij rechtse media, gedaan door te spreken van een 'debat' over transgender mensen waarbij er twee legitieme kanten van dat debat zijn. Anti-transgender activisten worden daarbij als even legitiem gepresenteerd als wetenschappelijke kennis en de belevingen van transgender mensen. Het Transgender Netwerk gaf in een gesprek met Nieuwscheckers ook aan dat dit een van de grotere problemen is met berichtgeving over genderdiverse mensen in de media. Hierdoor worden onwaarheden over transgender mensen genormaliseerd.

Overzicht factchecks en artikelen van Nieuwscheckers voor Deep Dive 3

1. Moslims stuurden deze man met regenboogvlag niet weg bij een pro-Palestina-demonstratie
2. Pulpnieuwspreducen verspreiden nepnieuws over homofobe incidenten met Rob Jetten
3. Nepnieuws over een EU-stemming over trans vrouwen is propaganda van anti-trans activisten

Foto: Een kus tussen twee als agent verklede homo's, als onderdeel van het protest op Schiphol tegen Amerikaans beleid m.b.t. ondervragingen over geaardheid, 10 januari 1980. Fotograaf: Hans van Dijk, Anefo. Bron: Nationaal Archief.

Verslag onderzoeksproces Deep Dive 3

Voor het vinden van onderwerpen voor factchecks binnen de Deep Dive LGBTQIA+ is er vooral op sociale media als X gezocht naar beweringen. Van het nepnieuws over homofobe incidenten met Rob Jetten op Facebook werden Nieuwscheckers op de hoogte gebracht door een collega die al langer schrijft over dat soort pulp- en nepnieuws. Voor het bredere overzicht van desinformatie over LGBTQIA+-gerelateerde onderwerpen is in eerste instantie, net zoals bij de Deep Dives over klimaat en migratie, gezocht in de factcheckdatabase van BENEDMO. Daar zijn veel verschillende trefwoorden voor gebruikt, omdat het onderwerp LGBTQIA+ veel verschillende soorten mensen betreft. Nadat dit te weinig opleverde, is ook gezocht op de websites van Nederlandstalige factcheckorganisaties, wat meer factchecks opleverde. Het gaat hier om factchecks die claims als (deels) onwaar of anders ongenuanceerd beoordelen, want alleen in zulke gevallen is er sprake van desinformatie.

De verzameling factchecks is geanalyseerd en deels ingedeeld op basis van onderzoeken die internationale instanties hebben gedaan naar narratieven die (online) rondgaan over LGBTQIA+-mensen. Berichten die niet passen binnen de narratieven die in deze onderzoeken naar voren kwamen, zijn verder zelfstandig ingedeeld, maar het ging hier om een minderheid. Het stuk aan het eind over de oorsprong en verspreiding van desinformatie over migratie is gebaseerd op onderzoeken, artikelen en uitzendingen van andere media.

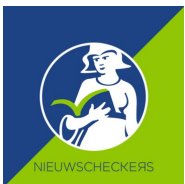

Foto: Landelijke homo-demonstratie in Leiden, 25 juni 1983. Fotograaf: Rob Croes, Anefo. Bron: Nationaal Archief.

Bij het maken van factchecks en de Deep Dive was de grootste uitdaging het vinden van onderwerpen en factchecks. In de politiek speelde het onderwerp LGBTQIA+ nauwelijks, wat geldt voor de landelijke politiek en de lokale politiek omtrent de gemeenteraadsverkiezingen. Op sociale media werd er wel veel afgegeven op LGBTQIA+-personen in de vorm van homo- en transfobie, maar werden weinig concrete beweringen gedaan. Ook bleek dat Nederlandse en Vlaamse factcheckers relatief weinig over het onderwerp geschreven hebben, wat het noodzakelijk maakte om uitgebreider te zoeken naar materiaal voor de Deep Dive dan bij de onderwerpen migratie en klimaat.

Buiten het gebrek aan materiaal, verliep het factchecken van LGBTQIA+-gerelateerde onderwerpen en het schrijven van de Deep Dive goed en zonder veel problemen. Tijdens het proces heeft Nieuwscheckers ook contact gehad met Transgender Netwerk Nederland. Het netwerk las mee bij een factcheck over een stemming over een resolutie in het Europees Parlement waar transgender personen in genoemd werden en daarnaast gaf de organisatie waardevolle feedback bij de totstandkoming van deze Deep Dive.

Deep Dive 4: oorlogsbeelden

Eind februari begonnen de Verenigde Staten en Israël een oorlog tegen Iran, die meer dan een maand zou duren voordat er een precare wapenstilstand werd afgekondigd. Deze oorlog is de laatste in een rij die wereldwijd veel aandacht kreeg en gevolgen met zich heeft meegebracht. Het eerste wat in zulke oorlogen sneuvelt, is de waarheid, en tegenwoordig houdt dat ook nepbeelden in. Daarom zijn voor deze Deep Dive zulke nepbeelden van recente oorlogen in Oekraïne, Gaza en Iran, die door de jaren heen gecheckt zijn door Nederlandse en Vlaamse factcheckers, op een rij gezet. We laten zien welke soorten beelden er zijn en welke narratieven zij uitdragen.

Op 28 februari vielen de Verenigde Staten en Israël Iran aan met raketten. Het was het begin van een oorlog die iets meer dan een maand zou duren, waarbij de Iraanse opperleider ayatollah Ali Khamenei en Mohammed Pakpour, leider van de Iraanse Revolutionaire Garde, werden vermoord. Iran sloot als reactie de Straat van Hormuz, een zeeroute waar een vijfde van de olie die de wereld dagelijks consumeert doorheen wordt getransporteerd. Als gevolg daarvan stegen de olieprijsen in maart explosief. Op 8 april werd een wapenstilstand afgekondigd, maar Israël bleef het zuiden van Libanon aanvallen om de militante islamistische beweging, en Iran-bondgenoot, Hezbollah te verzwakken. Op 17 april werd daar ook een wapenstilstand afgekondigd. Sindsdien vinden er stroeve vredesonderhandelingen plaats tussen de Verenigde Staten en Iran. De wapenstilstand blijft precair: begin mei waren er kort weer raketaanvallen van zowel Iran als de Verenigde Staten.

Foto: Een moeder rouwt om het verlies van haar dochter als gevolg van ondervoeding tijdens de oorlog in Gaza. Ashraf Amra, CC BY-SA 3.0 IGO <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/deed.en>>, via Wikimedia Commons

Deze oorlog tussen enerzijds de Verenigde Staten en Israël en anderzijds Iran en bondgenoten in de regio, zoals Hezbollah, is een voorbeeld van een wereldorde die het laatste decennium steeds instabieler wordt. De oorlog in Iran was een vervolg op een kortere, twaalfdaagse oorlog tussen Israël en Iran in juni 2025. In 2022 begon Rusland een invasie van Oekraïne, maar de basis was acht jaar eerder al gelegd: in 2014 annexeerde Rusland de Krim en daarna riepen delen van de oost-Oekraïense oblasten (provincies) Donetsk en Luhansk de onafhankelijkheid uit om zich bij Rusland te voegen. Tegelijkertijd dreigt Donald Trump sinds het begin van zijn tweede termijn als president van de Verenigde Staten om uit de NAVO te stappen en aast hij op Groenland. En sinds oktober 2023, toen de militante islamitische beweging Hamas een grootschalige aanval lanceerde op Israël, voert dat land een intensieve oorlog in de Gazastrook.

"Het eerste dat in oorlog sterft, is de waarheid" is een gevleugelde uitspraak over dit soort conflicten, die vaak waar blijkt te zijn. Beide zijden zetten in tijden van oorlog grootschalig propaganda en desinformatie in om de vijand zwart te maken of de eigen strijdvaardigheid of overwinningen te benadrukken. Zo circuleert er online sinds het begin van de oorlog tussen Oekraïne en Rusland veel desinformatie over de Oekraïense president Zelensky. Hij zou een multimiljardair zijn die vele huizen bezit, een verkapte nazi zijn of naar het buitenland gevlucht. Deze berichten maken waarschijnlijk deel uit van een Russische desinformatiecampagne.

Dit soort desinformatie kan op meerdere manieren gemaakt worden. Bij het nepnieuws over Zelensky was er vaak sprake van bewerkte of uit context gehaalde beelden. Sinds een aantal jaar is het ook mogelijk om met kunstmatige intelligentie (AI) beelden en video's te genereren.

Bij de oorlog in Iran zagen we bijvoorbeeld dat Iran, om het Amerikaanse publiek aan te spreken, propagandavideo's produceerde met AI waarin Trump en andere Amerikaanse politici werden afgebeeld als lego-minifiguren of als animatiepersonages in de stijl van filmstudio Pixar. Trump werd hierbij vaak in verband gebracht met de rijke zedendelinquent Jeffrey Epstein, de Israëlische premier Benjamin Netanyahu, antisemitische karikaturen van joden, en algemeen geweld in de vorm van explosies en bloed.

Methode

Er lijken dus verschuivingen plaats te vinden op het gebied van nepbeelden over oorlog. In maart en begin april hebben we verschillende van die beelden over de oorlogen gecheckt. We zijn op de website van Nieuwscheckers en in de factcheckdatabase van BENEDMO ook op zoek gegaan naar factchecks over beelden van recente oorlogen: de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, de oorlog die Israël voert in Gaza en de twee oorlogen in Iran in 2025 en 2026. We hebben in de database gezocht op de termen "Oekraïne", "Gaza", "Palestina" en "Iran" vanaf de data dat iedere oorlog begon:

- Vanaf 24 februari 2022, toen Rusland Oekraïne binnenviel;
- Vanaf 7 oktober 2023, toen Hamas Israël aanviel en Israël de oorlog in Gaza begon;
- Vanaf 13 juni 2025, toen de Twaalfdaagse Oorlog in Iran begon (factchecks over de protesten van de Iraanse bevolking tegen het regime in december 2025 en januari 2026 hebben we hierbij buiten beschouwing gelaten).

We selecteerden op Nederlandstalige checks waarin de gecheckte beelden als (deels) onwaar zijn bestempeld; voor beelden die meer dan eens gecheckt zijn, namen we maar een factcheck op. De zoekopdracht leverde 179 artikelen op, die samen de oorsprong van 255 beelden onderzoeken. Het verschil tussen beide aantallen heeft twee oorzaken: sommige factchecks behandelen meerdere oorlogsbeelden tegelijk, dit geldt met name voor verzamelartikelen van de Vlaamse VRT, en sommige gecheckte video's bevatten meerdere fragmenten die onjuist worden gepresenteerd of nep blijken te zijn.

Vervolgens hebben we de beelden ingedeeld op basis van hoe ze worden ingezet. In tegenstelling tot de vorige Deep Dives over migratie, klimaat en de lhbt+-gemeenschap is er bij oorlog vaak geen sprake van overkoepelende narratieven. Bij verschillende conflicten proberen de verschillende facties zichzelf zo goed mogelijk, en de vijand zo slecht mogelijk neer te zetten. Daarom focussen we in deze Deep Dive over oorlogsbeelden meer op de manieren waarop die nepbeelden tot stand komen.

Voor de indeling van de factchecks hebben we gebruikgemaakt van een categorisering van Michael Hameleers van de Universiteit van Amsterdam, ontwikkeld in een studie naar informatieoorlogen in Oekraïne en Gaza [[pdf](#)]. Hameleers onderscheidt twee hoofdtypen misleidend beeldmateriaal: enerzijds beelden die met behulp van AI zijn gegenereerd of gemanipuleerd, ook wel deepfakes genoemd, en anderzijds zogenaamde 'cheapfakes'. Dit laatste zijn authentieke beelden die uit hun context zijn gerukt, of beelden die met minder geavanceerde middelen dan AI zijn bewerkt. De gedecontextualiseerde beelden deelt Hameleers verder op in vier subcategorieën:

- Temporele decontextualisatie: oude beelden waarvan wordt gedaan of ze van een recent conflict zijn. In onze indeling hebben we dit samengenomen met ruimtelijke decontextualisatie, omdat de twee in de praktijk vaak met elkaar samengaan.
- Ruimtelijke decontextualisatie: beelden waarvan wordt gedaan alsof ze van een conflict in een bepaalde regio zijn, maar die in werkelijkheid op een andere plaats genomen zijn. In onze indeling hebben we dit samengenomen met temporele decontextualisatie, omdat de twee in de praktijk vaak met elkaar samengaan.
- Fictieve decontextualisatie: beelden waarbij fictieve materialen worden gepresenteerd als authentieke beelden, vaak om te beweren dat echte gebeurtenissen in scène zijn gezet. Denk hierbij aan filmsets of beelden uit films, tv-series of videospelletjes.
- Actor decontextualisatie: beelden waarbij wordt gedaan alsof mensen op foto's en in video's die niets te maken hebben met een conflict slachtoffers, daders of partijdige supporters zijn in het conflict. Dit kan ook verwijzen naar experts die zogenaamd een kant in het conflict aanprijzen.

Daarnaast hebben we extra categorieën gedefinieerd voor gevallen die buiten deze vierdeling vallen:

- Bewerkte beelden: beelden die met fotobewerkingssoftware als Photoshop bewerkt (lijken) te zijn.
- Enscenering: beelden die in scène gezet zijn.
- Misleidende tekst: beelden waarbij de decontextualisering puur voortkomt uit de begeleidende tekst, omdat de beelden op zich verder wel te maken hebben met de oorlog in kwestie.

Russisch-Oekraïense Oorlog

De oorlog in Oekraïne is ruim vier jaar bezig, waardoor deze oorlog van de drie oorlogen waar we factchecks over verzameld hebben, de meeste resultaten opleverde. Hier zien we ook de grootste variëteit in categorieën. We vonden 82 artikelen met in totaal 104 beelden. Factchecks over president Zelensky, waar we in 2025 een artikel over hebben gepubliceerd, laten we buiten beschouwing.

1.1 AI-gegenereerde beelden | 13 beelden

Bij de oorlog in Oekraïne vonden we relatief weinig beelden die gemaakt of bewerkt zijn met AI. De voorbeelden zijn sporadisch en vertolken diverse oorlogsnarratieven. In twee gevallen zijn foto's van neergeschoten straaljagers vervalst, waarbij beide kanten van het conflict beweren vliegtuigen vernietigd te hebben, waarschijnlijk om hun eigen kracht te benadrukken.

Vier andere factchecks richten zich op Oekraïense soldaten. Een filmpje van een huilende 23-jarige soldaat onderweg naar het front blijkt deel uit te maken van een heel genre aan AI-gegenereerde video's. Nepbeelden van een soldatengraf en een officieel document worden ingezet als zogenaamd bewijs dat soldaten illegaal worden gemobiliseerd, dit in de context van de Oekraïense mobilisatieleeftijd van 25 jaar.

Een AI-foto van een kind dat zijn huis zou zijn kwijtgeraakt door een Russische raket lijkt dan weer oorlogspropaganda te zijn, aangezien het door de Oekraïense ambassadeur in Zuid-Korea werd verspreid als echt beeld.

1.2 Cheapfakes: temporele/ruimtelijke decontextualisatie | 32 beelden

Deze foto van een neergehaald vliegtuig komt uit 2015, niet 2022. Foto via Knack, © Teyit

De meeste oude beelden, of beelden van andere plekken waarvan wordt beweerd dat het om (bepaalde delen van) de oorlog in Oekraïne gaat, zijn van militaire voertuigen of explosies:

- Een strandvideo met een explosie op de achtergrond is van een ontmijningsoperatie en geen aanval van Oekraïense verzetsstrijders.
- Het Duitse nieuwskanaal Bild liet bij een uitzending over de oorlog per ongeluk beelden zien van een Chinese gasexplosie uit 2015.
- Twee video's van explosies zijn ouder dan beweerd.
- Het Oekraïense leger gebruikte een foto uit 2015 ter illustratie van nieuws dat een vliegtuig was neergehaald.

- Een foto van een brandend gebouw is van een Israëlische aanval op Libanon.
- Een brandende hangar in Letland is in werkelijkheid een Russische fabriek.
- Een video van een explosie toont een Russische aanval op de Oekraïense stad Dnipro, en geen Amerikaanse aanval in 2024.
- Twee video's die het begin van de Russische invasie in 2022 zouden tonen, stammen uit 2014 en 2020.
- Een video met tanks laat niet het Oekraïense Koersk-offensief uit 2024 zien, maar is gemaakt in 2022.
- Beelden van tanks die Rusland vernietigd zou hebben, komen uit Denemarken en Syrië.
- Een satellietbeeld dat moet bewijzen dat Russische vliegtuigen na een Oekraïense aanval nog heel zijn, is een maand voor die aanval genomen.
- Een video van een zogenaamde voorbereiding van het Poolse leger om deel te gaan nemen aan de oorlog, toont in werkelijkheid een jaarlijkse herdenking van de oudste Braziliaanse cavalerie-eenheid uit 2018.

Andere propagandabeelden focussen meer op groepen mensen:

- Een video van een Oekraïense soldaat die een vrouw en haar kind zou bedreigen, is in Rusland geschoten,
- Een video waarin Oekraïners Russische troepen verwelkomen, toont Russische soldaten die door Russen uitgewuifd worden
- Twee zogenaamde video's van het Koersk-offensief in 2024 zijn gemaakt in 2023.
- Een foto waarop de Canadese ex-generaal Trevor Cadieu in Oekraïne gearresteerd zou worden, is oud en toont alleen andere soldaten die gevangen genomen worden,

- Een Russische dienstweigeraar die zich in een koelkast verstopt, is eigenlijk een voortvluchtige voor een deurwaarder uit 2015,
- Een Russische mars met oude wapens is een oefening voor de Russische Dag van de Overwinning uit 2020.

Daarnaast zien we ook wat specifiekere narratieven: een video van kinderen van een militaire middelbare school onderweg naar een routineschietoefening en een foto van meisjes die gesneuvelde oud-studenten herdenken, moeten bewijzen dat Oekraïne kinderen inzet als soldaten. Voorts worden beelden van soldaten uit 2018, een video van bewegende lijfzakken bij een klimaatprotest in Wenen en een video van een anti-oorlogprotest in IJsland gebruikt als 'bewijs' dat Oekraïne de oorlog in scène zet.

Verder gebruikt Rusland geen mobiele crematoria om burgerdoden te verbranden, en zijn beelden die dit moeten aantonen afkomstig van een demonstratievideo uit 2013. Ook zijn foto's waarin Russen Oekraïense geschiedenisboeken verbranden van een pro-Russische demonstratie op de Krim uit 2010, en niet van de oorlog, en zijn deze in beslag genomen Russische mobieltjes in werkelijkheid een kunstwerk uit Belarus. In een groot verzamelartikel van de VRT zien we verder beelden van een Palestijnse activiste die wordt gepresenteerd als Oekraïense verzetsheldin, een Molotovcocktail die niet explodeerde tijdens de oorlog maar tijdens Oekraïense anti-regeringsprotesten in 2014, en een invasie die eigenlijk een militaire trainingsoefening uit 2018 is.

1.3 Cheapfakes: fictive decontextualisatie | 12 beelden

Opmnames van de film Invasion Planet Earth die zouden moeten bewijzen dat de oorlog in Oekraïne nep is. Foto: Richard Wood.

Cheapfakes die in de categorie fictieve decontextualisatie vallen, bestaan bij de oorlog in Oekraïne vooral uit beelden van filmsets. Die moeten bewijzen dat de oorlog nep is: we kwamen factchecks tegen over beelden van opnames van de korte film Nadija uit Letland, opnames van de sciencefictionfilm Invasion Planet Earth uit Birmingham in het Verenigd Koninkrijk, opnames van de Oekraïense tv-serie Contamin en opnames van de documentaire Область Героев ('Regio van Helden'), die weliswaar over de oorlog gaat, maar geen beelden in scène zet.

Daarnaast zijn er beelden uit videospelletjes waarvan wordt gedaan alsof het echte oorlogsbeelden zijn. Een video van een vliegbasis komt uit het spel Arma 3, een video van de mysterieuze piloot 'Ghost of Kyiv', waar veel over te doen was aan het begin van de oorlog, komt uit het simulatiespel Digital Combat Simulator en een derde video stamt eveneens uit Arma 3.

De overige fictieve beelden komen uit verschillende bronnen: beeld van een jongetje uit de Oekraïense separatistische regio Donetsk dat op zoek zou zijn

naar zijn dode moeder en beelden met een lijk dat een sigaret opsteekt komen uit (behind the scenes opnames van) muziekvideo's. Een foto van een huilend jongetje, verspreid door een Oekraïens parlamentslid, komt van de kaft van het boek El Hombre en el Ovido. Een video met nazivlaggen in een Oekraïense stad komt uit de Franse oorlogsfilm Victor Young Perez. Een video van een Russische raketaanval is van digitale makelij, gemaakt door een visual-effects artist, en een video van Zelensky die het Oekraïense parlement met machinegeweren beschiet, is satire uit zijn dagen als komiek, geen bewuste oorlogspropaganda.

1.4 Cheapfakes: actor decontextualisatie | 6 beelden

We vonden zeven beelden waarbij mensen met de oorlog in Oekraïne in verband worden gebracht, terwijl zij er niets mee te maken hebben. Vier van de beelden tonen vermeende slachtoffers van de oorlog:

- Een foto van een journalist van de Amerikaanse nieuwszender CNN die vermoord zou zijn is in werkelijkheid van YouTuber Jordie Jordan,
- Een zingend Oekraïens meisje raakte gewond toen ze van haar fiets viel (en niet door de oorlog),
- Een Russisch meisje dat als levend schild gebruikt zou worden is in werkelijkheid een Roma-meisje dat aan een schandpaal is gehangen
- Een foto van een vrouw die haar kat terugvindt in het puin is in 2011 genomen in Missouri.

Twee van de beelden zouden soldaten in de oorlog tonen: iemand die wordt gepresenteerd als een zwaarlijvige Russische generaal-majoor is een grenswachter en een huilende Oekraïense soldaat is een Britse parachutist die de baret van zijn gesneuvelde broer ontving.

1.5 Cheapfakes: bewerkte beelden | 19 beelden

Van beelden die wel bewerkt zijn maar (waarschijnlijk) niet met AI, vonden we drie voorbeelden die met vervalste documenten te maken hebben. Een regeringsdocument dat in 2022 beweerde dat Rusland 40 procent van Oekraïne had bezet en meer dan 75 procent van de Oekraïense strijdkrachten had vernietigd, is vervalst. Hetzelfde geldt voor een document waarin staat dat Oekraïne de dienstplicht voor vrouwen invoert. Het derde document betreft een niet-bestaande postzegel die zou zijn uitgegeven ter ere van Waffen-SS-soldaat Yaroslavl Hunka.

Dat laatste bericht over de postzegel, een bewerkte foto van een Russisch trouwfeest waar de gasten een Hitlergroet brengen en een Oekraïense vlag in is gefotoshopt, en het eerdergenoemde bericht dat een straat in Oekraïne vol zou hangen met nazi-vlaggen, spelen in op het narratief dat Oekraïne een fascistisch en nazistisch land zou zijn. Dat is een narratief dat de Russische president Poetin aan het begin van de oorlog gebruikte als rechtvaardiging om Oekraïne binnen te vallen en dat bijvoorbeeld ook terugkomt in de desinformatiecampagne tegen president Zelensky. Aan de andere kant zijn aan een filmpje waarin Poetin de Europeanen zogenaamd satanistische nazi's noemt, nep-audio en nep-ondertiteling toegevoegd.

Daarnaast worden video's en foto's gefabriceerd in de stijl van gevestigde media, waarschijnlijk om het nepnieuws meer kracht bij te zetten. Hier vonden we vier voorbeelden van:

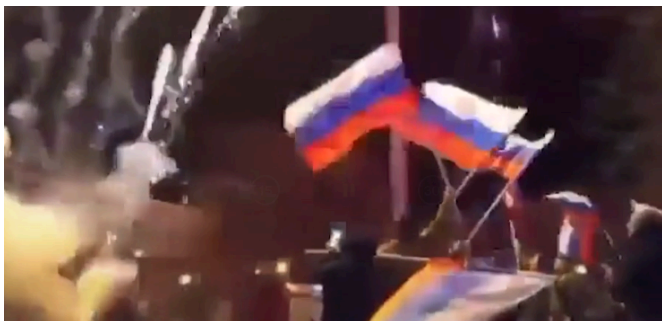
- Een nep-reportage van het Qatarese Al Jazeera waarin Oekraïense supporters op het WK Voetbal 2022 allerlei nazistische uitingen doen,

- Een zogenaamde BBC-video die suggereert dat Oekraïne verantwoordelijk is voor een dodelijke raketaanval op een treinstation,
- Een gemanipuleerde afbeelding die zou bewijzen dat een Italiaanse nieuwszender beelden uit een film gebruikt in berichtgeving over de oorlog, En een nepafbeelding van een Facebookpost waarin RTL Nieuws oud filmbeeld gebruikt ter illustratie bij een bericht over de oorlog.

Verder was (1) een foto waarin Oekraïners de Amerikaanse vicepresident J.D. Vance ironisch bedanken voor de verwoesting in het land oorspronkelijk een foto van twee Russische soldaten die een vlag vasthouden, is (2) aan een video van een vermeend schietincident in Kiev nep-audio toegevoegd, zijn (3) aan een fragment van een

Russische talkshow nep-ondertitels toegevoegd over angst voor mobilisatie, is (4) een spottende lasershow van Russische soldaten toegevoegd aan een oud filmpje van voor de oorlog, is (5) een foto van de Oekraïense politicus Ruslan Stefanchuk bewerkt om hem lelijker te maken, is (6) een foto van Europa waarin in Oekraïne alle licht is uitgevallen bewerkt, zijn (7) teksten op matrixborden boven de controversiële Krimbrug die autorijders welkom heten in Oekraïne in een oude foto geplakt, is (8) een foto van een eBay-listing voor gebruikte Russische tanks gefotoshopt met een afbeelding uit 2010, zijn (9) boilerhuizen van Coca-Cola en het Rode Kruis met photoshop omgedoopt tot mortuaria en is (10) een cover van het magazine Time, waarin Poetin voorgesteld wordt als Hitler, vervalst.

1.6 Enscenering en misleidende tekst | 8 beelden

Screenshot van een pro-Russisch volksfeest dat in scène is gezet. Foto: VRT.

Bij enscenering is sprake van beelden die doelbewust in scène zijn gezet om te fungeren als oorlogspropaganda. Beelden zijn daarbij niet met AI gegenereerd, maar uit de context gehaald of bewerkt met andere software. Drie van de voorbeelden die we hiervan vonden, komen uit dit verzamelartikel van de VRT:

- Een burgerslachtoffer met verloren voet maakt in werkelijkheid gebruik van een voetprothese,
- Een groot pro-Russisch volksfeest in de Oekraïense oblast Donetsk bestaat maar uit een klein groepje mensen dat een mediastunt uitvoert
- Beelden van een aanslag zijn in scène gezet met lichaamsdelen van een lijkschouwing
- Gaten in een auto die er te regelmatig uitzien.

Twee andere voorbeelden zijn video's waaruit moet blijken dat Oekraïne systematisch mensen met het Syndroom van Down rekruteert, maar die waarschijnlijk door Russen in scène gezet zijn.

Bij beelden met misleidende tekst zijn de beelden echt en hebben ze te maken met de oorlog in Oekraïne, maar suggereert de bijbehorende tekst een

onjuiste context. Hier vonden we ook drie voorbeelden van. In een foto van een gecrashte helikopter in Oekraïne zien sommige mensen een wasmachine in de brokstukken, wat tot veel online speculatie leidde in 2022. Het ging om een onderdeel van de gevechtshelikopter. Verder staat er geen hakenkruis op de armband van een Oekraïense generaal, maar een Noors symbool. Ook zijn er geen aanwijzingen dat de generaal in kwestie een rechtsextremistische ideologie aanhangt. En Oekraïense kinderen die de hymne van de Luftwaffe zouden zingen, zingen in werkelijkheid het Bretonse volkslied Son ar chistr (de melodie daarvan is ook gebruikt voor het Nederlandse drink- en strijdlid Zeven dagen lang).

Beelden die vallen binnen de categorieën enscenering en misleidende tekst vonden we alleen terug in de context van de oorlog tussen Oekraïne en Rusland, niet bij de oorlog in Gaza of de twee oorlogen in Iran.

1.6 Echte beelden afgedaan als nep | 13 beelden

Van de veertien echte oorlogsbeelden waarvan wordt beweerd dat ze nep zijn, gaat het in drie van de gevallen om nieuwsmedia die ervan worden beschuldigd de oorlog in scène te zetten. CNN zou beelden van een brand in Canada gebruikt hebben bij een verslag van een explosie in de Oekraïense stad Lviv, meerdere nieuwsmedia zouden beelden van een Russische gasexplosie uit 2018 hebben gebruikt bij verslaggeving aan het begin van de oorlog en de BBC zou zijn live verslaggeving van de oorlog in scène zetten met als bewijs een authentieke, maar uit de context gehaalde foto.

Twee foto's van jongens die in de oorlog hun ouders verloren, zouden volgens online berichten oude beelden recycleren of een crisisacteur (een acteur die zogenaamd ingezet wordt als slachtoffer of getuige bij tragedies) tonen die vele begrafenis bezoekt, steeds met een andere foto van een andere gesneuvelde vader. Maar de eerste foto stamt wel uit de oorlog en de tweede jongen bezocht simpelweg meerdere afscheidsceremonies voor gesneuvelde soldaten in zijn regio. Verder is een foto van vluchtelingen niet genomen in Syrië, maar in Oekraïne, is een video van een vrouw die gewond raakt bij beschietingen in Kiev ook niet nep en is deze foto van een zwangere vrouw die omkwam bij een bombardement in de stad Kremetsjoek ook echt. Een foto van NAVO-baas Mark Rutte was wel genomen in Oekraïne en een video van Poetin die stewardessen ontmoet, is niet vervalst: dat Poetins hand dwars door een microfoon lijkt te gaan, is een optische illusie.

In de laatste vier gevallen wordt gedaan alsof foto's van verwoesting en gebeurtenissen nep zijn: op echte beelden die genomen zijn in Boetsja, na het bloedbad dat Russische soldaten daar aanrichtten, zijn geen bewegende lichamen te zien, een before/after-filmpje bewijst niet dat de infrastructuur van Oekraïne onbeschadigd is, maar toont het resultaat van heropbouw, beweringen dat beelden van een gebombardeerd winkelcentrum in Kremetsjoek vervalst zijn, kloppen niet en een foto van zwaarbeschadigde auto's met intacte ramen bewijst niet dat die verwoesting in scène is gezet.

“Gaza-oorlog”

Alhoewel het conflict tussen Israël en Palestina, waar de Gazastrook en de Westelijke Jordaanoever deel van uitmaken, al decennia duurt, escaleerde de situatie drastisch na de aanval van Hamas op 7 oktober 2023. Israël reageerde met een grootschalige militaire operatie in Gaza, die sindsdien bijna tweeënhalf jaar aanhoudt. Over deze oorlog vonden we 52 artikelen met in totaal 87 beelden.

2.1 AI-gegenereerde beelden | 27 beelden

Bij de oorlog in Gaza is er tot nu toe vaker sprake van AI-gegenereerd beeld dan bij de oorlog in Oekraïne. Een aantal foto's van slachtoffers aan beide zijden van het conflict zijn gemaakt met AI:

- Deze foto van een man met vijf kinderen die door de ruïnes van Gaza trekt,
- Een foto van een Israëlische soldaat die haar benen verloren zou hebben in Gaza (en voldoet aan de kenmerken van AI-slop op Facebook)
- Meerdere foto's van een artsengezin dat hun negen kinderen in de oorlog verloor, alhoewel het achterliggende nieuws in dat geval wel echt is.
- Ook foto's van Palestijnse kinderen die hun kat in het puin terugvinden en foto's van Israëlische speurhonden zijn gemaakt met AI.

In de zomer van 2025 stelde Amnesty International vast dat er in Gaza hongersnood heerst, mede doordat Israël de toegang tot voedselhulp in de regio steeds verder beperkte, een ontwikkeling die al langer zorgwekkend was. Een enkel nepbeeld van een zwaarlijvig meisje wordt ingezet om het bestaan van de hongersnood te ontkennen. De meeste AI-beelden

spelen echter in op het thema van voedselhulp: zo circuleert een fles uit Egypte met voedsel die naar Gaza zou drijven, waar overigens wel een waargebeurd verhaal achter schuilgaat, evenals een video van een hulpkonvooi dat Gaza zou naderen en meerdere video's van Chinese vliegtuigen die voedsel zouden droppen boven Gaza.

Overige AI-beelden over de oorlog in Gaza zijn een nepbeeld van een mars van activisten uit Maghreb-landen richting Caïro (hoewel de mars wel echt heeft plaatsgevonden) en een serie video's die zware sneeuwval in de regio tonen om geld in te zamelen voor Gaza of om te beweren dat de situatie in Gaza erger voorgesteld wordt dan ze daadwerkelijk is.

2.2 Cheapfakes: temporele/ruimtelijke decontextualisatie | 30 beelden

Deze foto van een bulldozer die een weg verwoest is genomen op de Westelijke Jordaanoever, niet in Gaza tijdens de oorlog. Foto: X.

Ook bij de oorlog in Gaza duiken voorbeelden op van beelden die uit hun context zijn gehaald: zowel oude beelden als beelden van andere plaatsen worden ingezet om gebeurtenissen of vermeend geweld in Gaza te illustreren:

- Een video van een Israëlische bulldozer die een weg vernietigt in de Palestijnse gebieden is uit 2021 en genomen in de Westelijke Jordaanoever,
- Een video van rode vuurpijlen die een stad verlichten is in werkelijkheid van een feest in Algiers,
- Een andere video die wel bombardementen toont is genomen in Soedan,
- Een tweede video van bombardementen is genomen in 2022,
- Twee foto's die een Hamaskantoor zouden tonen, laten in werkelijkheid een gebouw van een Qatarese hulporganisatie in Gaza-stad zien
- Een video die zou laten zien dat het Israëlische leger op Israëlische burgers schiet bij een muziekfestival op 7 oktober 2023 laat Hamasleden zien die terugkeren naar de Gazastrook.

Meerdere beelden worden ten onrechte gelinkt aan de Israëlische inval op het Al Shifa-ziekenhuis: het gaat onder meer om een oude video uit Egypte uit 2013, om beelden van het ziekenhuis van vóór de inval, en om een bombardement in de buurt van een ander ziekenhuis. Twee beelden uit een verzamelartikel van de VRT staan helemaal los van de oorlog die op 7 oktober 2023 uitbrak: het ene toont mensen die in 2021 naar de Libanees-Israëlische grens trekken, het andere parachutisten bij een militaire universiteit in Egypte.

Slachtoffers van andere of eerdere conflicten worden ook betrokken bij de oorlog in Gaza om het leed van de oorlog te benadrukken:

- Een video van een Palestijns weeskind is van voor de oorlog,
- Een video van een huilende jongen wiens zus is omgekomen, komt uit Syrië en is geschoten in 2014,

- Een foto van een dode baby komt uit Libanon en is genomen in 2006
- Een foto met twee lichamen omgeven door modder is van een overstroming in Jemen.

Verder is deze foto van etenswaren die in bloed liggen genomen na een aanslag in Syrië en zijn beelden van een Teletubbie-pop met explosieven erin op zijn laatst gemaakt in 2018 en waarschijnlijk in Jemen.

De overige beelden die uit hun tijd of context zijn gehaald, houden verband met de hongersnood in Gaza en de humanitaire hulpverlening daaromheen:

- Een van de video's die Chinese voedselhulp aan Gaza zou tonen is oud beeld uit 2024,
- Een video die weggegooide voedselhulp zou tonen is in 2016 in Saoedi-Arabië gemaakt,
- Beelden van Egyptenaren die voedselhulp brengen zijn in werkelijkheid van mensen die tassen met sigaretten dragen bij de Libische grens,
- Een video van gekaapte voedselhulp die in de zomer van 2025 rondging, werd al gemaakt in 2023 (en het is onduidelijk wat er met het voedsel gebeurt),
- Een video met vrachtwagens die aan de Gazaanse grens geblokkeerd worden stamt uit 2021,
- Een video van vissers die weer kunnen vissen door een hulpkonvooi, is ouder dan nieuws van het konvooi,
- Een andere video toont een hulpkonvooi uit Tunesië.

2.3 Cheapfakes: fictieve decontextualisatie | 7 beelden

Veel van de beelden binnen de categorie fictieve decontextualisatie zijn, net zoals bij de oorlog in Oekraïne, beelden van filmsets of films die worden gepresenteerd als geënceneerde oorlogspropaganda. Het gaat hierbij om beelden van een Palestijnse jongen die wordt aangekleed als oorlogsslachtoffer in het kader van een artistiek project in Irak, een video van een jong meisje met nepbloed uit opnames in Libanon voor de korte film The Reality, opnames van de korte Palestijnse film Empty place en opnames van de tv-serie Bleeding Dust.

Twee van de overige drie beelden betreffen satire: een man sloot peuters uit zijn familie op in een kippenhok als grap en een Israëlische influencer deed in een satirische reportage alsof een hulpkonvooi voor Palestina vol zat met condoomverpakkingen en drugs. Het laatste fictieve beeld betreft oorlogsbeeld uit het videospel Arma 3.

2.4 Cheapfakes: actor decontextualisatie | 5 beelden

Vijf beelden brengen mensen in verband met de Gaza-oorlog die daar niets mee te maken hebben:

- Twee video's van vermeende neplijken uit Gaza zijn in werkelijkheid van een studentendemonstratie in Caïro uit 2013 en een demonstratie tegen een COVID-lockdown uit 2020
- Een derde video van zogenaamde neplijken toont een opleiding voor begrafenismanagement uit Maleisië.
- Verder laat een vermeende video van een Israëlisch meisje dat levend verbrand wordt een

lynchpartij zien in Guatemala.

- De laatste foto toont een zwaarlijvige man die het bestaan van de hongersnood in Gaza moet ontkrachten. De man is echter een IS-strijder die in 2020 in Irak is gearresteerd.

2.5 Cheapfakes: bewerkte beelden | 2 beelden

نظراً لقلة الادوات الطبية ونقص الكادر الطبي تقرر قصف مستشفى المعمداني في غزة ومنحهم الموت الرحيم

Due to the lack of medical equipment and the lack of medical staff, it was decided to bomb the Baptist Hospital in Gaza and give them euthanasia death

⚙️ · Rate this translation

Een vervalste post van het Israëlische leger waarin staat dat er besloten was een ziekenhuis in Gaza te bombarderen. Foto: Facebook.

Twee beelden die we tegenkwamen over de oorlog in Gaza waren bewerkt zonder AI:

- Een Facebookpost, zogenaamd van het Israëlische leger, waarin staat dat het Israëlische leger heeft besloten om een ziekenhuis aan te vallen,
- Een video van een arrestatie met vervalste ondertiteling, waarin Israëlische politieagenten een Arabisch-Israëlische vrouw zouden deporteren.

2.6 Echte beelden afgedaan als nep | 16 beelden

Bij de oorlog in Gaza is de categorie van echte beelden die ten onrechte als nep worden afgedaan extra relevant, vanwege de complottheorie over 'Pallywood' (Palestine + Hollywood). Deze theorie stelt dat Hamas en Palestijnen geweld en

hongersnood in de Palestijnse gebieden in scène zetten om oorlogspropaganda tegen Israël te produceren. Hoewel de theorie al van vóór 7 oktober 2023 dateert, won ze na die datum sterk aan aandacht. Ze wordt ook verspreid door Israëlische overheidsaccounts.

De grootste verzameling beelden in deze categorie betreft uitgehongerde Palestijnen. Er wordt beweerd dat foto's van een ondervoede jongen en een ondervoede baby in Jemen genomen zijn, een foto van een Gazaans meisje dat om voedsel smeekt zou een Jezidi-meisje tonen en in een verzamelartikel van de VRT worden vier beelden van drie verschillende ondervoede Palestijnse jongens besproken waarvan wordt beweerd dat ze in Jemen gemaakt zijn, of dat de magere kinderen onderliggende ziektes hebben.

Bij twee beelden worden slachtoffers van de oorlog afgedaan als crisisacteurs:

- Een man zou op het ene moment op een ziekenhuisbed liggen en op het andere weer filmend rondlopen (het gaat om twee verschillende mannen),
- Twee video's zouden bewijzen dat twee vrouwelijke burgerslachtoffers eigenlijk Hamasstrijders zijn,
- Van een Palestijnse jongen die omkwam bij Israëlische bombardementen wordt beweerd dat het een pop is,
- Beelden van een aanval op het Al-Agha ziekenhuis in Gaza en van hulpverlening onder Gazanen zijn eveneens niet in scène gezet of bewerkt met AI.

Ook wordt bij twee beelden van journalisten ten onrechte gezegd dat ze geënceneerd zijn, specifiek een BBC-reportage en een foto van fotograaf Anas Zayed Fteiha.

“Twaalfdaagse Oorlog en Iranoorlog 2026”

Het afgelopen jaar zijn er in Iran twee oorlogen geweest: de Twaalfdaagse Oorlog met Israël in de zomer van 2025, en de oorlog met de Verenigde Staten en Israël die begon op 28 februari 2026 en op 8 april stopte nadat er een preciaire wapenstilstand werd ingevoerd. Over beide oorlogen vonden we in totaal 36 artikelen waarin 64 beelden gefactcheckt werden.

3.1 AI-gegenereerde beelden | 32 beelden

Iraanse soldaten en de B-2 bommenwerper die zij hebben neergehaald, zijn door AI gegenereerd. Foto: Facebook.

Bij de oorlogen in Iran zagen we veel AI-beelden terug, waarvan de meeste explosies en andere verwoesting lieten zien. Een video van Iraanse raketinslagen in Israël is met AI gemaakt, net als drie clips van Israëlische bombardementen in Iran tijdens de Twaalfdaagse Oorlog. Een korte video van een ontploffing van de Evin-gevangenis in Teheran is nep

en beelden van een brandend gebouw in de Israëlische stad Haifa eveneens. In een overzichtsartikel van de NOS vinden we ook twee AI-beelden van explosies. Daarnaast komen ook satellietbeelden van een verwoeste Amerikaanse legerbasis en twee beelden van verwoeste Amerikaanse ambassades uit de koker van AI-modellen.

Verder vonden we zeven AI-gegenereerde beelden van verwoeste vliegtuigen: een video van schade aan een Amerikaanse B-2-bommenwerper, een reeks van vier foto's van Iraanse soldaten die B-2-bommenwerpers hebben neergehaald, twee foto's van neergehaalde F-35 vliegtuigen en een video van een Amerikaanse bommenwerper op een Iraanse oplegger.

Sommige AI-video's laten (vermeende) bekende en onbekende slachtoffers zien. Er gaat een video rond van de Israëlische premier Benjamin Netanyahu die onder het puin wordt weggehaald, een foto van een zwaargewonde ayatollah Mojtaba Khamenei in het ziekenhuis en een nepafbeelding van de slachtoffers van het bombardement op een meisjesschool in Iran. Ook worden soldaten in beeld gebracht: VRT identificeerde AI beelden van huilende Amerikaanse en Israëlische soldaten die om hun ouders roepen, van Oekraïense soldaten die naar de Golfregio zijn gestuurd, een foto van tien Amerikaanse soldaten die gevangen zijn genomen door Iraniërs en soldaten die kijkers uitnodigen om naar Iran te komen.

Ook vonden we factchecks met twee overige AI-gegenereerde beelden: een nepkaart van de omgeving rond een Israëlisch ziekenhuis waar Iraanse raketten zouden zijn neergekomen en een video van een menigte in Iran die pro-Netanyahu leuzen zou zingen.

3.2 Cheapfakes: temporele/ruimtelijke decontextualisatie | 20 beelden

De meeste video's van andere conflicten en andere plaatsen waarvan wordt gedaan alsof ze van de oorlogen in Iran zijn, laten explosief of ander grootschalig geweld zien. De beelden die gefactcheckt zijn door Nederlandse en Vlaamse factcheckers betreffen:

- Een Oekraïense aanval op een Russisch munitiedepot.
- Een Israëlisch bombardement op Syrië uit 2024.
- Een Iraanse raketaanval op Israël uit 2024.
- Een brand in een industriegebied in Dubai uit 2025.
- Een brand in een woontoren in de Verenigde Arabische Emiraten.
- Een brand in de Filipijnen.
- Een aanval op een Israëlische luchtmachtbasis uit 2024 (die ook als nepbeeld werd ingezet tijdens de Twaalfdaagse Oorlog),
- Een video die al online stond voor de aanval op een Amerikaanse ambassade die in dezelfde video te zien zou zijn.

Ook circuleerde een video van een aanval op Teheran tijdens de Twaalfdaagse Oorlog die valselijk werd gepresenteerd als beelden uit de Iranoorlog van 2026. Hetzelfde gold voor twee video's van een aanval op Tel Aviv.

Wat betreft foto's en video's die gaan over (groepen) mensen vonden we:

- Een beeld van de Iraanse buitenlandminister Abbas Araghchi die huilt om majoor-generaal Hossein Salami uit de Twaalfdaagse Oorlog (en niet uit de Iranoorlog van 2026),
- Een video van Iraanse meisjes die in 2022 protesteerden.

- Een video van een Koerdische feestviering die geen protest tegen het Iraanse regime toont.
- Een video van Iraniërs die het Perzische nieuwjaar vieren.
- Iraniërs die in de file staan.
- Een video uit 2017 die eveneens geen protest toont.
- Een video van een politieoperatie uit 2025.

3.3 Cheapfakes: fictieve decontextualisatie | 6 beelden

Deze beelden komen uit het videospel War Thunder. Foto: YouTube.

Bijna alle fictieve beelden van de twee Iranoorlogen komen uit videospelletjes: twee beelden uit War Thunder, twee andere beelden uit Arma 3 en World of Warships en een beeld uit een niet nader gespecificeerde militaire simulator. Een laatste beeld is een 3D-simulatie van een militaire basis onder een Israëlisch ziekenhuis die uit een satirische video komt.

3.4 Cheapfakes: actor decontextualisatie | 1 beeld

Het enige beeld van de Iranoorlog uit 2026 van iemand die niets met de oorlog te maken heeft, maar er wel bij betrokken wordt, is van een Chileense piloot

die eigenlijk een Israëlische piloot zou zijn die gevangen genomen is door Iran.

3.4 Cheapfakes: bewerkte beelden | 2 beelden

Deze foto van ayatollah Ali Khamenei is waarschijnlijk bewerkt.

De twee bewerkte beelden van de Iranoorlog uit 2026 zijn een foto van de zogenaamde laatste momenten van ayatollah Ali Khamenei, die bewerkt is en gebaseerd is op foto's uit 2023, en een video uit Teheran waarin feest gevierd wordt en een Israëlische vlag op een gebouw wordt geprojecteerd die achteraf is toegevoegd.

3.5 Echte beelden afgedaan als nep | 3 beelden

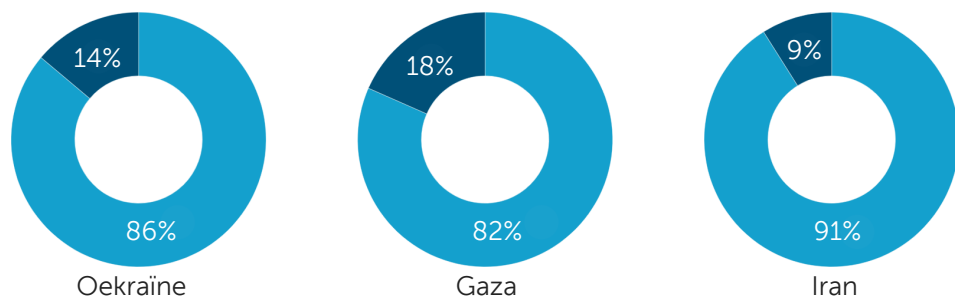
De drie echte beelden die tijdens de Iranoorlog van 2026 ten onrechte als nep werden bestempeld, zijn alle drie van Benjamin Netanyahu. Eind maart deed het gerucht de ronde dat de premier in de oorlog om het leven was gekomen, waarna drie video's van officiële Israëlische accounts op X, bedoeld om dat gerucht te weerleggen, werden afgedaan als AI-gegenereerd.

Hoe worden nepbeelden gemaakt?

Met de data van nepbeelden die verspreid werden in het kader van de oorlogen in Oekraïne, Gaza en Iran, kunnen we zien hoe de opmaak van die nepbeelden zich de afgelopen vier jaar ontwikkeld heeft. De selectie is niet alomvattend, omdat alleen nepbeelden verzameld zijn die door Nederlandse en Vlaamse factcheckers gecheckt zijn, maar het kan wel een beeld geven. Wat ten eerste opvalt is dat de verdeling tussen echte beelden die als nep worden afgedaan en beelden die gebruikt worden om nepnieuws te verspreiden sinds 2022 min of meer hetzelfde is gebleven: ongeveer tien tot twintig procent van de beelden zijn echt.

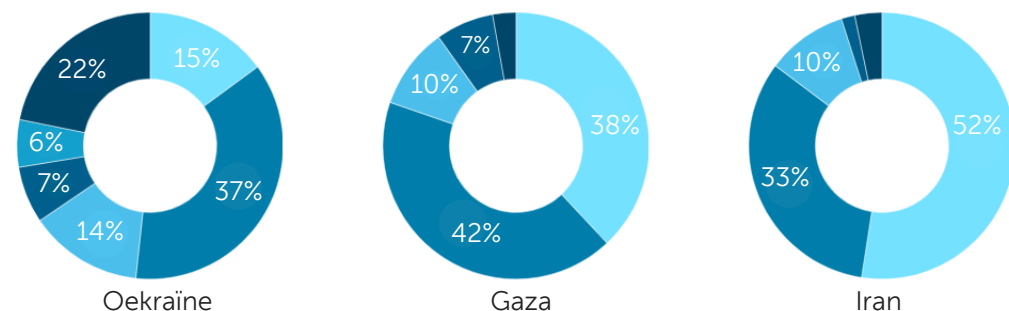
De verdeling nepbeelden tegenover echte beelden afgedaan als nep in de onderzochte oorlogen

■ Nepbeeld ■ Echte beelden afgedaan als nep

Daarnaast kunnen we ook kijken naar de opmaak van het nepbeeld, specifiek hoe vaak welke categorieën voorkomen en hoe dat door de tijd heen veranderd is.

Hoe gefactcheckte nepbeelden gemaakt zijn in de onderzochte oorlogen

Wat hier voornamelijk opvalt, is het aandeel cheapfakes tegenover het aandeel AI-gegenereerde afbeeldingen. Waar AI-beelden bij de oorlog in Oekraïne slechts een klein aandeel vormden van ongeveer vijftien procent, was bij de oorlogen in Iran de helft van het nepbeeld met AI gemaakt. Dit is deels te verklaren doordat de oorlogen in Iran recenter zijn en er daardoor minder nepbeelden in omloop zijn. Maar ook bij de oorlog in Gaza valt een stijging op: 38% van de beelden is daar AI-gegenereerd, tegenover een lager aandeel bij de oorlog in Oekraïne. Die toename gaat vooral ten koste van beelden die met minder geavanceerde middelen zijn bewerkt, terwijl het aandeel van de verschillende soorten gedecontextualiseerde beelden min of meer stabiel is gebleven, met uitzondering van actor-decontextualisatie.

Dat er bij de Iranoorlog in 2026 veel AI-beelden gebruikt worden, werd in de media ook geconstateerd. Het feit dat er in Iran sprake is van een internetblokkade maakt het daarnaast ook lastiger dan normaal om beelden te verifiëren. Persbureau ANP moest in maart 2026 bijvoorbeeld duizend beelden uit zijn beeldbank verwijderen omdat ze met AI gemanipuleerd waren. Die enorme toename is te verklaren, omdat toen de oorlogen in Oekraïne en Gaza begonnen, de technologie nog in de kinderschoenen stond en AI-afbeeldingen er nog veel primitiever uitzagen dan in 2026.

Daarmee kunnen we concreter de vraag beantwoorden die we drie jaar geleden ook stelden: waarin schuilt het gevaar van deepfakes? Destijds waren cheapfakes de voornaamste vorm van desinformatie, zoals Michael Hameleers aangeeft in zijn onderzoek uit 2025 [pdf]. AI heeft de afgelopen jaren een steeds prominentere rol gekregen in het desinformatielandschap rond oorlogen, maar niet op de manier die rond 2023 het meest werd gevreesd: die van filmpjes waarin politici woorden in de mond worden gelegd. In plaats daarvan lijken moderne deepfakes sterk op de cheapfakes van nu en vroeger. Er worden vooral raketinslagen, slachtoffers en neergeschoten voertuigen verzonden die veel weg hebben van oude beelden of beelden van andere conflicten. AI wordt daarnaast ook ingezet om humoristischere propaganda te verspreiden, wat soms beter aan kan slaan dan een traditionele speech.

“Oorsprong en verspreiding”

Het ligt voor de hand dat in tijden van oorlog regeringen van de vechtende landen desinformatie verspreiden als deel van propagandacampagnes. Hameleers schreef dat beelden vaak worden gebruikt voor het verheerlijken van de eigen zijde, het zwartmaken van de andere zijde of om de schaal van het conflict te overdrijven. In de verzameling beelden die door Nederlandstalige factcheckers zijn gecheckt, kwamen we hier en daar ook specifiekere narratieven tegen. Bij de oorlog in Oekraïne werden Oekraïeners er soms van beschuldigd nazi's te zijn, wat de Russische invasie moet rechtvaardigen en wat ook vaak terugkwam in de desinformatiecampagne tegen Zelensky. Een andere bewering die vaker gedaan werd was dat Oekraïne kindsoldaten inzet in de oorlog, een manier om de vijand zwart te maken. Bij de oorlog in Gaza werd vaak ingespeeld op de Pallywood-complottheorie, waarbij wordt beweerd dat Palestijnse slachtoffers van oorlog en hongersnood eigenlijk acteurs zijn. Dit soort beweringen werd ook gedaan tijdens de oorlog in Oekraïne, maar niet zo prominent als bij Gaza.

Om een beeld te krijgen van wanneer (nep)beelden verspreid worden, hebben we sinds het begin van de oorlogen Oekraïne, Gaza en Iran per maand op een rij gezet hoeveel factchecks gepubliceerd zijn. Daaruit blijkt dat in de eerste maand(en) van een oorlog het meeste gefactcheckt wordt en waarschijnlijk ook de meeste (nep)beelden rondgaan, waarna het aantal factchecks per maand meestal drastisch afneemt. Een uitzondering hierop vormt het aantal factchecks over de oorlog in Gaza medio 2025, wat waarschijnlijk samenhangt met nieuws over hongersnood in de regio rond die tijd.

 Aantal factchecks over de oorlog in Oekraïne per maand (24 februari 2022 tot 8 april 2026)

 Aantal factchecks over de oorlog in Gaza per maand (7 oktober 2023 tot 8 april 2026)

 Aantal factchecks over de oorlogen in Iran per maand (13 juni 2025 tot 8 april 2026)

De motieven om nepbeelden te verspreiden, zijn niet altijd politiek. Soms gaat het om pure commercie, zoals bijvoorbeeld in het geval van Vietnamese bedrijven die AI gebruiken om nep- en pulpnieuws op Facebook te verspreiden. Onder de onderzochte oorlogsbeelden bevonden zich ook enkele die de kenmerken dragen van de typische AI-slop die op Facebook en andere sociale media circuleert. In die gevallen worden oorlogen vermoedelijk vooral als middel ingezet om geld te verdienen.

Als het motief wel politiek is, kunnen regeringen zelf nepbeelden verspreiden, of in het geval van AI-beelden die inspelen op memes, anderen inhuren zoals mediabedrijf Explosive Media dat op X actief is. Maar ook gewone mensen kunnen nepbeelden over oorlog verspreiden; daar is onderzoek naar gedaan [\[pdf\]](#), specifiek in de context van de oorlog tussen Armenië en Azerbeidzjan in 2020. Mensen kunnen kiezen om propaganda te verspreiden om verschillende redenen, bijvoorbeeld omdat ze het eens zijn met de boodschap of uit het cynische idee dat alles toch nepnieuws is. Manipulatie door regeringen speelt daarin ook een rol. Er wordt dan gebruikgemaakt van sjablonen die veel emoties opwekken met als doel polarisatie te vergroten of zoveel informatie te genereren dat mensen de kluts kwijtraken en dat bepaald nieuws ondergesneeuwd raakt ('flooding the zone').

Cheapfakes zijn op dat gebied niet per se effectiever dan desinformatie die puur in tekstvorm wordt gepresenteerd, volgens onderzoek van Michael Hameleers [\[pdf\]](#). Dat zou bijvoorbeeld kunnen komen doordat de tekst de voornaamste bron is van de framing van een verhaal, terwijl beelden voor emotie zorgen. Of het zou kunnen dat de credibiliteit van video's in het bijzonder door meer wordt bepaald dan de waargenomen authenticiteit of het realisme van de onderliggende boodschap.

Wel maken cheapfakes en andere nepbeelden deel uit van het zogenoemde 'post-truth' tijdperk waar sinds 2016 van gesproken wordt. De waarheid doet er steeds minder toe en het maakt degenen die liegen ook niet uit, waardoor ze hun onwaarheden steeds openlijker verkopen. Alles is een kwestie van perspectief en niemand kan echt nog bepalen wat waar is, of wat niet. Dit begon tijdens de eerste termijn van Donald Trump als Amerikaans president en met de Brexit, toen onwaarheden werden verspreid die inspeelden op onderbuikgevoelens en de waarheid niet tegenspraken, maar eerder voorbij gingen.

Maar dat hoeft niet altijd zo te zijn in het geval van oorlogsbeelden, zoals een artikel van De Groene illustreert. Rusland probeerde twijfel te zaaien over het bloedbad in de stad Boetsja, maar een brede en informele 'waarheidscoalitie' ging daar in de eerste dagen na de ontdekking van het bloedbad tegenin. Het belangrijkste daarbij was dat de coalitie niet (alleen) bestond uit statelijke actoren, wat meer vertrouwen wekte in hun berichtgeving. Op die manier kan de invloed van twijfel over echte beelden tegengegaan worden, alhoewel dat dus maar een klein deel van het desinformatielandschap betreft.

Overzicht factchecks en artikelen van Nieuwscheckers voor Deep Dive 4

1. Premier Netanyahu van Israël is in leven en deze video's van hem zijn niet gemaakt met AI
2. Deze video van een raketaanval op een Amerikaans schip komt uit een videospel
3. Deze foto van de laatste momenten van ayatollah Ali Khamenei is bewerkt
4. Deze foto van huilende Iraanse buitenlandminister is niet recent

Foto: Beschadiging van huizen in de Iraanse woonwijk Urmia als gevolg van luchtaanvallen. Fotograaf: Ali Aghayari. Bron: Mehr News Agency, CC BY 4.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>>, via Wikimedia Commons

Verslag onderzoeksproces Deep Dive 4

De focus op beelden in de Deep Dive Oorlogsbeelden is uniek ten opzichte van de vorige drie deep dives over migratie, klimaat en LHBTI+, die alle drie focusten op beweringen. Daarom is er op sociale media gezocht naar beelden om zelf te checken, omdat gebruikelijke tools zoals Factrank alleen gesproken en geschreven beweringen opsporen. Voor het bredere overzicht van nepbeelden is er, net zoals bij de vorige drie deep dives, gezocht naar factchecks over oorlogsbeelden in de factcheckdatabase van BENEDMO en op de site van Nieuwscheckers. Ook andere relevante artikelen, zoals een artikel van de NOS over oorlogsbeelden, zijn meegenomen in de verzameling. Naast de meest recente oorlog in Iran zijn er ook factchecks verzameld over de Twaalfdaagse Oorlog in Iran uit 2025, de oorlog in Gaza en de oorlog in Oekraïne. Dit is gedaan omdat er op het moment dat het onderzoek achter de Deep Dive begon, er nog relatief weinig gefactcheckt was over de Iranoorlog van 2026, en om een breder overzicht te krijgen van de ontwikkelingen in hoe nepoorlogsbeelden gemaakt worden.

De verzameling factchecks is geanalyseerd en grotendeels ingedeeld op basis van onderzoeken naar de verschillende soorten oorlogsbeelden en hoe zij in oorlogstijd worden ingezet. Beelden die niet binnen de categorieën uit onderzoek pasten, zijn daarnaast zelf ingedeeld als 'geënceneerd', 'bewerkt zonder AI', of als misleiding die puur in de begeleidende tekst zit. Ook echt beeld dat als nep werd afgedaan is meegenomen, om te laten zien hoe vaak dit fenomeen voorkomt in vergelijking met het gebruiken van nepbeelden. De analyse in deze Deep Dive over de oorsprong en verspreiding van nepbeelden en hoe ze gemaakt worden, is deels gebaseerd op eigen onderzoek naar de verzamelde factchecks en deels op artikelen van nieuwsmedia, waaronder twee die in het verleden zijn

Foto: De Oekraïense president Zelensky geeft een toespraak, 20 april 2022. Bron: The Presidential Office of Ukraine, President.gov.ua, CC BY 4.0
<<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>>, via Wikimedia Commons

geschreven over president Zelensky van Oekraïne en over de opkomst van deepfakes.

Bij het maken van factchecks was een grote uitdaging het vinden van relevante beelden, want er ging veel rond. Het was niet altijd eenvoudig om te achterhalen waar een beeld vandaan kwam, vooral bij explosievideo's van lage kwaliteit. De internetblokkade in Iran en het beperkte beschikbare Street View-materiaal bemoeilijkte dit proces. Bij het indelen van de factchecks was de grootste uitdaging het vinden van een geschikte categorisering en, nadat die gevonden was, specifiek het onderscheid tussen actor-decontextualisatie en temporele/ruimtelijke decontextualisatie, omdat sommige nepbeelden deels binnen beide categorieën passen. Daarnaast was het lastig bij te houden hoeveel beelden er in totaal gecheckt waren, omdat met name de VRT meerdere artikelen had gepubliceerd met meer dan tien beelden, die soms ook al in andere artikelen waren gecheckt.

Afgezien van de genoemde uitdagingen verliep het factchecken van oorlogsbeelden en het schrijven van de verdere deep dive zonder veel problemen.

Anders dan bij eerdere Deep Dives, waarbij NGO's werden betrokken die direct verbonden waren aan het thema, is er deze keer gekozen voor een gesprek met UvA-onderzoeker Michael Hameleers. Zijn expertise op het gebied van desinformatie in conflictsituaties sloot beter aan bij de focus van deze Deep Dive.

Foto: Protest in Londen tegen de oorlog in Oekraïne, 25 februari 2022. Fotograaf: Garry Knight from London, England, CC0, via Wikimedia Commons

Eindevaluatie Deep Dives

In het kader van het project Factcheck Connect hebben Nieuwscheckers vier factchecking Deep Dives geproduceerd. Gecoördineerd door het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, heeft Nieuwscheckers-redacteur en factchecker Yitsz Neurink tussen september 2025 en mei 2026 onderzoek gedaan en de vier Deep Dives geschreven over de volgende onderwerpen: migratie, klimaat, LHBTI+ en oorlogsbeelden. De Deep Dives zijn onder andere gepubliceerd op de websites van Nieuwscheckers, de website van BENEDMO en op de website van Beeld & Geluid. Ook zijn de Deep Dives breed verspreid binnen het BENEDMO-netwerk. Daarnaast zijn er voor elk onderwerp ook een aantal afzonderlijke factchecks en artikelen geschreven, die gepubliceerd zijn op de website van Nieuwscheckers.

Over migratie:

1. Asielzoekers hebben dezelfde voorrang op huizen als andere groepen in nood.
2. Nederland vangt minder Oekraïense vluchtelingen op dan het Europees gemiddelde
3. Moslims vluchten ook naar moslimlanden
4. Het is niet bekend hoeveel afgewezen asielzoekers in de illegaliteit verdwijnen
5. Niet overal staat de doodstraf op geloofsafval in de islam
6. Armste gemeenten vangen niet 20 keer meer asielzoekers op dan rijkste, maar 2 keer zoveel
7. Henri Bontenbal schetst onjuist beeld van lange asielprocedures en de invloed daarvan op de komst van asielzoekers
8. Waarom Nederland zonder migratie krimpt: de cijfers achter geboortes, sterfte en bevolkingsgroei

Over klimaat:

1. Vulkanen zijn een bescheiden bron van CO2 in vergelijking met de mens
2. De afname van het aantal klimaatdoden zegt weinig over klimaatverandering
3. Hoewel de mens slechts zorgt voor 3,6% CO2 in de atmosfeer, warmt de aarde er wel door op
4. Elektrische Amazonewagens worden opgeladen met dieselgenerator op winterse dag

Over LHBTI+:

1. Moslims stuurden deze man met regenboogvlag niet weg bij een pro-Palestina-demonstratie
2. Pulpnieuwsproducenten verspreiden nepnieuws over homofobe incidenten met Rob Jetten
3. Nepnieuws over een EU-stemming over trans vrouwen is propaganda van anti-trans activisten

Over oorlogsbeelden:

1. Premier Netanyahu van Israël is in leven en deze video's van hem zijn niet gemaakt met AI
2. Deze video van een raketaanval op een Amerikaans schip komt uit een videospel
3. Deze foto van de laatste momenten van ayatollah Ali Khamenei is bewerkt
4. Deze foto van huilende Iraanse buitenlandminister is niet recent

Om het effect van factchecking zo veel mogelijk te maximaliseren, is het van belang de beschikbare middelen gericht in te zetten op urgente maatschappelijke thema's en samenwerking te zoeken met relevante partners. Dit project had dan ook als doel om verder te gaan dan het niveau van individuele factchecks, waarbij de focus doorgaans ligt op het waarheidsgehalte van afzonderlijke beweringen en de achterliggende context, en narratieven vaak onderbelicht blijven. Door gericht te factchecken binnen vier maatschappelijke thema's

kon in kaart gebracht worden welke onwaarheden en narratieven daarover de ronde deden. Die inzichten vormden vervolgens de basis voor bredere Deep Dives, geschreven aan de hand van eerdere factchecks, die de verspreiding van desinformatie in een groter geheel plaatsen.

De belangrijkste bevindingen van de Deep Dives waren het identificeren van narratieven over migratie, klimaat en LHBTI+. Over welke specifieke narratieven het gaat, staat in elke afzonderlijke Deep Dive omschreven. Voor die drie onderwerpen is ook kort geschetst waar de desinformatie volgens eerdere publicaties vandaan komt en hoe het verspreid wordt. Bij de Deep Dive over oorlogsbeelden was de belangrijkste bevinding dat vervalste beelden over oorlog in de afgelopen vier jaar steeds vaker met AI gemaakt worden.

De methodologische aanpak was bij alle Deep Dives min of meer hetzelfde. Via de factcheckdatabase van BENEDMO en websites van factcheckorganisaties werd gezocht naar factchecks die gerelateerd waren aan het onderwerp van de Deep Dive. Er werd hierbij geselecteerd op Nederlandstalige factchecks uit Nederland en Vlaanderen, en beweringen die beoordeeld zijn als onwaar, grotendeels onwaar of ongefundeerd. Verzamelde checks werden vervolgens ingedeeld op narratieven of andere categorieën die beschreven stonden in bestaand onderzoek. In bepaalde gevallen werden nieuwe categorieën opgesteld, omdat die niet beschreven stonden in bestaand onderzoek. Elke Deep Dive werd afgesloten met een analyse van de oorsprong en verspreiding van onwaarheden over het betreffende onderwerp, gebaseerd op publicaties van andere nieuwsmedia en wetenschappelijk onderzoek.

Voor de eerste drie Deep Dives zijn gesprekken gevoerd met maatschappelijke organisaties:

- Vluchtelingenwerk (migratie),
- Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA) (migratie),
- Milieudefensie (klimaat)
- Transgender Netwerk (LHBTI+).

De gesprekken vervulden een verkennende functie en droegen bij aan het in kaart brengen van relevante narratieven, doordat de betrokken organisaties inzicht gaven in wat zij in de praktijk tegenkomen. Tevens boden de gesprekken ruimte voor een wederzijdse uitwisseling over de wijze waarop factcheckers en maatschappelijke organisaties elk omgaan met het signaleren en adresseren van onwaarheden. Daarnaast heeft het Transgender Netwerk een van de LHBTI+-factchecks en de bijbehorende Deep Dive beoordeeld, en feedback gegeven op zowel de inhoudelijke insteek als het gebruik van inclusieve taal.

Een van de voornaamste uitdagingen bij de totstandkoming van de Deep Dives was het vinden van voldoende materiaal om te factchecken, wat tevens een van de centrale beperkingen van het project blootlegt. Met name bij de thema's migratie en LHBTI+ bleek dat veel berichten, met name online, veelal bestaan uit discriminerende en haatdragende uitspraken in plaats van verifieerbare feitelijke beweringen. Dergelijke uitingen vallen buiten het domein van factchecking en konden dan ook slechts in beperkte mate worden meegenomen. Bij de Deep Dives over klimaat en oorlogsbeelden deed zich een andere uitdaging voor: vanwege de omvang van het beschikbare materiaal en de thematische overlap tussen onderwerpen, vergde het categoriseren van factchecks aanzienlijk meer inspanning.

Factchecking in een veranderend platformlandschap:

De relatie tussen Nederlandstalige factcheckorganisaties & Very Large Online Platforms binnen het kader van de Digital Services Act

Samenvatting	3
Introductie	4
Opzet van het onderzoek	6
Thema 1. Fragiele samenwerking & afhankelijkheidsrelaties	8
Veranderende prioriteiten van VLOPs	8
Financiële kwetsbaarheid	9
Factchecking als publiek goed	9
Tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid	10
Een asymmetrische relatie tussen factcheckers en VLOPs	10
Thema 2. Data, infrastructuur & platformgestuurde zichtbaarheid	12
Verdwijnde infrastructuur als het eigenlijke knelpunt	13
Thema 3. Governance Gap	15
Tegengeluid vanuit beleidsperspectief	16
Formele mechanismen zonder garantie op opvolging	17
De onduidelijke juridische status van de Code of Conduct	17
Een structurele oplossing: financiering als Europese verplichting	17
Conclusie & aanbevelingen	19
Literatuurlijst	22

Dit onderzoek werd uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, in samenwerking met BENEDMO, in het kader van het onderzoeksproject 'Factcheck Connect' en is tot stand gekomen dankzij een subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

Onderzoeker & auteur:
Rebecca Haselhoff
Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid

Reviewers:
Marina Tulin
Universiteit van Amsterdam

Michaël Ogenhaffen
KU Leuven

Samenvatting

Desinformatie verspreidt zich in hoog tempo via grote online platforms, en factcheckorganisaties spelen een steeds grotere rol in het waarborgen van betrouwbare informatievoorziening. Tegelijkertijd zijn deze organisaties in belangrijke mate afhankelijk van de infrastructuren en beleidskeuzes van Very Large Online Platforms (VLOPs). Op Europees niveau moeten de Code of Conduct on Disinformation (CoC) en de Digital Services Act (DSA) deze samenwerking stimuleren en de verantwoordelijkheid van platforms vergroten. Eerdere evaluaties van het European Fact-Checking Standards Network wijzen er echter op dat platforms hun toezeggingen onder de CoC niet altijd nakomen. Dit rapport onderzoekt daarom hoe Nederlandstalige factcheckers en factcheckorganisaties zelf de relatie met VLOPs ervaren, en welke mogelijkheden zij zien voor beleidsmaatregelen die hun positie kunnen versterken.

Om deze vraag te beantwoorden zijn negen kwalitatieve interviews gehouden: vijf met Nederlandstalige factcheckorganisaties (Nieuwscheckers, het Algemeen Dagblad, deCheckers, Pointer en DPA) en vier aanvullende expertinterviews (ACM, een DSA-functionaris van de Europese Commissie, het Instituut voor Informatierecht, en Post-X Society), afgenomen tussen februari en juli 2026. De interviews zijn thematisch geanalyseerd volgens de methode van Braun en Clarke (2006).

De bevindingen laten zich samenvatten in drie thema's. Ten eerste ervaren factcheckers een fragiele en asymmetrische afhankelijkheidsrelatie met platforms: samenwerkingen zijn doorgaans tijdelijk, projectmatig en instrumenteel, en verdwijnen zodra de strategische belangen van platforms veranderen. Dit raakt zowel de zichtbaarheid van factchecks als de financiële positie van factcheckorganisaties, die vaak al afhankelijk zijn van kortlopende subsidies. Tegelijkertijd blijft journalistieke onafhankelijkheid een kernwaarde, wat leidt tot een voortdurende spanning tussen de praktische voordelen van samenwerking en het risico op verlies van autonomie.

Ten tweede blijkt toegang tot platformdata voor de meeste factcheckers geen doorslaggevend knelpunt: zij werken overwegend met open bronnen. Wel ervaren zij het verdwijnen van infrastructuur zoals CrowdTangle en Google's ClaimReview als een concrete verslechtering van hun mogelijkheden om desinformatie te monitoren en zichtbaar te maken, en blijft de werking van aanbevelingsalgoritmes voor hen grotendeels ondoorzichtig.

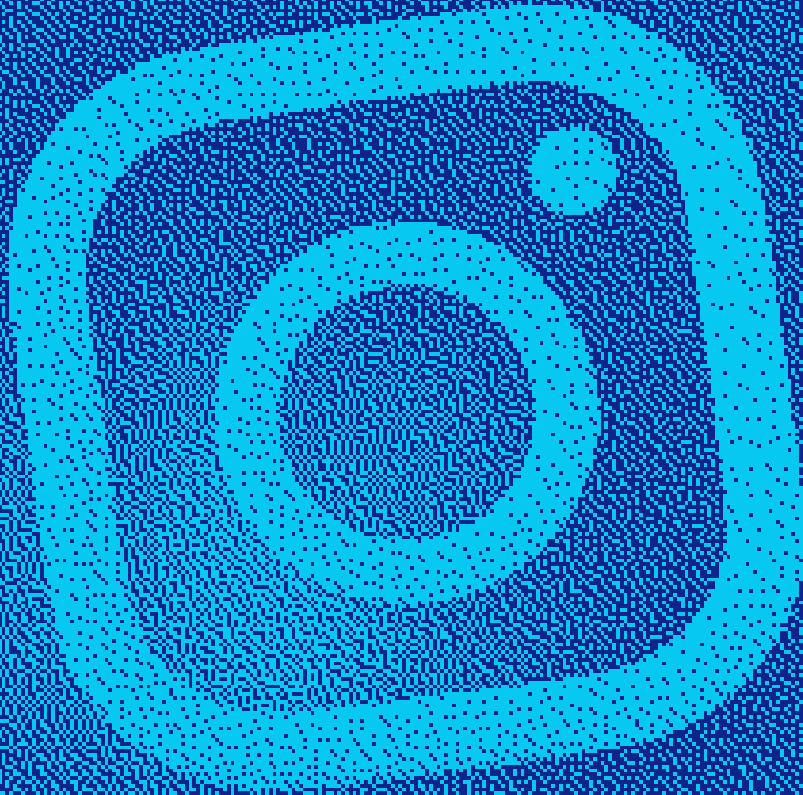
Ten derde signaleren respondenten een governance gap tussen de ambities van de DSA en de CoC en de praktijk die zij dagelijks ervaren: formele mechanismen zoals artikel 40 (data-toegang) en de status van trusted flagger bieden weinig garantie op daadwerkelijke opvolging, en de juridische status van de CoC zelf blijft ambigu. De aanvullende expertinterviews nuanceren dit beeld: de DSA bevindt zich nog in een relatief vroege implementatiefase, waardoor effecten mogelijk pas op langere termijn zichtbaar worden.

Op basis van deze bevindingen doet dit onderzoek vier beleidsaanbevelingen:

1. Versterk de handhaving én evalueer de praktische werking van de DSA voor onafhankelijke actoren, niet alleen de formele naleving door platforms
2. Vergroot de praktische toegankelijkheid van bestaande DSA-instrumenten, onder meer via voorlichting en ondersteuning bij artikel 40-aanvragen
3. Stimuleer duurzame, platformonafhankelijke ondersteuning van factchecking, bijvoorbeeld via Europese of nationale fondsen
4. Borg minimeisen aan structureel beschikbare onderzoeksinstrumenten, ook wanneer platforms besluiten specifieke tools stop te zetten.

Het onderzoek concludeert dat de bestrijding van desinformatie niet alleen een technologische of juridische uitdaging is, maar ook een institutionele: duurzame ondersteuning van factchecking vraagt om aandacht voor de positie van de organisaties die deze publieke taak in de praktijk uitvoeren.

Introductie

In een digitaal informatie-ecosysteem waarin desinformatie zich snel verspreidt via online platforms, worden factcheckorganisaties door beleidsmakers, journalistieke instellingen en (media)wetenschappers steeds vaker gezien als cruciale actoren in het waarborgen van betrouwbare informatievoorziening; een rol die de afgelopen jaren sterk is gegroeid. Tegelijkertijd opereren deze organisaties in een complexe omgeving waarin zij afhankelijk zijn van de infrastructuur en beleidskeuzes van Very Large Online Platforms (VLOPs), zoals sociale media en zoekmachines. Deze platforms bepalen in belangrijke mate hoe informatie wordt verspreid, welke content zichtbaar wordt en welke mogelijkheden bestaan voor externe actoren om inzicht te krijgen in online informatieverspreiding.

Op Europees niveau zijn verschillende beleidsinstrumenten ontwikkeld om de verspreiding van desinformatie tegen te gaan en de verantwoordelijkheid van platforms te vergroten, waaronder de Code of Conduct on Disinformation (CoC) en de Digital Services Act (DSA). De DSA vormt sinds augustus 2023 een bindend juridisch kader voor de grootste online platforms en zoekmachines en heeft als doel een veiligere, transparantere en meer verantwoordelijke online omgeving te creëren. De regelgeving bevat onder meer verplichtingen rondom transparantie van content moderatie, advertentiepraktijken en aanbevelingssystemen, evenals extra bescherming voor minderjarigen en gebruiksrechten bij moderatiebeslissingen.¹ Sinds februari 2024 geldt de wet voor alle digitale diensten. De CoC (toentertijd nog Code of Practice) werd oorspronkelijk in 2018 geïntroduceerd als vrijwillig Europees zelfreguleringsinstrument voor online platforms en andere digitale actoren. De Code of Practice bevatte vrijwillige toezegging van deelnemende partijen op onder meer het gebied van samenwerkingen met factcheckers, transparantie en toegang tot data.²

¹ European Commission. (Last updated 10 Aug 2026). The Digital Services Act. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act>

² European Commission. (June 2022). 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>

Waar deze afspraken aanvankelijk onderdeel waren van een vrijwillig zelfreguleringskader, is de Code sinds de omzetting naar een officiële Code of Conduct in juli 2025 sterker verbonden met het bindende kader van de DSA. De Code biedt daarbij met name een nadere concretisering van de maatregelen die platforms kunnen nemen om aan bepaalde doelstellingen van de DSA te voldoen. Naleving van de CoC kan bovendien worden meegewogen bij de beoordeling of VLOPs binnen het kader van de DSA voldoende maatregelen nemen om systeemrisico's, waaronder de verspreiding van desinformatie, te beperken.

De DSA geldt daarbij niet alleen voor platforms die in de Europese Unie zijn gevestigd, maar voor online diensten die aan gebruikers in de EU worden aangeboden. Ook niet-Europese platforms, zoals bijvoorbeeld Meta en TikTok, vallen onder deze regelgeving. Als VLOPs zijn zij bovendien onderworpen aan aanvullende verplichtingen rondom het identificeren, analyseren en beperken van systeemrisico's.³ Voor de samenwerking met factcheckorganisaties is dit relevant omdat de CoC deze samenwerking expliciet benoemt als onderdeel van de aanpak van desinformatie. De code bevat onder meer toezegging over het consistent benutten van factchecks op platformdiensten, betere toegang van factcheckers tot relevante informatie en eerlijke financiële bijdragen aan hun werk.⁴ Daarmee vormt het Europese beleidskader niet alleen een algemene reguleringscontext voor platforms, maar schept het ook concrete verwachtingen over de manier waarop zij met factcheckorganisaties samenwerken.

Hoewel deze regelgeving belangrijke nieuwe verplichtingen introduceert, blijft de vraag bestaan in hoeverre deze instrumenten in de praktijk daadwerkelijk leiden tot verbeteringen voor onafhankelijke actoren die betrokken zijn bij het bestrijden van desinformatie. Al in 2024 concludeerde de European Fact-Checking Standards Network dat platforms hun toezegging onder de CoC niet nakwamen.⁵ Een jaar later, na de formele koppeling van de CoC aan de DSA, bevestigt een vervolgrapport dat dit patroon aanhoudt: een deel van de platforms die hun verplichtingen al jarenlang niet

naleefden, trekt er zich inmiddels zelfs formeel uit terug, terwijl ze zich naar buiten toe nog altijd als code-ondertekenaar presenteren.^{6,7} Een analyse van de meest recente platform-zelfrapportages onder de CoC bevestigt dit beeld: de gerapporteerde informatie van VLOPs over structurele indicatoren blijft summier en onderling niet vergelijkbaar, en meerdere platforms hebben hun factcheck-gerelateerde toezeggingen bij de overgang naar de CoC afgezwakt of losgelaten.⁸

Daarbij bieden bestaande evaluaties en transparency reports van platforms op dit moment vooral kwantitatief inzicht. Ze signaleren dat de samenwerking tussen platforms en factcheckers stopt, welke toezeggingen worden losgelaten en in welke mate data wordt gedeeld. Wat in deze evaluaties grotendeels ontbreekt is inzicht in hoe en waarom deze ontwikkelingen zo verlopen vanuit het perspectief van factcheckorganisaties die dagelijks met deze systemen werken. Dit onderzoek wil daarom die kwalitatieve verdieping bieden, met aandacht voor samenwerking, afhankelijkheid, financiering en regulering. Dit onderzoek richt zich daarom op de ervaringen van Nederlandstalige factcheckorganisaties en onderzoekt hoe zij de relatie met VLOPs ervaren binnen het veranderende Europese beleidskader. Hierbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Hoe ervaren Nederlandstalige factcheckers en factcheckorganisaties de dynamiek in hun relaties met VLOPs binnen het kader van de Code of Conduct en de Digital Services Act, en welke mogelijkheden tot verbeteringen zien zij voor beleidsmaatregelen die hun positie en impact kunnen versterken?

Om deze vraag te beantwoorden zijn er in totaal negen kwalitatieve interviews gehouden, waarvan vijf met Nederlandstalige factcheckers of factcheckorganisaties en vier aanvullende interviews met experts. Hiermee wil het onderzoek inzicht bieden in de wijze waarop het Europese beleidskader rond desinformatie in de praktijk wordt ervaren.

³ European Commission. (Last update 2 July 2026). Codes of conduct under the Digital Services Act. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/dsa-codes-conduct>

⁴ European Commission. (Last update 2 July 2026). The 2022 Code of Practice on Disinformation. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

⁵ EFCSN. (2024). Fact-checking and Related Risk-Mitigation Measures for Disinformation in the Very Large Online Platforms and Search Engines. <https://efcsn.com/wp-content/uploads/2024/12/Report-Fact-checking-and-related-Risk-Mitigation-Measures-for-Disinformation-in-the-Very-Large-Online-Platforms.pdf>

⁶ EFCSN. (2025). Statement on Platforms' Reduced Commitments to the Code of Practice on Disinformation. <https://efcsn.com/policy/efcsn-statement-on-platforms-reduced-commitments-to-the-code-of-practice-on-disinformation/>

⁷ EFCSN. (2025). Report released: The Moment of Truth for the Code of Conduct on Disinformation. <https://efcsn.com/policy/report-released-the-moment-of-truth-for-the-code-of-conduct-on-disinformation/>

⁸ Weikmann, T., De Pauw, G., Tulin, M., Hamelers, M. & de Vreese, C. (2026). Monitoring the Implementation of the Code of Conduct on Disinformation through Structural Indicators: Gaps, Evidence, and Policy Implications. BENEDMO. <https://benedmo.eu/wp-content/uploads/2026/03/BENEDMO-White-Paper-on-Structural-Indicators.pdf>

Opzet van het onderzoek

Dit onderzoek maakt gebruik van een kwalitatieve onderzoeksbenadering. Concreet betekent dit dat het onderzoek niet meet in welke mate bepaalde vormen van samenwerking tussen factcheckorganisaties en VLOPs voorkomen, maar onderzoekt hoe zij die samenwerking (of het gebrek daaraan) ervaren, waarom bepaalde samenwerkingen wel of niet tot stand komen, en welke betekenis zij zelf geven aan hun relatie met platforms, vanuit het perspectief van de factcheckorganisaties en overkoepelende expertorganisaties.

Het onderzoek is bewust afgebakend tot de Nederlandse context. Het Nederlandse factchecklandschap wordt gekenmerkt door een relatief beperkt aantal organisaties, een sterke journalistieke traditie en een nauwe verwevenheid tussen factchecking en nieuwsmedia. Deze institutionele context kan van invloed zijn op hoe respondenten samenwerking met platforms, journalistieke onafhankelijkheid en financieringsvraagstukken ervaren. Factchecking binnen Europa is op uiteenlopende manieren is georganiseerd, variërend van onafhankelijke factcheckorganisaties tot initiatieven die sterk zijn ingebed binnen nieuwsmedia, onderzoekscollectieven of maatschappelijke organisaties.^{9,10} Hierdoor kunnen ook de relatie met platforms, de beschikbaarheid van financiering en de ervaren rol van factchecking verschillen tussen landen. Deze afbakening bepaalt mede de omvang van de steekproef en betekent dat de bevindingen in de eerste plaats iets zeggen over de Nederlandse situatie: in hoeverre de geïdentificeerde spanningen kenmerkend zijn voor het Europese factchecklandschap als geheel, of juist voortkomen uit Nederlandse context specifiek, is een vraag voor vervolgonderzoek.

⁹ https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/cooperating-fact-checkers-civil-society-media-and-academia_en

¹⁰ Wouters, F. & Opgenhaffen, M. (2024). Regional Facts Matter: A Comparative Perspective of Sub-state Fact-Checking Initiatives in Europe. Media and Communication 12. <https://doi.org/10.17645/mac.8758>

Dataverzameling

Vooronderzoek.

Als eerste stap is bestaande beleidsdocumentatie en literatuur over het Nederlandse en Europese factchecklandschap in kaart gebracht, waaronder ook eerder onderzoek onder het Factcheck Connect project naar het factcheckinglandschap in Nederland.¹¹ Dit vooronderzoek diende als basis voor de interviewleidraad en voor de inventarisatie van relevante organisaties.

Interviews met factcheckers.

Op basis van deze inventarisatie werd een lijst opgesteld van factcheckorganisaties, journalistieke initiatieven en andere relevante actoren die betrokken zijn bij factchecking. Deze organisaties werden benaderd voor deelname aan online interviews. De selectie was doelgericht, gericht op organisaties en personen die actief betrokken zijn bij factchecking, verificatie van online informatie of samenwerking met online platforms omtrent factchecking. Uiteindelijk namen vijf organisaties deel:

- Nieuwscheckers
- Het Algemeen Dagblad
- deCheckers
- Pointer
- DPA

Deze interviews zijn afgenomen tussen februari en april 2026 via online videobeltools, semigestructureerd van aard en gebaseerd op een topiclijst rond de centrale onderzoeksvraag.¹² De interviews zijn vervolgens getranscribeerd (met Sonix) en geanalyseerd (in [Atlas.ti](https://atlas.ti)).

Aanvullende expertinterviews.

Om de bevindingen van de factcheckers te contextualiseren en te toetsen aan de implementatiepraktijk van de DSA en de CoC, zijn tussen mei en juli 2026 vier aanvullende expertinterviews afgenomen:

- **ACM (Autoriteit Consument & Markt)**

De Nederlandse toezichthouder die als Digital Services Coordinator verantwoordelijk is voor het toezicht op de naleving van de DSA in Nederland

- **DSA officer**

Een medewerker van de Europese Commissie betrokken bij de handhaving van de DSA op EU-niveau

- **Instituut voor Informatierecht (IViR), Universiteit van Amsterdam**

Een onderzoeksinstituut van de Universiteit van Amsterdam, gespecialiseerd in informatie- en mediarecht. Voor dit onderzoek is gesproken met een onderzoeker met expertise in de juridische werking van de DSA.

- **Post-X Society**

Een organisatie die zich bezighoudt met platformonderzoek en die zelf ervaring heeft met het aanvragen van datatoegang onder de DSA.

Deze vier partijen zijn geselecteerd omdat zij elk een ander deel van de implementatie praktijk van de DSA belichten: toezicht en handhaving (ACM, DSA officer), juridische duiding (IViR onderzoeker), en de praktijkervaring van een organisatie die zelf door dezelfde procedures moest die ook voor factcheckers relevant zijn (Post-X Society). Hun bevindingen zijn verwerkt in de thema's die besproken zullen worden in de volgende hoofdstukken, naast de bevindingen van de factcheckers zelf.

Data Analyse

De interviews zijn geanalyseerd met een thematische analysemethode.¹³ De transcripten zijn herhaaldelijk gelezen, relevante fragmenten gecodeerd (deels op basis

van vooraf vastgestelde onderwerpen, deels op basis van patronen die tijdens de analyse naar voren kwamen), en deze codes zijn vervolgens gegroepeerd tot overkoepelende thema's die de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek vormen.

Zorgvuldigheid

De interviews zijn geanalyseerd met een thematische analysemethode. De transcripten zijn herhaaldelijk gelezen, relevante fragmenten gecodeerd (deels op basis van vooraf vastgestelde onderwerpen, deels op basis van patronen die tijdens de analyse naar voren kwamen), en deze codes zijn vervolgens gegroepeerd tot overkoepelende thema's die de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek vormen.

Reikwijdte van het onderzoek

Dit onderzoek richt zich bewust op Nederlandse factcheckers en betrokken actoren in Nederland. De bevindingen moeten dan ook worden gelezen binnen deze specifieke institutionele en beleidscontext, en niet zonder meer worden veralgemeniseerd naar andere Europese landen. Daarnaast waren sommige respondenten gebonden aan vertrouwelijkheidsafspraken of non-disclosure agreements (NDA's), waardoor zij bepaalde aspecten van samenwerkingen niet of slechts beperkt konden bespreken. Tot slot is het onderzoek uitgevoerd binnen een snel veranderende context, waarin ontwikkelingen rondom platformbeleid, AI en regulering zich in hoog tempo opvolgen. De bevindingen moeten daarom gezien worden als een momentopname.

¹¹ Postma, L. (2025) Factchecking in het Nederlandse Medialandschap. <https://publications.beeldengeluid.nl/pub/2541/Rapport-Factchecking-in-het-Nederlandse-Medialandschap.pdf>

¹² De topiclijst omvatte onder meer: toegang tot platformdata, financiële compensatie, zichtbaarheid en impact van factchecks, ervaringen met de DSA en Code of Conduct, en samenwerking met platforms.

¹³ Volgens de methode beschreven door Braun & Clarke (2006).

THEMA 1.

Fragiele samenwerking & afhankelijkheidsrelaties

De interviews met de factcheckers laten een consistent en duidelijk patroon zien: de relatie tussen factcheckers en VLOPs wordt door respondenten niet (meer) ervaren als een stabiel of structureel partnerschap, maar wordt eerder gekenmerkt door een combinatie van afhankelijkheid, afnemende samenwerking en structurele onzekerheid. De respondenten ervaren een instabiele, asymmetrische en afnemende relatie, die sterk afhankelijk is van externe factoren zoals platformstrategieën, politieke ontwikkelingen en commerciële belangen. Deze dynamiek wordt gekenmerkt door drie onderling verbonden eigenschappen:

1. Fragiliteit

Samenwerkingen zijn tijdelijk en projectmatig

2. Asymmetrie

Platforms beschikken over meer macht en middelen dan factcheckers

3. Instrumentalisering

Samenwerking vindt plaats wanneer dit strategisch relevant is voor platforms

Veranderende prioriteiten van VLOPs

Enkele geïnterviewde factcheckers benadrukken dat samenwerkingen met platforms vaak niet structureel zijn verankerd, maar kunnen verdwijnen zodra de prioriteiten van platforms veranderen. Eén respondent illustreert dit aan de hand van factchecking op Facebook, dat destijds voor de factcheckorganisatie fungeerde als een impliciet onderhandelingsmiddel richting het platform, een aanbod dat volgens de respondent inmiddels is vervallen doordat Meta zijn interne prioriteiten heeft verlegd:

“Wij intervenieerden op Facebook met factchecks [...] Dat was onze kaart om te zeggen tegen Facebook ‘Kijk, eigenlijk zitten wij op eenzelfde lijn. Wij doen iets voor jullie. Wij doen dat ook voor de publieke zaak. Maar misschien kunnen jullie ons ook een beetje steunen in die operatie’ [het factcheck-werk]. Dat is intussen verleden tijd, omdat Meta zijn interne prioriteiten heeft verplaatst.”

Deze dynamiek wordt gezien als een instrumentele en tijdelijke relatie, die daarom kwetsbaar is in plaats van structureel verankerd. Samenwerkingen bestaan zolang beide partijen er belang bij hebben, en verdwijnt zodra platformprioriteiten verschuiven. Dit staat op gespannen voet met de structurele samenwerking die het Europese beleidskader juist beoogt te stimuleren. De CoC gaat uit van doorlopende samenwerking tussen platforms en factcheckorganisaties en de DSA verplicht platforms om systeemrisico's, waaronder desinformatie risico's, continu te beoordelen en te beperken (art. 34/35).^{14, 15}

In de praktijk blijkt samenwerking echter afhankelijk van de prioriteiten en welwillendheid van het platform op een specifiek moment. Daarmee bestaat er een spanning tussen de formele verwachtingen die het beleidskader aan platforms stelt en de ervaren praktijk van factcheckorganisaties.

Financiële kwetsbaarheid

Dat samenwerkingen tussen factcheckers en platforms niet structureel zijn en in veel gevallen afneemt, heeft grote gevolgen voor de financiële staat van factcheckers en daarmee ook het werk dat ze kunnen leveren, op twee manieren. Ten eerste betekent het het wegvallen of uitblijven van samenwerkingen met VLOPs een verlies van (potentiële) directe compensatie voor factcheckwerk dat platforms in het kader van de CoC zouden moeten bieden. Ten tweede is de bredere financiering van factcheck organisaties zelf vaak al kortlopend van aard: respondenten geven aan dat zij afhankelijk zijn van tijdelijke contracten, projectsubsidies of ander kortlopende financieringsconstructies vanuit overheid of fondsen, waardoor ook hun eigen mogelijkheden om langdurige samenwerkingsrelaties met platforms op te bouwen en te onderhouden beperkt zijn:

“We hebben allerlei projectaanvragen gedaan. Het nadeel daarvan is dat, ook als je het krijgt, dat het voor een kortdurend project is. En dat is prachtig, het levert dan een productie of een call op of iets dergelijks. Maar dan stopt het weer. En ja, BZK en OCW die hebben wat geld gestoken in onze organisatie. Maar waar we al jaren naar op zoek zijn, namelijk doorlopende financiering van dat primaire werk, puur van het factchecken, die hebben we niet.”

Beide factoren versterken elkaar: de afwezigheid van structurele platform compensatie maakt organisaties meer afhankelijk van kortlopende externe financiering, terwijl die kortlopende financiering het tegelijk moeilijker maakt om te investeren in de opbouw van duurzame relaties met platforms. Een respondent vertelde expliciet dat eerdere samenwerking met platforms grotendeels tot stand kwam wanneer de belangen van beide partijen tijdelijk samenvielen. In het onderstaande voorbeeld ontstond een samenwerking rond de verkiezingen van 2024, waarbij zowel Google als de factcheckorganisatie een concreet belang hadden bij het project:

“Er waren bijvoorbeeld verkiezingen in 2024 en Google wilde daar iets mee doen om aan te kunnen geven dat ze iets deden tegen desinformatie. [...] Zij hebben daar een budget voor. Wij hebben elkaar gevonden en daar dankbaar gebruik van kunnen maken. We hebben samen een project gedaan waarmee we met geld van Google een opleiding hebben kunnen organiseren en een aantal andere dingen hebben kunnen doen. [...] Er waren dus zowel inhoudelijke als opportunistische redenen om samen te werken. Ik denk dat het eerlijk is om te zeggen dat het tweede ook gewoon belangrijk is.”

Dit laat zien dat samenwerkingen met VLOP's niet uitsluitend voortkomen uit een gedeelde inzet tegen desinformatie: ook financiële overwegingen spelen een rol. Waar platforms middelen beschikbaar stellen voor specifieke initiatieven (bijvoorbeeld rondom verkiezingen of andere maatschappelijk gevoelige momenten) zien factcheckorganisaties hierin ook mogelijkheden om hun activiteiten te financieren of uit te breiden.

Daarnaast wordt in meerdere interviews gewezen op een terugtrekking van platforms uit factcheck-initiatieven. Dit uit zich onder meer in het beëindigen van samenwerkingen, het wegvallen van financiering en het stopzetten van ondersteunende instrumenten zoals CrowdTangle. Het verdwijnen van deze tool werd in enkele interviews genoemd als een specifieke verslechtering van hun mogelijkheden om desinformatie en verspreidingspatronen op sociale media te monitoren. CrowdTangle was een analyse- en transparantietool van Meta, die (data)journalisten, onderzoekers en factcheckers in staat stelde om objectieve informatie over Facebook en Instagram te verzamelen.¹⁶ Dit was ontzettend nuttig om de verspreiding van informatie en desinformatie in kaart te brengen. De reden die door Meta werd genoemd om CrowdTangle stop te zetten, was omdat het een “degraderend hulpmiddel” is, met als belemmering dat deze tool het bereik van berichten niet goed genoeg kon meten.¹⁷

Factchecking als publiek goed

Terwijl de financiële en institutionele basis van factchecking dus grotendeels projectmatig blijft en afhankelijk is van externe actoren, kwam er wel in de interviews naar voren dat de maatschappelijke vraag naar factchecking voor hun gevoel toeneemt. Dit levert volgens sommige respondenten een mismatch op: de behoefte aan factchecking groeit, terwijl de beschikbare middelen, infrastructuur en ondersteuning ervan onder druk staan, deels doordat die middelen zelf afhankelijk blijven van dezelfde VLOPs waarvan de betrokkenheid juist blijkt af te nemen.

¹⁴ Code of Conduct on Disinformation, zie hoofdstuk 7 'Empowering the Factcheck Community' <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/code-conduct-disinformation>

¹⁵ Zie DSA artikel 34 en artikel 35

¹⁶ <https://transparency.meta.com/researchtools/other-data-catalogue/crowdtangle/>

¹⁷ Gottfredsen, S. G. & Dowling, K. (2025). Meta Is Getting Rid of CrowdTangle – and It's Replacement Isn't as Transparent or Accessible. Columbia Journalism Review. https://www.cjr.org/tow_center/meta-is-getting-rid-of-crowdtangle.php

De financiële kwetsbaarheid van factcheckers staat daarbij op gespannen voet met een tegenovergestelde ontwikkeling: volgens respondenten neemt de maatschappelijke waarde van factchecking juist toe, mede door de groei van desinformatie en de opkomst van AI-gegenereerde content, die het onderscheid tussen echte en gemanipuleerde informatie steeds urgenter maakt:

“De grote uitdaging wordt het onderscheid maken tussen wat echt is en niet echt. Dus niet alleen of het klopt wat er beweerd wordt, maar of het echt is wat er gemaakt is. En dat is ook een soort factcheck eigenlijk: is dit nu AI? Waar komt dit vandaan? Is dit echt? Ik vind dat daar wel Europees haast mee gemaakt zou moeten worden. Dat je daar wel regels voor opstelt, hoe dat gebruikt mag en kan worden.”

De geïnterviewde DSA-functionaris bevestigt dat AI een onderwerp is dat expliciet binnen het bereik van de DSA valt:

“AI is verweven met heel veel platformen. Ook ChatGPT is inmiddels boven de DSA-aanwijzingsdrempel uitgekomen en kan daarom als zeer grote dienst onder de DSA worden aangewezen, dus dat is sowieso relevant. Voor factcheckers is AI een tool die zowel kan helpen als negatieve effecten kan hebben. Je kan niet per definitie zeggen dat AI een probleem is.”

Als voorbeeld van concrete regelgevende actie noemt de DSA officer de Elections Toolkit van de Commissie en een aanvullende delegated act onder artikel 40, specifiek gericht op generatieve AI. Beide instrumenten bevatten aanbevelingen gericht aan platforms, bijvoorbeeld om AI-gegenereerde content te labelen. De vraag blijft, echter, in hoeverre deze instrumenten doorwerken in de dagelijkse praktijk van factcheckers, aangezien dit ook relevant is voor hen: in hoeverre platforms deze

aanbevelingen daadwerkelijk opvolgen, bepaald bijvoorbeeld mede hoeveel AI-gegenereerde desinformatie factcheckers in de praktijk zullen tegenkomen.

Tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid

Ook komt uit de interviews naar voren dat factcheckers zich bevinden in een spanningsveld tussen onafhankelijkheid en afhankelijkheid. Onafhankelijke berichtgeving vormt een fundamentele kernwaarde binnen factchecking en journalistiek. Tegelijkertijd zijn factcheckorganisaties voor hun bereik, zichtbaarheid en distributie in bepaalde mate afhankelijk van dezelfde platforms die zij controleren en bekritisieren. In sommige gevallen geldt deze afhankelijkheid ook voor financiering of operationele ondersteuning. Deze combinatie leidt tot ambivalente opvattingen over samenwerking met platforms: ze erkennen de praktische voordelen ervan, maar uiten tegelijkertijd zorgen over de gevolgen voor hun autonomie en onafhankelijkheid. Zoals een respondent stelt:

“We zijn heel erg afhankelijk van platforms voor het verkeer naar sites. Het is eigenlijk een beetje een zieke verhouding die we hebben. [...] Volgens mij vinden we dat we onafhankelijker zouden moeten zijn, maar maken we ons eigenlijk iedere keer steeds afhankelijker.”

Deze uitspraak reflecteert een ervaring waarin samenwerkingen tegelijkertijd noodzakelijk en problematisch kunnen zijn. De interviews laten zien dat deze spanning leidt tot terughoudendheid ten opzichte van institutionalisering, zorgen over verlies van autonomie en een kritische houding ten opzichte van platformafhankelijkheid.

“Ik kan me ook goed voorstellen dat er een soort van twee zijden van een muntje zijn. Aan de ene kant wil je natuurlijk niet afhankelijk zijn, misschien ook ethisch en moreel gezien op bepaalde vlakken. Maar aan de andere kant is het wel een manier om je publiek te bereiken. Want je weet gewoon dat dit is hoe mensen informatie vergaren. En je wil meegaan met de tijd in dat opzicht. Je kunt er dan wel heel erg op blijven drukken dat het gewoon moet zoals we het altijd deden, maar dat werkt gewoon niet. Je ziet in de praktijk dat mensen nou eenmaal op die platforms zitten.”

De relatie met VLOPs wordt dan ook door sommige respondenten omschreven als aan de ene kant noodzakelijk, financieel gunstig en goed voor bereik, maar aan de andere kant geven ze ook consequent aan dat autonomie een belangrijke kernwaarde voor ze blijft binnen die relatie die ze willen waarborgen:

“Het zou natuurlijk in een ideale wereld fijn zijn als je een soort van bron van inkomsten zou hebben [...] maar dan wel op zo’n manier dat het ook niet voelt alsof het je werk belemmert als factchecker, wat nu misschien deels het geval is.”

Een asymmetrische relatie tussen factcheckers en VLOPs

Wat uit de interviews opvalt, is hoe respondenten ervaren dat VLOPs in een belangrijke mate bepalen onder welke voorwaarden samenwerking plaatsvindt terwijl factcheckorganisaties beperkte invloed hebben op deze samenwerking. De bevindingen suggereren dat de relatie tussen factcheckers en platforms niet per se wordt ervaren als een gelijkwaardig partnerschap, maar eerder als een asymmetrische relatie waarin platforms beschikken over aanzienlijk meer zeggenschap dan factcheckers.

Deze afhankelijkheidsrelatie sluit aan bij bredere discussies over platformisering en de rol van private technologiebedrijven binnen het digitale informatie-ecosysteem.¹⁸ Hoewel platforms in toenemende mate verantwoordelijk worden gehouden voor het beperken van systeemrisico's zoals desinformatie, blijven zij tegelijkertijd commerciële organisaties met eigen strategische belangen. De ervaringen van de respondenten laten zien dat de belangen van VLOPs hierbij niet altijd samenvallen met de behoeften van factcheckorganisaties. Hierdoor ontstaat een spanningsveld waarin samenwerking noodzakelijk kan zijn voor het bereiken van publiek en het uitvoeren van factcheckactiviteiten, terwijl dezelfde samenwerking ook nieuwe afhankelijkheden creëert.

Deze asymmetrie wordt ook bevestigd vanuit de aanvullende interviews met de experts. Volgens Post-X Society worden organisaties die voor platforms werken uiteindelijk toch als "toeleverancier" behandeld, waardoor samenwerkingen afhankelijk blijven van de strategische keuzes van de platforms zelf. Het ACM plaats hierbij een kanttekening: De DSA bevat geen algemene verplichting voor VLOPs om met factcheckorganisaties samen te werken. Op basis van de DSA moeten VLOPs, afhankelijk van het ontwerp van hun dienst en de daaruit voortvloeiende systeemrisico's, passende en effectieve mitigerende maatregelen treffen. Factchecking is daarbij één van de mogelijke interventies. Wanneer uit de risicoanalyse blijkt dat samenwerking met factcheckorganisaties een effectieve maatregel vormt, kan de toepassing van de DSA er dus toe leiden dat platforms deze samenwerking moeten faciliteren. De DSA verplicht platforms echter niet automatisch tot samenwerking met factcheckorganisaties wanneer zij andere maatregelen als effectiever beoordelen.

Vanuit de Europese Commissie wordt deze macht asymmetrie overigens niet als blijvend of onvermijdelijk beschouwd. Volgens de geïnterviewde DSA-functionaris was het herverdelen van macht van platforms naar gebruikers een expliciet doel van de wet:

"De DSA is onder meer in het leven geroepen om grote onlineplatforms te reguleren en een van de kernboodschappen was om gebruikers meer controle te geven en hun rechten beter te beschermen."

Als voorbeeld noemt de functionaris artikel 16, dat gebruikers de mogelijkheid geeft illegale content te melden, in beroep te gaan als een platform niet reageert, en de zaak vervolgens voor te leggen aan een onafhankelijk geschillenbeslechtsorgaan. Dit is een procedure die vóór de implementatie van de DSA nog niet bestond en die platforms bovendien verplicht om via een openbare database te motiveren waarom een melding is afgewezen. Dit is relevant voor factcheckers omdat dit artikel dus de verplichting geeft aan online platformen om snelle beslissingen te nemen en transparant te zijn over hun moderatie, wat factcheckers op hun beurt weer helpt om desinformatie en illegale inhoud vlotter te signaleren en aan te pakken.

¹⁸ Nielsen, R. & Ganter, S. (2022). The power of platforms. Reuter Institute. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/news/power-platforms>

THEMA 2.

Data, infrastructuur & platformgestuurde zichtbaarheid

Uit de afgenomen interviews kwam naar voren dat factcheckers in hun dagelijkse praktijk vrijwel uitsluitend werken met open source-technieken en publiek toegankelijke bronnen en dat het ontbreken van speciale toegang tot interne platform data hun werkzaamheden niet wezenlijk belemmert:

"We hebben in het algemeen onze technieken, dus met openbare sources, met openbare bronnen. Dat is niets waar we een speciale toegang voor nodig hebben van de platformen."

Hoewel respondenten het ontbreken van toegang tot deze data wel als "een beetje een hinder" ervaren, geven zij aan dat andere factoren, met name beperkte capaciteit en financiering, een veel grotere belemmering vormen voor het uitvoeren van hun werk. Toegang tot platformdata, of het gebrek daaraan, wordt in de interviews dus niet per se ervaren als een structureel knelpunt. Eén respondent illustreert dit vanuit een andere hoek: bij hun organisatie hebben zij nooit geprobeerd toegang aan te vragen, omdat het regelen daarvan te veel werk kostte. In plaats daarvan maakten ze gebruik van advertentiebibliotheken.¹⁹

Hoewel de factcheckers aangeven niet per se gebruik te (willen) maken van platformdata, zijn deze bevindingen wél relevant voor de DSA en de CoC, die juist inzetten op transparantie en onderzoeksmogelijkheden voor externe partijen. In de praktijk omvat artikel 40 van de DSA hiervoor twee verschillende regelingen:

1. Artikel 40, Lid 12

Verplicht platforms tot het beschikbaar stellen van publiek toegankelijke data via een tool (zoals bijvoorbeeld CrowdTangle dat was) zonder tussenkomst van een toezichthouder. Deze hoeft alleen in te grijpen wanneer een platform zo'n tool structureel niet aanbiedt, bijvoorbeeld door de toegang achter een onredelijk hoge betaalmuur te plaatsen.

¹⁹ Een [advertentiebibliotheek](#) is een plek waar je advertenties kunt zoeken die worden uitgevoerd in [Meta-producten](#). Je kunt de bibliotheek gebruiken om informatie te krijgen over de advertenties die je ziet.

2. Artikel 40, Lid 4

Regelt daarentegen toegang tot niet-publieke data voor erkende onderzoekers, via een aanzienlijk complexere aanvraagprocedure waarbij de toezichthouder als tussenpersoon optreedt.

Volgens de geïnterviewde IViR-onderzoeker is artikel 40, lid 4 de regeling waarmee factcheckers en onderzoekers in de praktijk mee worstelen:

"Het is een ongelooflijk complex proces [...] je moet allerlei institutionele waarborgen aantonen [...] zelfs onderzoeksinstellingen die het kader goed kennen, werden verrast door wat ze in hun aanvraag verkeerd hadden gedaan."

Ook tijdens het interview met Post-X Society kwam naar voren dat toegang tot platformdata inderdaad een knelpunt is voor onderzoekers. Zo werd beschreven hoe zij een aanvraag voor datatoegang onder artikel 40 van de DSA pas maanden later toegekend kregen, waardoor de gegevens voor het oorspronkelijke onderzoeksdoel niet langer bruikbaar waren – het onderzoek was toen immers al afgelopen en er waren geen financiële middelen meer voor een extensie. Doorlooptijden, complexe aanvraagprocedures en aanvullende ethische toetsingen waren drie specifieke, substantiële barrières die werden genoemd voor organisaties die actuele online ontwikkelingen willen monitoren.

ACM stelt dat het proces voor datatoegang tot niet publiek toegankelijke data, ofwel het proces van artikel 40 lid 4, inderdaad nog wat langzamer verloopt omdat het zich nog in de implementatiefase bevindt. De geïnterviewde DSA officer ondersteunde deze visie ook, maar wees erop dat dit onderwerp is van lopend onderzoek:

"Als jij toegang wil hebben tot die publiek toegankelijke data en aan de voorwaarden van artikel 40 voldoet, dan moet een VLOP je zonder onnodige vertraging toegang geven. Daarin zien we dat platformen soms te traag zijn of de toegang te omslachtig maken. Dat is ook onderdeel van lopende onderzoeken, waarin de Commissie voorlopig heeft vastgesteld dat bepaalde platforms niet voldoen aan hun verplichting om onderzoekers adequate toegang tot publieke data te geven."

Een deel van de vertraging komt volgens de DSA officer ook doordat aanvragen incompleet of onjuist worden ingediend, waarschijnlijk omdat de DSA nog relatief nieuw is en kennis over de procedure nog beperkt is onder factcheckers en onderzoekers. Dit ondersteunt de observatie dat de aanvraagprocedure binnen artikel 40 een complex proces is. Volgens de DSA officer zou het ACM hierin een voorlichtende rol kunnen spelen, bijvoorbeeld door factcheckers en onderzoekers actief te ondersteunen en voor te lichten bij het indienen van een aanvraag.

Verdwijnnende infrastructuur als het eigenlijke knelpunt

Hoewel beperkte toegang tot platformdata door de meeste respondenten niet als het grootste knelpunt werd ervaren, kwam wel een ander, nauw daarmee samenhangend probleem naar voren: het wegvallen van infrastructuur die het werken met openbare platformdata faciliteerde en systematische monitoring mogelijk maakte. Daarnaast wijzen respondenten op een gebrek aan transparantie over de algoritmische processen die bepalen welke informatie (en daarmee ook factchecks) zichtbaar wordt voor gebruikers.

Zo noemen respondenten het verdwijnen van het eerder genoemde CrowdTangle, een tool die inzicht bood in verspreiding, engagement en trending content op Facebook en Instagram:

"Wat we enorm betreuren is dat een tool die Facebook, Meta, ter beschikking stelde, namelijk CrowdTangle, is afgeschaft. Dat vermindert de mogelijkheid voor onderzoekers van buiten en voor factcheckers om gegevens te verzamelen."

Een vergelijkbaar voorbeeld is het stopzetten van Google's ClaimReview-functionaliteit, die factchecks eerder bovenaan zoekresultaten plaatste:

"Waar ik enorm teleurgesteld door was, was Google. [...] Eén van de mooiste dingen die ze hadden, dat was de ClaimReview, waardoor factchecks bovenaan de resultaten terecht kwamen. Daar zijn ze mee gestopt. [...] En ik neem aan dat onze zichtbaarheid daardoor is afgenomen."

Naast het wegvallen van dit soort tools, blijkt uit de interviews dat de zichtbaarheid van factchecks structureel afhankelijk is van platformbeleid en algoritmische besluitvorming waarvan de werking voor factcheck organisaties grotendeels ondoorzichtig is. Binnen samenwerkingen zoals het Meta-factcheck programma worden factchecks wel gekoppeld aan waarschuwingslabels, wat door één respondent expliciet als positief wordt gezien:

"Deze checks zijn gelinkt aan de foute post. Dus de gebruiker krijgt dan een notificatie dat zijn bericht niet juist is [...] en krijgt ook de hele uitleg te zien waarom die content fout is. [...] Ik vind dat een heel transparante manier om de gebruikers te tonen wat niet juist is. Ze hebben dan ook de mogelijkheid om te reageren en een mailtje aan de factcheckers te sturen."

Maar deze zichtbaarheid blijft afhankelijk van platformbeleid dat zonder overleg kan wijzigen. Sommige respondenten wijzen bijvoorbeeld op een breder afnemend algoritmisch bereik:

"Algoritmisch staan we er veel slechter voor dan pakweg drie jaar geleden."

"Er is een mogelijkheid om bij YouTube een soort vinkje te krijgen, waardoor ze je content anders beoordelen. Het is alleen totaal ondoorzichtig hoe je dat kan krijgen. We zijn er wel een tijdje mee bezig, maar het is nog niet gelukt."

Deze ondoorzichtigheid geldt ook voor mechanismen die zichtbaarheid juist zouden kunnen vergroten. Eén respondent illustreert het onderliggende probleem aan de hand van een concreet voorbeeld: als journalistiek medium behandelen zij regelmatig onderwerpen die door YouTube's algoritme als gevoelig worden aangemerkt. Het algoritme blijkt vervolgens zulke video's minder wijd te verspreiden, ook wanneer de content juist educatief en maatschappelijk relevant is:

"Als journalistiek medium heb je best wel vaak onderwerpen die YouTube een beetje spannend vindt. Bijvoorbeeld als we een aflevering maken over anorexia, dan denkt hun algoritme al snel 'oei, dit is gevoelig'. Dit gaan we niet al te breed aanbieden, of zelfs heel weinig. En hetzelfde geldt voor geweldsvideo's. De video's over drugs daarentegen helemaal niet. "

Juist voor dit soort content verwacht de respondent dat een vorm van erkenning of classificatie voor educatieve content uitkomst zou kunnen bieden. Het voorbeeld laat daarmee zien dat het probleem niet alleen ligt in de uitkomst van algoritmische besluitvorming, maar ook in het gebrek aan inzichten in de mogelijkheden om daar als journalistieke organisatie invloed op uit te oefenen. Zelfs wanneer er binnen een platform mechanismen bestaan die de zichtbaarheid van educatief of maatschappelijk relevante content zouden kunnen ondersteunen, is nog niet altijd even duidelijk hoe toegang daartoe kan worden verkregen:

THEMA 3.

Governance gap

Een van de meest terugkerende thema's in de interviews is de discrepantie tussen formele regelgeving enerzijds en de ervaren praktijk anderzijds. Hoewel de DSA en de CoC expliciet inzetten op transparantie, samenwerking en risicobeperking rondom desinformatie, ervaren respondenten dat deze beleidsinstrumenten in de praktijk voornamelijk beperkt tastbare veranderingen hebben opgeleverd. Dit kan worden omschreven als een governance gap: een kloof tussen regulatie-ambities en daadwerkelijke effecten na implementatie. Zoals een respondent bijvoorbeeld stelt, nadat werd gevraagd of de implementatie van de DSA en de CoC voldoet aan de verwachtingen die er van te voren waren:

"Ik ben geen expert in beleid, ik ben geen jurist. [...] Wat ik wel kan zeggen is dat ik er in de praktijk niks van voel, terwijl ons informatie ecosysteem wel in brand staat. En dat voel ik wel."

Een andere respondent beschrijft de regelgeving als voornamelijk abstract en nog onvoldoende geconcretiseerd:

"De DSA is er eerst en vooral papier, en dan moet het worden ingevuld met praktijk. En we weten nog altijd niet precies hoe dat zal worden ingevuld. Op het vlak van factchecking tenminste, weten we niet hoe de Europese Commissie zou reageren in het geval dat er iets gebeurt wat factchecking in gedrang brengt."

Uit de interviews blijkt dat de respondenten nog onzeker zijn over hoe de regelgeving uiteindelijk precies gehandhaafd zal worden en welke consequenties platforms daadwerkelijk zullen ondervinden. Deze onzekerheid wordt versterkt doordat platforms aanzienlijke economische en juridische macht bezitten, terwijl handhavingstrajecten binnen de Europese Unie vaak langdurig zijn:

“De grote platforms beslissen nu iets dat ze willen doen, en de reactie en juridische procedures aan de Europese kant kunnen vervolgens lang duren. Dus dat helpt dan ook niet.”

Eén respondent illustreert deze ervaren traagheid en ontwijking aan de hand van de rechtszaak van Bits of Freedom tegen Meta over het instellen van een algoritmevrije tijdlijn en legt daarbij een verband met berichtgeving over de omvang van Meta's inkomsten uit frauduleuze advertenties:

“Ik ben ook heel benieuwd hoe het nu verder gaat met de pogingen om boetes op te leggen aan X. Bij Meta hebben we die rechtszaak gehad van Bits of Freedom, waarbij het ging om het instellen van een algoritmevrije tijdlijn. En dat is volgens mij in eerste instantie genegeerd door Meta. Ik weet niet wat de situatie nu is, maar ze hebben de eerste deadline gemist. [...] Ik was ook zeer onder de indruk van het nieuws dat Meta eind vorig jaar zo waanzinnig veel geld heeft verdiend met frauduleuze advertenties,²⁰ dat ze daarmee iedere boete van de Europese Commissie of van andere instanties kunnen dragen. Gewoon omdat de verdiensten enorm opwegen tegen eventuele boetes.”

Feitelijk voerde Meta de vereiste aanpassing, na een door de rechter toegewezen uitstelverzoek, alsnog binnen de verlengde termijn door.²¹ Dit is een detail dat relevant is voor de vraag hoe de ervaren en feitelijk effectieve handhaving zich tot elkaar verhouden, waar verderop in dit thema op wordt teruggekomen. Daarnaast ervaren de respondenten dat platforms zelf beperkt verantwoordelijkheid nemen om desinformatie tegen te gaan. Tijdens het afnemen van de expertinterviews wees de Post-X Society erop dat platforms hun voortgang nu vooral onderbouwen met eigen transparency rapporten,

waarin bijvoorbeeld meldingen staan als “X aantal berichten verwijderd”. Dergelijke rapportages over aantallen verwijderde berichten zeggen echter weinig over de feitelijke blootstelling van gebruikers aan schadelijke content en over de resterende desinformatie berichten die nog op de platforms rond circuleren:

“Je wil gewoon een steekproef kunnen nemen [...] Je wil het gewoon kunnen meten, in plaats van een transparency report te krijgen.”

Verschillende factcheckers geven aan dat bevindingen uit hun eigen onderzoeks- en factcheckwerk onvoldoende opvolging krijgen vanuit VLOPs:

“Wij willen dat onze onderzoeken wat meer weerklank kunnen vinden bij platforms. Wij merken gewoon dat ze heel weinig verantwoordelijkheid nemen voor wat op het platform gebeurt. Terwijl wij heel vaak in veel van onze onderzoeken laten zien wat er mis gaat.”

Ook de implementatie van alternatieve moderatiesystemen, zoals Community Notes, wordt door respondenten kritisch bekeken. Community Notes is een systeem waarbij gebruikers zelf context en correcties kunnen toevoegen aan berichten, in plaats van dat professionele factcheckorganisaties deze taak uitvoeren. Deze verschuiving is ook door Meta expliciet omarmd: het bedrijf kondigde begin 2025 aan zijn onafhankelijke fact-checkprogramma te beëindigen en te vervangen door een Community Notes-systeem naar het voorbeeld van X, met als argument dat beoordeling door experts te gevoelig zouden zijn voor bias en dat een crowdsourced systeem neutraler en minder eenzijdig zouden zijn.^{22, 23, 24} Sommige respondenten betwijfelen of dergelijke systemen professionele factchecking daadwerkelijk kunnen vervangen:

“Factchecks van professionele factcheckers blijven ook voor Community Notes een belangrijke bron.”

Tegengeluid vanuit beleidsperspectief

De ACM en de DSA officer nuanceren dit beeld. Beiden wijzen erop dat de DSA zich nog in de implementatiefase bevindt: diverse handhavingstrajecten lopen nog en verschillende onderdelen van de regelgeving worden verder uitgewerkt, waardoor effecten voor factcheckorganisaties mogelijk pas op langere termijn zichtbaar worden. Op de vraag of handhaving, zoals het opleggen van een boete bijvoorbeeld, een multinational zoals Meta, Youtube of TikTok daadwerkelijk genoeg raakt, reageert de DSA officer positief, en verbindt dit direct aan de zorg die de respondenten eerder uitten over de financiële macht van platforms:

“Wij zien dat de DSA wel degelijk effect heeft. Je ziet dat platforms al tijdens een formele procedure of wanneer we richting een besluit gaan veel in werking zetten om met ons samen te werken en naleving te bereiken. We hebben inmiddels drie boetes opgelegd (aan X, Temu en AliExpress) en je ziet dat handhaving tot concrete veranderingen bij platforms kan leiden.”

²⁰ Dit verwijst naar berichtgeving van Reuters (november 2025) op basis van interne Meta-documenten, waarin wordt geschat dat circa 10% van Meta's jaaromzet (omgerekend circa 16 miljard dollar) afkomstig is van advertenties voor oprichting of verboden producten. Meta heeft deze schatting betwist als “ruw en te inclusief.” <https://www.reuters.com/investigations/meta-is-earning-fortune-deluge-fraudulent-ads-documents-show-2025-11-06/>.

²¹ NOS Nieuws (31 dec 2025). Chronologische tijdlijn terug op Instagram en Facebook als voorkeursoptie. <https://nos.nl/artikel/2596611-chronologische-tijdlijn-terug-op-instagram-en-facebook-als-voorkeursoptie>

²² NBC News. (7 Jan 2025). Meta is ending its fact-checking program in favor of a 'community notes' system similar to X's. <https://www.nbcnews.com/tech/social-media/meta-ends-fact-checking-program-community-notes-x-rcna186468>

²³ Meta (7 Jan 2025). More Speech and Fewer Mistakes. <https://about.fb.com/news/2025/01/meta-more-speech-fewer-mistakes/>

²⁴ Meta. (13 March 2025). Testing Begins for Community Notes on Facebook, Instagram and Threads. <https://about.fb.com/news/2025/03/testing-begins-community-notes-facebook-instagram-threads/>

Dit sluit aan bij het eerder genoemde artikel 16 (zie Thema 1) die de DSA officer aanhaalde: platforms zijn verplicht om via een openbare database te motiveren waarom ze een melding hebben afgewezen, wat de toezichthouder een concreet aanknopingspunt geeft om systeemrisico's vast te stellen. Wijst een platform bijvoorbeeld structureel en zonder goede reden meldingen af, dan kan dat volgens de DSA officer worden aangemerkt als bewijs dat het mitigatiesysteem niet werkt, met een onderzoek of boete tot gevolg.

Formele mechanismen zonder garantie op opvolging

Deze spanning tussen formele toegang en feitelijke invloed, zoals die in Thema 2 al zichtbaar werd bij artikel 40, keert ook terug in een ander mechanisme dat de DSA voor factcheckers in het leven roept: de status van *trusted flagger*.²⁵ Dit is een door de nationale toezichthouder (in Nederland: de ACM) erkende status waarmee organisaties vermoedelijk illegale content rechtstreeks bij platforms kunnen melden.²⁶ Platforms moeten deze meldingen vervolgens met voorrang behandelen en zo snel mogelijk beoordelen. Deze status is overigens niet exclusief voorbehouden aan factcheckorganisaties; andere partijen kunnen deze status ook krijgen. Platforms zijn bovendien niet verplicht om de meldingen van een *trusted flagger* daadwerkelijk op te volgen: hun verplichting betreft vooral transparantie over het aantal ontvangen meldingen, niet over de opvolging ervan. Net als bij artikel 40 lijkt hier sprake van een patroon waarbij de DSA formele participatie mechanismen voor factcheckers creëert, zonder dat deze automatisch leiden tot merkbare invloeden.

De onduidelijke juridische status van de Code of Conduct

De bevindingen roepen ook een bredere vraag op over de juridische status van de CoC zelf, waarover de

geïnterviewde experts niet eenduidig zijn. Volgens de DSA officer dient de CoC in de praktijk als heldere benchmark waaraan platforms binnen het DSA-kader worden getoetst:

"De Code of Conduct is als het ware een relevante benchmark waaraan de platformen worden gemeten voor de naleving van artikel 35 wat betreft desinformatierisico's. Als de Code bepalingen bevat die het mogelijk moeten maken dat factcheckers hun werk kunnen doen en een platform maakt dat praktisch gezien onmogelijk, dan kan dat relevant zijn voor de vraag of het platform zijn desinformatierisico's voldoende beperkt. Dat betekent niet dat een tekortkoming onder de Code automatisch een DSA-inbreuk is, uiteindelijk wordt gehandhaafd op de bindende verplichtingen uit de DSA."

De IViR-onderzoeker plaatst hier een kanttekening bij. Naar zijn oordeel ontbreekt er een concrete maatstaf voor wat als voldoende naleving geldt, waardoor niet altijd duidelijk is wanneer de maatregelen van platforms daadwerkelijk toereikend zijn. Daarnaast wijst hij op de dubbelzinnige positie van de CoC binnen het bredere handavingskader:

"Het is een co-regulerend instrument, maar de positie ervan binnen het handavingskader blijft enigszins ambigu. [...] Formeel is de code vrijwillig, maar tegelijkertijd speelt naleving ervan wel een rol bij de beoordeling van systeemrisico's onder de DSA. In die zin is de code vrijwillig, maar ook weer niet helemaal. Die ambiguïteit is wat mij betreft illustratief voor de manier waarop compliance [naleving] momenteel functioneert, zeker in deze vroege fase van de implementatie."

Een structurele oplossing: financiering als Europese verplichting

De factcheckers benadrukken in de interviews de noodzaak voor sterkere regulering en structurele systeemverandering. Voor veel respondenten schiet het huidige model tekort als duurzame basis voor factchecking: zoals eerder beschreven (zie Thema 1) blijkt factchecking momenteel te afhankelijk van vrijwillige samenwerking, tijdelijke contracten of veranderende platform prioriteiten. Omdat de bestaande CoC-toezeggingen vrijwillig zijn en de DSA geen concrete financieringsverplichtingen oplegt, wordt deze afhankelijkheid door respondenten direct verbonden aan het vrijblijvende karakter van het huidige beleidskader: zolang samenwerking en compensatie niet afdwingbaar zijn, blijft factchecking kwetsbaar voor veranderende platform prioriteiten. Een terugkerend voorstel is dan ook om deze vrijblijvendheid om te zetten in een structurele, Europees verankerde verplichting:

"De Europese Unie zou platforms kunnen verplichten om in een fonds in te investeren waar factcheckers uit worden betaald."

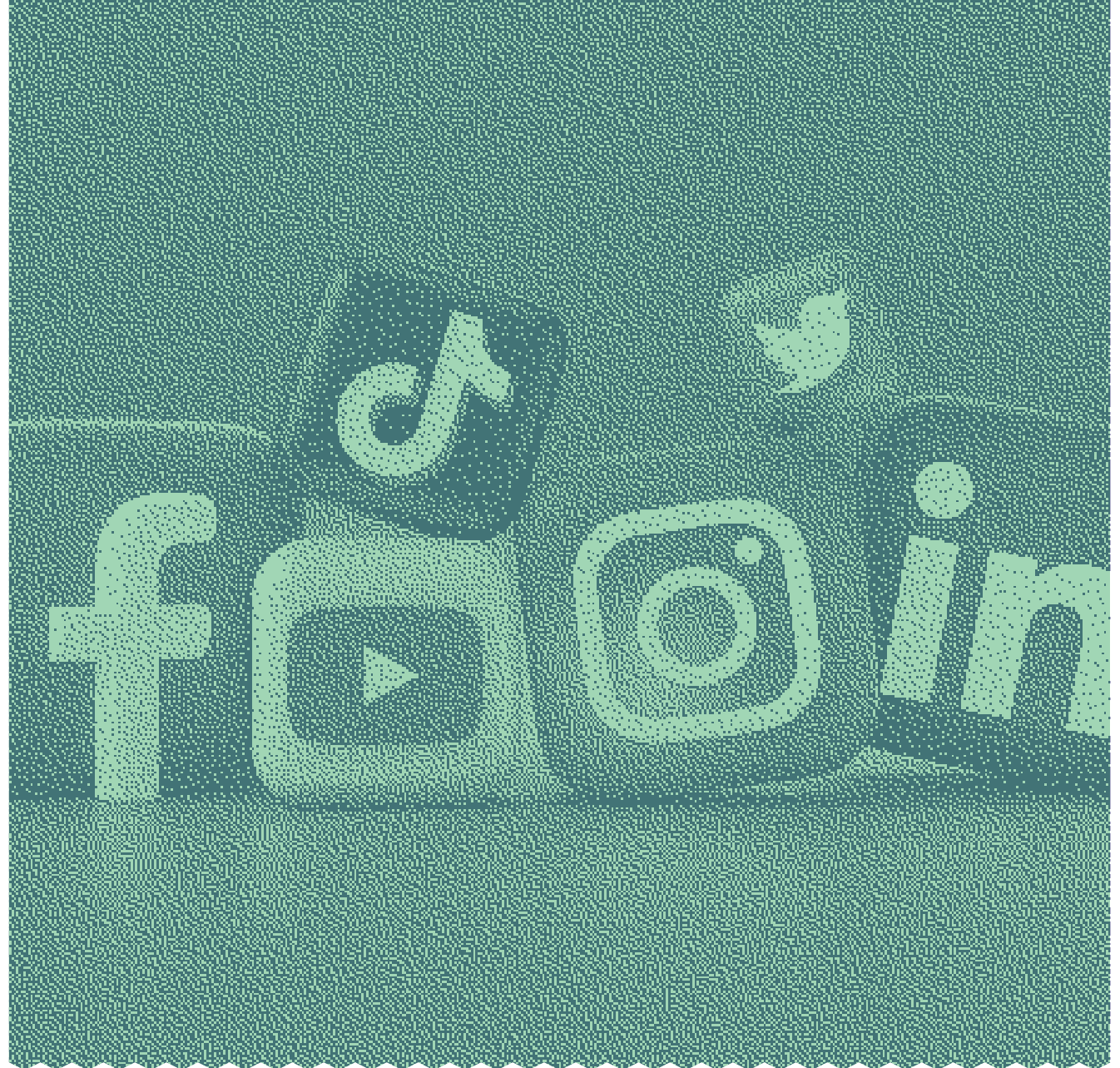
Een dergelijk model zou volgens respondenten meerdere problemen tegelijk kunnen aanpakken: financiële onzekerheid, afhankelijkheid van individuele contracten en het ontbreken van langetermijnstabiliteit:

"Dit zou een manier zijn om factchecking als een instituut in te voeren voor de Europese bevolking."

²⁵ European Commission. (Last update 12 June 2026). Trusted flaggers under the Digital Services Act (DSA). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/trusted-flaggers-under-dsa>

²⁶ Autoriteit Consument & Markt. (Laatst gewijzigd 12 feb 2026). Betrouwbare flaggers. <https://www.acm.nl/nl/digitale-economie/betrouwbare-flaggers-geschillenbeslechtsingsorganisaties-en-erkende-onderzoekers/betrouwbare-flaggers>

Tegelijkertijd blijven respondenten voorzichtig over wat een dergelijke afhankelijkheidsrelatie met zich mee zou brengen. Hoewel publieke of gereguleerde financiering wenselijk wordt geacht, benadrukken meerdere respondenten dat redactionele onafhankelijkheid daarbij gewaarborgd moet blijven. Dit thema laat daarmee zien dat de ervaren governance gap niet alleen wordt toegeschreven aan trage handhaving of vrijblijvende toezeggingen, maar dat de geïnterviewde factcheckers een fundamentele herziening voor ogen hebben: een verschuiving van incidentele, marktafhankelijke samenwerking naar structureel gefinancierde, institutioneel verankerde factchecking – mits die financiering zodanig wordt vormgegeven dat de onafhankelijkheid van het factcheck werk niet op het spel komt te staan. Regulering zou zich in die visie dus niet alleen moeten richten op wat platforms verplicht zijn te doen, maar ook op hoe factchecking als publieke functie structureel en onafhankelijk gepositioneerd kan worden.

Conclusie & aanbevelingen

Dit onderzoek had als doel te onderzoeken hoe Nederlandstalige factcheckorganisaties de relatie met Very Large Online Platforms (VLOPs) ervaren binnen het kader van de Digital Services Act (DSA) en de versterkte Code of Conduct on Disinformation (CoC). De resultaten laten zien dat factcheckorganisaties zich bevinden in een asymmetrische en kwetsbare verhouding tot platforms: VLOPs spelen een belangrijke rol in de verspreiding, zichtbaarheid en soms financiering van factchecking, maar samenwerkingen zijn doorgaans instrumenteel en tijdelijk, en volgen platformprioriteiten eerder dan structurele afspraken. Ook willen factcheckorganisaties hun journalistieke onafhankelijkheid behouden. Dit brengt factcheckorganisaties in een voortdurende spanning tussen de mogelijk praktische voordelen van samenwerkingen en het behoud van journalistieke autonomie.

Daarnaast laat het onderzoek zien dat de institutionele positie van factchecking kwetsbaar blijft. Respondenten beschrijven een situatie waarin de maatschappelijke behoefte aan factchecking groeit, mede door de opkomst van AI-gegenereerde content en de toenemende complexiteit van online desinformatie, terwijl structurele financiering, capaciteit en ondersteuning achterblijven. Verschillende respondenten zien factchecking daarom als een publiek goed dat momenteel slechts beperkt institutioneel is verankerd.

Met betrekking tot de DSA en de CoC ervaren factcheckorganisaties vooralsnog weinig concrete verandering in hun dagelijkse praktijk. De aanvullende expertinterviews nuanceren dit beeld: de DSA bevindt zich nog in een relatief vroege implementatiefase, waardoor verschillende verplichtingen pas geleidelijk hun werking zullen laten zien. De bevindingen wijzen niet eenduidig op een tekortschieten van de DSA als juridisch instrument, maar laten wel zien dat de aanwezigheid van formele verplichtingen niet automatisch leidt tot praktische verbetering voor onafhankelijke actoren zoals factcheckers. De effectiviteit van de DSA lijkt daarmee niet uitsluitend afhankelijk van de aanwezigheid van juridische verplichtingen, maar ook van de wijze waarop deze instrumenten toegankelijk, uitvoerbaar en daadwerkelijk gehandhaafd worden.

Een belangrijke bijdrage van dit onderzoek is dat het de ervaringen van Nederlandstalige factcheckorganisaties verbindt met de bredere Europese reguleringscontext, en daarmee laat zien dat de praktische werking van Europese platformregulering niet alleen kan worden beoordeeld vanuit het perspectief van naleving door VLOPs, maar ook vanuit de ervaringen van de onafhankelijke organisaties die van deze beleidsinstrumenten afhankelijk zijn. De bestrijding van desinformatie is daarmee niet uitsluitend een technologische of juridische uitdaging, maar ook een institutionele: duurzame ondersteuning van factchecking vraagt om aandacht voor de positie van de organisaties die deze publieke taak in de praktijk uitvoeren.

Beleidsaanbevelingen

Op basis van deze bevindingen zijn vier beleidsaanbevelingen te formuleren voor Europese beleidsmakers en nationale toezichthouders. Deze aanbevelingen volgen uit een terugkerend patroon in de aanvullende expertinterviews: de DSA biedt een sterker juridisch kader dan voorheen, maar de verdere ontwikkeling ervan vraagt vooral aandacht op drie vlakken: de daadwerkelijke handhaving van bestaande verplichtingen, de toegankelijkheid van de instrumenten die de wet biedt, en de mate waarin structurele samenwerking tussen VLOPs en onafhankelijke actoren, zoals factcheckers, wordt gestimuleerd.

Aanbeveling 1: Versterk de handhaving én evalueer de praktische werking van de DSA

Factcheckers ervaren vooralsnog weinig concrete verbeteringen op het gebied van transparantie, samenwerking en toegang tot platformgegevens. Dit suggereert dat de effectiviteit van de DSA niet uitsluitend kan worden beoordeeld aan de hand van formele naleving door platforms. Minstens zo belangrijk is de vraag of de verschillende verplichtingen daadwerkelijk leiden tot merkbare verbeteringen voor onafhankelijke actoren die bijdragen aan de bestrijding van desinformatie.

Europese toezichthouders zouden daarom periodiek moeten evalueren in hoeverre bestaande verplichtingen in de praktijk functioneren. Dit zou tevens aan kunnen sluiten bij de geplande evaluatie van de DSA in 2027.²⁷ Bij een dergelijke evaluatie zou niet alleen gekeken moeten worden naar de vraag of platforms voldoen aan de regelgeving, maar ook naar de ervaringen van onafhankelijke partijen met betrekking tot transparantie, samenwerking, zichtbaarheid en toegang tot informatie. Ook zou er expliciet ruimte gemaakt kunnen worden voor steekproefgebaseerde, onafhankelijk uitgevoerde evaluaties van aanbevelingsalgoritmes, als aanvulling op de bestaande zelfrapportages door VLOPs.

Aanbeveling 2: Vergroot de praktische toegankelijkheid van de instrumenten uit de DSA

De ervaringen van Post-X Society illustreren dat toegang tot niet-publieke platform data onder artikel 40 gepaard gaat met uitgebreide aanvraagprocedures, ethische toetsing en lange doorlooptijden. Dit zorgt ervoor dat er een spanningsveld ontstaat tussen bescherming van gevoelige gegevens en de behoefte aan tijdige toegang voor onderzoek naar actuele systeemrisico's.

Toezichthouders zouden daarom, naast verdere doorontwikkeling van artikel 40 zelf, actief kunnen investeren in voorlichting over de verschillende routes voor datatoegang en in directe ondersteuning van onderzoekers en onderzoeksorganisaties die van deze mogelijkheden gebruik willen maken, bijvoorbeeld via een vaste aanspreekfunctie bij de toezichthouder voor aanvragers van datatoegang. Zo kunnen bestaande beleidsinstrumenten toegankelijker worden zonder de waarborgen van de DSA los te laten.

Aanbeveling 3: Stimuleer duurzame ondersteuning van factchecking zonder nieuwe afhankelijkheid te creëren

Factchecking wordt door respondenten beschouwd als een activiteit met een duidelijke maatschappelijke en democratische functie, maar wordt grotendeels

uitgevoerd vanuit relatief kleine organisaties en/of groepen die afhankelijk zijn van projectsubsidies, tijdelijke financiering en incidentele samenwerkingen met VLOPs. Respondenten benadrukken dat financiële ondersteuning wenselijk is, maar dat directe afhankelijkheid van individuele platforms de journalistieke onafhankelijkheid onder druk kan zetten.

Beleidsmakers zouden daarom kunnen verkennen hoe structurele ondersteuning voor factchecking kan worden georganiseerd zonder directe afhankelijkheidsrelaties tussen platforms en factcheckorganisaties te creëren, bijvoorbeeld via onafhankelijke Europese of nationale fondsen, bestaande journalistieke subsidieregelingen, of andere financieringsconstructies waarbij de besluitvorming op voldoende afstand van zowel platforms als overheden plaatsvindt.

Aanbeveling 4: Borg toegang tot onderzoeks- en monitoringsinstrumenten

Meerdere respondenten noemen het verdwijnen van specifieke tools zoals CrowdTangle als een belangrijke verslechtering van hun mogelijkheden om online verspreiding van informatie te monitoren. Hoewel de DSA nieuwe mogelijkheden biedt voor data-toegang, laten de interviews zien dat het verdwijnen van bestaande instrumenten in de praktijk directe gevolgen kan hebben voor onderzoeks- en factcheckcapaciteiten, ook wanneer de formele datarechten zelf ongewijzigd blijven.

Beleidsmakers zouden daarom niet alleen aandacht moeten besteden aan formele datarechten, maar ook duidelijkere minimum eisen moeten stellen aan wat VLOPs via artikel 40, lid 12 structureel beschikbaar moeten houden, zodat de praktische beschikbaarheid van bruikbare onderzoeksinstrumenten voor onafhankelijke onderzoekers en factcheckers gewaarborgd blijft.

²⁷ European Commission. (19 Nov 2025). Commission evaluates the Digital Services Act's interaction with other EU laws and its designation threshold for VLOPs and VLOSEs. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/trusted-flaggers-under-dsa>

Bevindingen uit de interviews & beleidsaanbevelingen

Bevinding uit de interviews

Relevant DSA-/CoC-mechanisme

Beleidsaanbeveling

Factcheckorganisaties ervaren vooralsnog weinig praktische verbetering door de DSA

DSA beoogt transparantie, samenwerking en beperking van systeemrisico's

Evalueer niet alleen naleving door platforms, maar ook de praktische werking van de DSA voor onafhankelijke actoren

Toegang tot platformdata wordt als complex en tijdrovend ervaren

Artikel 40 DSA (toegang tot data voor onderzoekers)

Verbeter voorlichting en ondersteuning, en vergroot waar mogelijk de praktische toegankelijkheid van artikel 40-procedures

Factcheckorganisaties zijn afhankelijk van tijdelijke financiering en incidentele samenwerking

CoC stimuleert ondersteuning van factchecking

Ontwikkel duurzame, onafhankelijke financieringsmodellen zonder directe afhankelijkheid van individuele platforms

Het verdwijnen van instrumenten zoals CrowdTangle beperkt onderzoeks- en monitoringsmogelijkheden

DSA creëert mogelijkheden voor datatoegang en transparantie

Stel duidelijkere minimeisen aan structureel beschikbare onderzoeksinstrumenten, naast formele datarechten

Literatuurlijst

(geraadpleegde en geciteerde literatuur)

Europese regelgeving en beleidsdocumenten

European Comission. (2022).

2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation. European Commission. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>

European Comission. (2025).

The Code of Conduct on Disinformation. European Commission. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>

European Comission. (z.d.).

Digital Services Act. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act>

European Comission. (z.d.).

Codes of conduct under the Digital Services Act. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/dsa-codes-conduct>

European Comission. (z.d.).

Trusted flaggers under the Digital Services Act. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/trusted-flaggers-under-dsa>

European Comission. (2025).

Report on application of Article 33 of Regulation (EU) 2022/2065 (DSA) and the interaction of that Regulation with other legal acts. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/report-application-article-33-regulation-eu-20222065-dsa-and-interaction-regulation-other-legal>

European Comission. (n.d.).

Cooperating with fact-checkers, civil society, media and academia. https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/cooperating-fact-checkers-civil-society-media-and-academia_en

Factchecking, CoC en platformverantwoording

European Fact-Checking Standards Network (EFCSN). (2024).

Fact-checking and related Risk Mitigation Measures for Disinformation in the Very Large Online Platforms. <https://efcsn.com/wp-content/uploads/2024/12/Report-Fact-checking-and-related-Risk-Mitigation-Measures-for-Disinformation-in-the-Very-Large-Online-Platforms.pdf>

European Fact-Checking Standards Network (EFCSN). (2025).

Statement on platforms' reduced commitments to the Code of Practice on Disinformation. <https://efcsn.com/policy/efcsn-statement-on-platforms-reduced-commitments-to-the-code-of-practice-on-disinformation/>

European Fact-Checking Standards Network (EFCSN). (2025).

The Moment of Truth for the Code of Conduct on Disinformation. <https://efcsn.com/report-the-moment-of-truth-for-the-code-of-conduct-on-disinformation/>

European Comission. (2025).

Code of Conduct on Disinformation: Signatories publish their latest reports in the Code's Transparency Centre. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-conduct-disinformation-signatories-publish-their-latest-reports-codes-transparency-centre>

European Comission. (2026).

Code of Conduct on Disinformation: Signatories publish their latest reports in the Code's Transparency Centre. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-conduct-disinformation-signatories-publish-their-latest-reports-codes-transparency-0>

European Digital Media Observatory (EDMO). (z.d.).

EDMO and the Code of Practice on Disinformation. <https://edmo.eu/areas-of-activities/research-policy-analysis/edmo-and-the-code-of-practice/>

DisinfoCode. (z.d.).

Code of Practice/Code of Conduct Transparency Reports. <https://disinfocode.eu/reports>

Postma, L. (2025).

De diversiteit en complexiteit van factchecking in het Nederlandse medialandschap: een verkenning. <https://publications.beeldengeluid.nl/pub/2541/Rapport-Factchecking-in-het-Nederlandse-Medialandschap.pdf>

Weikmann, T., De Pauw, G., Tulin, M., Hameleers, M., & de Vreese, C. (2026).

Structural Indicators under the Code of Conduct on Disinformation. BENEDMO. <https://benedmo.eu/wp-content/uploads/2026/03/BENEDMO-White-Paper-on-Structural-Indicators.pdf>

Wouters, F., & Opgenhaffen, M. (2024).

Regional Facts Matter: A Comparative Perspective of Sub-state Fact-Checking Initiatives in Europe. Media and Communication, 12.
<https://www.cogitatiopress.com/mediaandcommunication/article/view/8758>

Nieuws en journalistieke bronnen

Columbia Journalism Review. (2024).

Meta is getting rid of CrowdTangle.
https://www.cjr.org/tow_center/meta-is-getting-rid-of-crowdtangle.php

Commissariaat voor de Media (2024).

Onderzoeksrapport 'Jongeren, nieuws en sociale media. Een blik op de toekomst van het nieuws'.
<https://www.cvdm.nl/nieuws/onderzoeksrapport-jongeren-nieuws-en-sociale-media-een-blik-op-de-toekomst-van-het-nieuws/>

Meta (2024).

CrowdTangle.
<https://transparency.meta.com/researchtools/other-data-catalogue/crowdtangle/>

Meta (2025).

More Speech and Fewer Mistakes.
<https://about.fb.com/news/2025/01/meta-more-speech-fewer-mistakes/>

Meta (2025).

Testing Begins for Community Notes on Facebook, Instagram and Threads.
<https://about.fb.com/news/2025/03/testing-begins-community-notes-facebook-instagram-threads>

Meta (2025).

Meta Ad Library. [https://www.facebook.com/ads/library/?active_status=active&ad_type=all&country=IT&is_targeted_country=false&media_type=all&sort_data\[model\]=total_impressions&sort_data\[direction\]=desc](https://www.facebook.com/ads/library/?active_status=active&ad_type=all&country=IT&is_targeted_country=false&media_type=all&sort_data[model]=total_impressions&sort_data[direction]=desc)

NBC News. (2025).

Meta ends fact-checking program, will use Community Notes like X. <https://www.nbcnews.com/tech/social-media/meta-ends-fact-checking-program-community-notes-x-rcna186468>

NOS. (2026).

Chronologische tijdlijn terug op Instagram en Facebook als voorkeursoptie. <https://nos.nl/artikel/2596611-chronologische-tijdlijn-terug-op-instagram-en-facebook-als-voorkeursoptie>

Reuters. (2025).

Meta is earning a fortune on a deluge of fraudulent ads, documents show.
<https://www.reuters.com/investigations/meta-is-earning-fortune-deluge-fraudulent-ads-documents-show-2025-11-06/>

Reuters Institute for the Study of Journalism. (2022).

The power of platforms.
<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/news/power-platforms>

Meta (2025).

More Speech and Fewer Mistakes.
<https://about.fb.com/news/2025/01/meta-more-speech-fewer-mistakes/>

Methodologie

Braun, V., & Clarke, V. (2006).

Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>